T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İLKÖĞRETİM DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ EĞİTİMİ ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ORTAOKUL DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ DERS KİTAPLARININ ÖĞRENCİLERİN GELİŞİM DÜZEYLERİNE UYGUNLUĞU (5. VE 8. SINIFLAR)

ABDULKERİM TUTMAZ
2501130403

TEZ DANIŞMANI

DOÇ. DR. HÜSEYİN HÜSNÜ KOYUNOĞLU

İstanbul - 2020

DÜZELTİLMİŞ TEZ

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS
TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN;

Adı ve Soyadı	:	ABDULKERİM TUTMAZ	**Numarası**	:	2501130403
Anabilim Dalı / Anasanat Dalı / Programı	:	İLKÖĞRETİM DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ EĞİTİMİ	**Danışmanı**	:	DOÇ. DR. HÜSEYİN HÜSNÜ KOYUNOĞLU
Tez Savunma Tarihi	:	03.01.2020	**Saati**	:	11:00
Tez Başlığı	:	"ORTAOKUL DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ DERS KİTAPLARININ ÖĞRENCİLERİN GELİŞİM DÜZEYLERİNE UYGUNLUĞU (5. VE 8. SINIFLAR)"			

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin **36. Maddesi** uyarınca yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **KABULÜNE** OYBİRLİĞİ / ~~OYÇOKLUĞUYLA~~ karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- PROF. DR. M. ZEKİ AYDIN		KABUL
2- DOÇ. DR. HÜSEYİN HÜSNÜ KOYUNOĞLU		KABUL
3- DR. ÖĞR. ÜYESİ ZARİFE ŞEYMA ALTIN		KABUL

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- DR. ÖĞR. ÜYESİ MUSTAFA İSMAİL BAĞDATLI		
2- DR. ÖĞR. ÜYESİ BİLAL YORULMAZ		

ÖZ

ORTAOKUL DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ DERS KİTAPLARININ ÖĞRENCİLERİN GELİŞİM DÜZEYLERİNE UYGUNLUĞU (5. VE 8. SINIFLAR)

ABDULKERİM TUTMAZ

Bu çalışmanın amacı Ortaokul 5. ve 8. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Müfredatı kapsamında kullanılan ders kitaplarının 10 – 13 yaş arası öğrencilerin gelişim özelliklerine uygun olup olmadığını araştırmaktır. Araştırma kapsamını 2019 – 2020 Eğitim – Öğretim yılında okullarda kullanılan ders kitapları oluşturmaktadır. Tezin ilk bölümünde literatür taraması yapılmış, belirtilen yaş aralığındaki öğrencilerin gelişim özellikleri tespit edilmiştir. Bu bilgiler, "son çocukluk" ve "ilk ergenlik" dönemleri şeklinde ele alınarak verilmiştir. Böylece din eğitimine tabi tutulacak grup, yakından tanınmaya çalışılmıştır. İkinci bölümde ise, kitaplarda yer alan konuların; bilişsel, sosyal ve ahlaki yönden öğrenci seviyelerine uygunluğu, hazırlanan içerik değerlendirme soruları aracılığıyla incelenmiştir. Bu aşamada "evet, kısmen ve hayır" ölçütlerini içeren "derecelendirme ölçeği" kullanılarak araştırma bulguları oluşturulmuştur. Bulgularla birlikte içeriğe dahil olan resim, etkinlik ve anlatıma yardımcı diğer ögeler de incelenmeye çalışılmıştır. "Sonuç ve Değerlendirme" bölümünde ise bulgular, yorumlanarak değerlendirilmiştir. Son olarak araştırmacı tarafından alanda çalışanlara yönelik yorum ve önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Ders kitabı, din eğitimi, gelişim düzeyi, bilişsel, sosyal, ahlak.

ABSTRACT

THE APPROPRIATENESS OF SECONDARY SCHOOL RELIGIOUS CULTURE AND MORAL KNOWLEDGE COURSES TEXTBOOKS TO STUDENT DEVELOPMENT LEVELS

(5th AND 8th GRADES)

ABDULKERİM TUTMAZ

The aim of this study is to investigate whether the textbooks used in the 5th and 8th grade Religious Culture and Ethics Course Curriculum are suitable for the developmental characteristics of students aged 10-13 years. The scope of the research consists of textbooks used in schools in the 2019-2020 Academic Year. In the first part of the thesis, the literature was searched and the developmental characteristics of the students in the specified age range were determined. This information is given by making the distinction between “last childhood” and “first adolescence” periods. Thus, the group to be subjected to religious education was tried to be recognized closely. In the second part, the suitability of the subjects in the books to the students' levels in terms of cognitive, social and moral aspects was examined through content evaluation questions. At this stage, research findings were formed using the rating scale including “yes, partly and no” criteria. In addition to the findings, the pictures in the content and other helpful items were also examined. In the Conclusion and Evaluation section, the research findings were interpreted and evaluated. Finally, contributions and suggestions were offered by the researcher to teachers in the field.

Key Words: Textbook, religious education, level of development, cognitive, social, morality

ÖNSÖZ

Din eğitimi ve öğretimi alanında yapılan çalışmalar, gün geçtikçe sayı ve keyfiyet bakımından artış göstermektedir. 2000'li yıllarda sıkça değiştirilen ve yenilenen Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programı'nın konu edildiği araştırmalar, müfredat – kitap karşılaştırmaları, değerler eğitimi gibi konular araştırmacılar tarafından sıkça çalışılan konulara örnek olarak verilebilir. Bunların yanında dinî ve ahlâkî değerlerin eğitim – öğretimi konusu, özellikle Avrupa Birliği'ne uyum yasaları çerçevesinde farklı inanışlara sahip azınlık ya da mezheplere tanınan haklar neticesinde kitaplarda yer alan konuların öğretimi, sınav sistemlerinde gerçekleştirilen değişiklikler sebebiyle ortaya çıkan yeni durumlar (farklı isimler altında yapılan liselere giriş sınavlarında Din Kültürü sorularının da yer alması), küreselleşmenin sebep olduğu, internetin yaygınlaşması ile daha da şiddetlenen kültürel yozlaşma, milli kültürden uzaklaşma, aile kurumunun yıpranması, özellikle 21. yüzyılda doğan neslin hayata bakış açılarının, öğrenme yöntemlerinin, ilgilerinin farklılığı gibi sebeplerle ortaya çıkan yeni durumlar, dinî eğitimde önemli sorunlara kaynaklık etmekte ve yeni çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır.

Eğitim sadece bilgi aktarımı olarak değerlendirilmemekte, bireyi belli amaçlar doğrultusunda yetiştirme, hayata hazırlama süreci olarak görülmektedir. Bu süreç hedefli ve planlı bir şekilde okullardaki eğitim programları vasıtasıyla gerçekleştirilmektedir. Çocukların ve gençlerin manevi gelişimlerini; dinin, ailenin, ait olunan medeniyetin kültür, gelenek, göreneklerinin çizdiği çerçevede, devletin de oluşturmak istediği vatandaş profili doğrultusunda gerçekleştirmek için, Milli Eğitim sistemimiz içerisinde Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi zorunlu ders olarak yer almaktadır. Okullarda, öğrenci için gerekli bilgi, beceri ve davranışların kazandırılması amacıyla kullanılan en temel materyal ders kitaplarıdır. Diğer tüm derslerde olduğu gibi Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi'nin verimli olarak işlenebilmesi için de uygun şekilde hazırlanmış ders kitaplarına duyulan ihtiyaç büyüktür.

Ders kitapları, bütün sınıf seviyelerinde, öğretmen ve öğrenciler tarafından sıklıkla kullanılan materyallerdir. Dikkatle hazırlanmış bir ders kitabı, öğrenme

sırasında öğrencilerin ilgisini çekerek, öğretme esnasında ise öğretmene, hem konuyu birçok yönüyle derli toplu olarak ele alması hem de ders sırasında kullanılabilecek öğretim yöntem ve teknikleri planlamada yardımcı olur. Ders kitapları mutlaka, öğrencilerin ihtiyaçları ve gelişim seviyeleri göz önünde bulundurularak hazırlanmalıdır. Eğitim esnasında kitapların farklı gelişim çağlarındaki öğrencilere kılavuzluk ederek, yetkin bir rehber olarak kullanılabilecek ölçüde olması her zaman önemlidir. Bugün ortaokul ve imam hatip ortaokullarında okutulan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Kitapları bu ve benzeri vasıfları haiz midir? Bu çalışma, konunun bilimsel ve gelişimsel boyutlarını da göz önünde bulundurarak, zorunlu eğitim kapsamındaki öğrencilere verilen Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi'nin okullardaki görünen yüzü ders kitaplarının dil, içerik, görsel öge, sınıf düzeyine hitap, kullanılan yöntem ve teknikler gibi çeşitli noktalardan amaca uygunluğunu araştırmaktadır.

"Ortaokul Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitaplarının Öğrencilerin Gelişim Düzeylerine Uygunluğu (5. ve 8. Sınıflar) " başlıklı bu çalışma iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm, 10 – 13 yaş aralığındaki öğrencilerin bilişsel, sosyal ve dinî - ahlaki açıdan gelişim seviyelerinin literatür üzerinden tespitine ayrılmıştır. Konuyla ilgili bilimsel tez, makale ve kitaplar taranarak araştırmamıza katkı sağlayabilecek olanlar kaynak gösterme ilkelerine bağlı kalınarak içeriğe dipnotlama yöntemiyle dahil edilmiştir. İkinci bölüm; ders kitabının eğitimdeki yeri, önemi, hazırlanması ve incelenmesinden oluşmaktadır. Bu bölümde ayrıca, MEB ve Talim Terbiye Kurulunca onaylanmış, 2019 – 2020 Eğitim – Öğretim yılında, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 5. ve 8. sınıf seviyelerinde kullanılan ders kitapları, bilimsel yöntem ve tekniklerden yararlanılarak incelenmiştir. Çalışmamızın sonuç bölümünde ise elde edilen bulgular yorumlanarak önerilerde bulunulmuştur.

Çalışmam esnasında, bilgi ve tecrübesiyle yardım ve desteğini esirgemeyen değerli hocam, tez danışmanım Doç. Dr. Hüseyin Hüsnü KOYUNOĞLU'na, kıymetli eleştirileriyle yol gösteren ve destek olan değerli akademisyen Arş. Görevlisi Mahmut KÖLE'ye, İSAM çalışanlarına, ilk öğretmenim Şaban TUTMAZ'a, sabırları için kıymetli eşime ve çocuklarıma teşekkürü borç bilirim.

Abdulkerim TUTMAZ

İstanbul - 2019

İÇİNDEKİLER

ÖZ ..... **iii**

ABSTRACT ..... **iv**

ÖNSÖZ ..... **ii**

İÇİNDEKİLER ..... **iv**

TABLOLAR LİSTESİ ..... **vii**

KISALTMALAR LİSTESİ ..... **viii**

GİRİŞ **1**

BİRİNCİ BÖLÜM

ORTAOKUL ÇAĞI (10 – 13 YAŞ) ÇOCUKLARININ GELİŞİM DÜZEYLERİ

1.1. Gelişim İle İlgili Kavramlar **16**

1.2. Bilişsel – Zihinsel Gelişim **19**

1.2.1. Ergenlik Öncesi Dönem 20

1.2.2. İlk Ergenlik Dönemi 23

1.3. Sosyal - Kültürel Gelişim **27**

1.3.1. Ergenlik Öncesi Dönem 27

1.3.2. İlk Ergenlik Dönemi 30

1.4. Dinî - Ahlaki Gelişim **33**

1.4.1. Ergenlik Öncesi Dönem 33

1.4.2. İlk Ergenlik Dönemi 36

İKİNCİ BÖLÜM

DERS KİTAPLARI ve İNCELENMESİ

2.1.Ders Kitabı Hakkında **43**

2.1.1. Ders Kitabı Tanımı 43

2.1.2. Ders Kitabının Kullanılış Amacı 43

2.1.3. Ders Kitabının Eğitim Sistemindeki Yeri ve Önemi 44

2.1.4. Ders Kitabının Etkinliği 44

2.2. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitaplarının İncelenmesi **46**

2.2.1. 5. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Kitabı'nın İncelenmesi 46

1. Ünite: Allah İnancı 47

Hazırlık Çalışmalarıyla İlgili Bulgular 49

Dil ve Anlatımla İlgili Bulgular 49

Yöntem ve Tekniklerle İlgili Bulgular 51

Değerlendirme Çalışmalarıyla İlgili Bulgular 52

2. Ünite: Ramazan ve Oruç 53

Hazırlık Çalışmalarıyla İlgili Bulgular 55

Dil ve Anlatımla İlgili Bulgular 55

Yöntem ve Tekniklerle İlgili Bulgular 56

Değerlendirme Çalışmalarıyla İlgili Bulgular 59

3. Ünite: Adap ve Nezaket.....59
Hazırlık Çalışmalarıyla İlgili Bulgular 61
Dil ve Anlatımla İlgili Bulgular.....62
Yöntem ve Tekniklerle İlgili Bulgular.....63
Değerlendirme Çalışmalarıyla İlgili Bulgular.....65
4. Ünite: Hz. Muhammed (S.A.V) ve Aile Hayatı 65
Hazırlık Çalışmalarıyla İlgili Bulgular 67
Dil ve Anlatımla İlgili Bulgular.....68
Yöntem ve Tekniklerle İlgili Bulgular.....70
Değerlendirme Çalışmalarıyla İlgili Bulgular.....72
5. Ünite: Çevremizde Dinin İzleri 72
Hazırlık Çalışmalarıyla İlgili Bulgular 74
Dil ve Anlatımla İlgili Bulgular.....75
Yöntem ve Tekniklerle İlgili Bulgular.....76
Değerlendirme Çalışmalarıyla İlgili Bulgular.....79
2.2.2. 8. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Kitabının İncelenmesi 79
1. Ünite:Kader İnancı.....79
Hazırlık Çalışmalarıyla İlgili Bulgular 81
Dil ve Anlatımla İlgili Bulgular.....82
Yöntem ve Tekniklerle İlgili Bulgular.....84
Değerlendirme Çalışmalarıyla İlgili Bulgular.....86
2. Ünite: Zekât ve Sadaka.....86
Hazırlık Çalışmalarıyla İlgili Bulgular 88
Dil ve Anlatımla İlgili Bulgular.....89
Yöntem ve Tekniklerle İlgili Bulgular.....90
Değerlendirme Çalışmalarıyla İlgili Bulgular.....93
3. Ünite: Din ve Hayat.....93
Hazırlık Çalışmalarıyla İlgili Bulgular 95
Dil ve Anlatımla İlgili Bulgular.....95
Yöntem ve Tekniklerle İlgili Bulgular.....97
Değerlendirme Çalışmalarıyla İlgili Bulgular.....100
4. Ünite: Hz. Muhammed'in (s.a.v) Örnekliği.....100
Hazırlık Çalışmalarıyla İlgili Bulgular 102
Dil ve Anlatımla İlgili Bulgular.....103
Yöntem ve Tekniklerle İlgili Bulgular.....104
Değerlendirme Çalışmalarıyla İlgili Bulgular.....106
5. Ünite: Kur'an-ı Kerim ve Özellikleri 107
Hazırlık Çalışmalarıyla İlgili Bulgular 109
Dil ve Anlatımla İlgili Bulgular.....109
Yöntem ve Tekniklerle İlgili Bulgular.....111
Değerlendirme Çalışmalarıyla İlgili Bulgular.....113

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME.....113

KAYNAKÇA.....123

EKLER 126

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1: 5. Sınıf Allah İnancı Ünitesi Değerlendirme Tablosu.....47

Tablo 2: 5. Sınıf Ramazan ve Oruç Ünitesi Değerlendirme Tablosu.....53

Tablo 3: 5. Sınıf Adap ve Nezaket Ünitesi Değerlendirme Tablosu.....59

Tablo 4: 5. Sınıf Hz. Muhammed (S.A.V) ve Aile Hayatı Ünitesi Değerlendirme Tablosu.....66

Tablo 5: 5. Sınıf Çevremizde Dinin İzleri Ünitesi Değerlendirme Tablosu.....73

Tablo 6: 8. Sınıf Kader İnancı Ünitesi Değerlendirme Tablosu.....80

Tablo 7: 8. Sınıf Zekât ve Sadaka Ünitesi Değerlendirme Tablosu.....87

Tablo 8: 8. Sınıf Din ve Hayat Ünitesi Değerlendirme Tablosu.....93

Tablo 9: 8. Sınıf Hz. Muhammed'in Örnekliği Ünitesi Değerlendirme Tablosu....100

Tablo 10: 8. Sınıf Kur'an-ı Kerim ve Özellikleri Ünitesi Değerlendirme Tablosu.107

KISALTMALAR LİSTESİ

a.e. : aynı eser

a.g.e. : adı geçen eser

a.s. : aleyhisselam

bk. : bakınız

çev. : çeviren

DKAB: Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi

Ed. : Editör

MEB : Milli Eğitim Bakanlığı

s. : Sayfa

vb. : ve benzeri

vd. : ve diğerleri

GİRİŞ

1. Problem

Eğitim, hayatın her döneminde var olan, bireylerin tutum ve davranışlarını önemli ölçüde şekillendiren bir süreçtir. Hayatımızın vazgeçilmez parçası olan eğitim, bilimsel gelişmelerden, keşiflerden veya ortaya çıkan yeni akımlardan etkilenir. Ortaya çıkan yeni durumlar, eğitimin her kademesinde çeşitli düzenlemeler yapmayı gerekli kılmaktadır. Örgün eğitim faaliyetlerinin kılavuzu olan öğretim programları, zamanının şartlarıyla etkileşim içerisinde olan sistemli eğitim çalışmalarıdır.

Etkili bir din öğretiminden bahsedebilmek için, hızla değişen ve sürekli çoğalan ihtiyaçlara uygun, güncel problemlere cevap verebilecek nitelikte eğitim programı yenilemeleri gereklidir. Bu yenilenmeyi temin etmenin yolu da öğretim programlarının, kitapların ve diğer eğitim materyallerinin, toplumsal ihtiyaçları karşılayabilecek ve ilgi çekecek şekilde dönem dönem yeniden hazırlanmasıdır. Yaşanan gelişmeler doğrultusunda, değişen koşullara uygun olarak, ders programlarında gerçekleştirilecek yeniden yapılandırmalar, aynı zamanda mevcut eğitim sisteminin başarısını da etkileyecektir. Yeni gelişmeler ışığında düzenlenecek programlar, çocukları ve gençleri sosyal hayata uyum sağlayacak biçimde yetiştirecek yeterliğe sahip olmalıdır.[1]

Ülkemizdeki dinî öğretiminin zorunlu olarak yapılması, yapılış zamanı, mekânı, yöntem ve şekilleri gibi birçok konu, zaman zaman eleştirilere konu olmaktadır. Derslerin daha çok öğretmen ve konu merkezli olması, uygulamalı eğitiminin imam hatip okullarında dahi sınırlı olması, kitaba aşırı bağlılık, öğrenme - öğretme ortamlarında demokratik bir sürecin işlememesi, eğitimin ansiklopedik bilgi kazandırmak için yapıldığı iddiası (günlük hayattan kopukluk) ve bilgilerin ezber ağırlıklı olarak öğrenciye aktarılması vb. konular eleştirilen hususların başlıcalarıdır.

Ayrıca din öğretimi, kültürel mirasın aynen aktarılması ve problemlerin çözümünde yeni bilgiler üretilmeden, bilgiyi yığdığı, konu esasına dayalı program

[1] Mücahit Arpacı, **Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi Derslerinde Yapılandırmacı Öğrenme Ortamları**, Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi, Cilt 12, Sayı 3.

anlayışını benimsediği yönünde de tenkit edilmiştir. "Hâlbuki günümüzde insanlar hızla değişen ve bu değişimin gerektirdiği donanımlı ve nitelikli bireyler isteyen bir dünyada yaşamaktadır. Din dersi alan öğrencinin de okulda aldığı bilgileri kullanarak yeniden bir inşa ve üretme sürecine sokarak problemlerinin çözümünde kullanması beklenmektedir."[2]

Ülkemizde, 1997 yılında "İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programı" geliştirme çalışmaları başlamış, 2000 yılında bu çalışmalar bakanlık tarafından kabul edilmiş ve 2000-2001 Eğitim - Öğretim Yılı'ndan itibaren uygulamaya konulmuştur.[3] 2004 yılından itibaren ise öğretim programları yenileme çalışmaları başlamıştır. Bu değişiklik ihtiyacı; bilim ve teknolojideki gelişmeler, öğrenme ortamındaki rollerin çeşitlenmesi, "yaşam boyu öğrenme" ve "öğrenmeyi öğrenme" gibi evrensel yaklaşımların diğer devletlerce kabul görmesi gibi sebeplerle ortaya çıkmıştır.[4] İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı, 2006 yılında tekrar değiştirilmiştir. Yeni programların, öğrencinin merkez kabul edildiği "Yapılandırmacı Yaklaşım"a göre tasarlandığı belirtilmiştir. Program, 2010 ve en son 2018 yıllarında, yapılandırmacılık vurgusu muhafaza edilerek tekrar güncellenmiştir.

"Din eğitimi" konusunda yaşanan bu önemli değişikliklere paralel olarak öğretim tasarımında da davranışçılıktan bilişselciliğe, bilişselcilikten de yapılandırmacılığa doğru bir değişim olmuştur. Yeni İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi programında, eğitim bilimsel yaklaşımının yapılandırmacılık olduğu belirtilmektedir. Yeni program ile yapılandırmacılık, öğrenci aktifliği, öğrenci merkezlilik ve tematik yaklaşımın yanı sıra çoklu zekâ kuramı ve bireysel farklılıklara duyarlı öğretim gibi öğrenme yaklaşımları benimsenmiştir.

Toplumun ihtiyaçlarına uygun olarak hazırlanan ve tatbik edilen bir "Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi", öğrencilerin kendi akıllarını kullanarak, iç

---

[2] Mualla Selçuk, **"Din Öğretiminin Kuramsal Temelleri" : Din Öğretiminde Yeni Yaklaşımlar**, MEB Basımevi, İstanbul 2000, s. 19.
[3] Recai Doğan, Cemal Tosun, **İlköğretim 4. ve 5. Sınıflar İçin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretimi,** Pegem Yayıncılık, Ankara, 2003, s.34.
[4] Recai Doğan, Cemal Tosun, Ayşe Korkmaz, **Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 4-8,** Ed. Leyla Küçükahmet, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2001, s. 79.

dünyalarından ve en yakın çevrelerinden başlayarak dış dünyaya karşı alacakları tavra katkıda bulunabilir. Öğrencilere, yeniden düzenlenmiş "Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Programları" aracılığı ile aktif öğrenme ortamlarında, doğru dinî bilgi, anlayış, tutum ve değerler kazandırılması hedeflenmektedir. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi'nin içeriğinin belirlenmesinde, dinimizin temel bilgi kaynakları dikkate alınmış, İslam'ın asli ve köklü değerleri çerçevesinde herhangi bir mezhebi esas almayan, mezhebi tartışmalara girmeyen (mezhepler üstü) ve günümüzde müntesibi bulunan inanışlara açılımlar yapan bir yaklaşım benimsenmiştir. Geliştirilen programla, öğrencilerin din ve ahlak hakkında derinlikli bilgi sahibi olmaları, öğrenme - öğretme sürecinde öğretim programı vasıtasıyla kazanmaları hedeflenen bilgi, beceri, tutum, değer, kavram ve öğrenci merkezli yaklaşımlarla bir arada yaşama bilincine ulaşmaları hedeflenmiştir. Bu programla; öğrencilerin inandıkları din ve sahip oldukları kişisel ahlakları hakkında sağlıklı bilgi sahibi olmaları, temel becerilerini geliştirmeleri ve böylece "Millî Eğitimin Genel Amaçları"nın gerçekleştirilmesine katkıda bulunmaları hedeflenmiştir.

Okullarda kullanılan Ortaokul Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitapları "Milli Eğitim Bakanlığı Ders Kitapları ve Eğitim Araçları Yönetmeliği"nde belirtilen ders kitaplarının niteliklerine ve 2018 yılında kabul edilen İlköğretim DKAB Dersi Öğretim Programına uygun şekilde hazırlanmıştır. Okullarda halen kullanılan veya ileride hazırlanacak diğer kitaplar; öğretim programında yer alan öğrenme alanları, konular, kazanımlar, açıklamalar kısımlarına ve ders kitapları için belirlenen diğer niteliklere uygun olarak hazırlanmalıdır. Ancak bu vasıflara haiz olanlar "Talim ve Terbiye Kurulu"nun kararı ile ders kitabı olarak kabul edilmektedir. Bu niteliklerin yanı sıra ders kitaplarının, öğretim programının benimsediği yaklaşımları öğrenme-öğretme sürecine yansıtacak şekilde hazırlanmış olması, işleyişe fayda sağlayacaktır.

Bu çalışma, Ortaokul Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitapları'nın öğrenci gelişim düzeylerine uygunluğu konusunu ele almaktadır. Ders kitaplarının öğrencilere hitap edebilmesi ve kullanışlı bir kaynak olarak kabul edilebilmesi için, kitapların dersin amaç ve hedeflerine uygunluğunun yanında, ait olduğu sınıftaki öğrencilerin bilişsel, ahlaki, sosyal gelişimlerini göz önünde bulundurmak gerekir. Daha sonra hazırlık ve değerlendirme çalışmaları titizlikle hazırlanmalı, kullanılan

kelimeler, anlatım özellikleri, başvurulan öğretim yöntem ve teknikler dikkatle seçilmelidir. Ayrıca bir ders kitabının taşıması gereken özelliklere sahip olmasının yanı sıra "İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı" ile uyum içinde olması da gerekmektedir.

Araştırmamızın problemi; aynı eğitim kademesinde eğitim – öğretimlerine devam eden öğrencilerin, temel olarak iki farklı gelişim döneminde bulunmalarına rağmen, ders kitapları yazılırken bu farklılığın yeterince dikkate alınmamasıdır. Yaş ortalamaları 10-11 olan Ortaokul 5. ve 6. sınıflardaki öğrenciler, çoğunlukla somut işlemler dönemindedirler. 12 -13 yaşındaki 7. ve 8. sınıflardaki öğrenciler ise soyut işlemler döneminde ve artık ergenlik çağına girmekle yetişkinliğe adım atmış durumdadırlar. Daha önce yapılan araştırmalarda, farklı gelişim seviyelerinde olan, ihtiyaç ve ilgilerinin önemli derecede ayrıştığı ortaokul çağındaki öğrencilere okutulan kitapların, içerik, dil, anlatım, kullanılan resim gibi ögeler açısından problemler içerdiği tespit edilmiştir. Bu çalışmalardan kısaca bahsedilecektir.

2. Araştırmanın Amacı

2018 yılında yenilenen ve kısmen değiştirilen kitaplar yaklaşık 2 yıldır okullarda kullanılmaktadır. Bu çalışma, konunun bilimsel ve gelişimsel boyutlarını da göz önünde bulundurarak, ortaokul çağındaki öğrencilerin (10 - 13 yaş) bilişsel, kültürel ve dinî gelişim düzeylerini literatür üzerinden tespit ederek eğitim verilecek kitleyi bu yönleriyle tanımak, zorunlu eğitim kapsamındaki öğrencilere verilen Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi'nin okullardaki görünen yüzü ders kitaplarının dil, içerik, görsel öge, sınıf düzeyine hitap, kullanılan yöntem ve teknikler, değerlendirme çalışmaları gibi farklı noktalardan amaca uygunluğunu araştırmayı amaçlamaktadır. Ders kitabı inceleme kılavuzu yardımıyla hazırlanan, 4 bölümden oluşan ve her üniteye uygulanan değerlendirme ölçeğinin;

- Ünite hazırlık çalışmalarının öğrenci hazırbulunuşluk düzeyine uygunluğu,
- Hazırlık çalışmalarının ünite kazanımlarını ifade edebilme düzeyi,
- Kullanılan dilin öğrencilerin bilişsel gelişimlerine uygunluğu,
- Ünitelerde geçen kelimelerin öğrenciler tarafından kolay anlaşılıp anlaşılamayacağı,

- Anlatımın öğrencilerin seviyesine, ilgi ve ihtiyaçlarına uygunluğu,
- Konuların anlatımı sırasında yeterli örnek verilip verilmediği,
- Verilen örneklerin konunun özellik, amaç ve kazanımlara, ilgi, ihtiyaç ve seviyelerine, öğrencinin günlük hayatına uygun olup olmadığı,
- Konular, çeşitli öğretim strateji, yöntem ve tekniklerini gerektirecek veya mümkün kılacak tablo, grafik, resim vb. ile takviye edilip edilmediği,
- Konuların, öğrencilere kültürel bilgi ve beceri kazandıracak şekilde işlenip işlenmediği,
- Konuların, öğrencilere ahlaki bilgi ve beceri kazandıracak şekilde işlenip işlenmediği,
- Konuların, sosyal ilişkilerde karşılaşılan soru ve sorunlara cevap - çözüm bulmada yardımcı olup olmadığı,
- Ünitelerde geçen ayetlerin konuya ve amaçlara uygun, öğrenciler tarafından kolay anlaşılabilecek şekilde olup olmadığı,
- Ünitelerde geçen hadislerin konuya ve amaçlara uygun, öğrenciler tarafından kolay anlaşılabilecek şekilde verilip verilmediği,
- Ünitelerin, okuma parçası, şiir veya ilahi ile desteklenip desteklenmediği,
- Desteklenmişse, bu okuma parçası, şiir veya ilahinin öğrencilerin ilgi, ihtiyaç ve seviyelerine uygun olup olmadığı,
- Ünite veya konu sonlarında verilen değerlendirme çalışmaları, adet olarak yeterlilik ve tür olarak çeşitlilik arz edip etmediği,
- Soruların, öğrencinin daha sonra yapacağı bireysel çalışmalara uygun olup olmama durumu,
- Soruların öğrencilerin düşünce gelişimini destekleyerek, şahsiyetlerini oluşturmada onlara katkı sağlayıp sağlamadığı,

gibi maddeler halinde özetlenebilecek sorularla kitaplar incelenmiş ve araştırmanın amacına ulaşılmaya çalışılmıştır.

3. Araştırmanın Önemi

Din eğitimi ile ilgili araştırmalarda yoğunlaşılan dönem, özellikle çocukluk ve ergenlik dönemleri olmuştur. Okullarda devlet eliyle verilen ve temel eğitimde bütün

vatandaşlara zorunlu olarak verilen din eğitimi, dinî gelişimin problemleriyle ilgili araştırma sayısını artırmıştır. Bu araştırmaların önemli kısmı yaşa bağlı değişiklikler açısından din eğitiminin nasıl yapılması gerektiğini ve dindarlık düzeylerini incelemiş, birçoğu hareket noktasını ya gelişimle ilgili teorilerden almış, ya da bu teorilere atıfta bulunmuştur. Din eğitiminin bilimselleşmesine büyük katkı sağlayan bu çalışmalar beraberinde yöntem tartışmalarını da getirmiştir. Din eğitimine hangi yaşlardan itibaren başlanmalıdır? Eğitim esnasında hangi yöntemler kullanılmalıdır? Gelişim çağlarını bilmenin din eğitimine katkısı nedir? Bu ve benzeri sorulara verilen cevaplar din eğitiminin muhtelif şekillerde ele alınmasına yol açmıştır.[5]

Amaçta da belirtildiği üzere günümüzde birçok alanda olduğu gibi dinî anlayış ve yaşamda da gündem ve ihtiyaçlar çok hızlı değişmektedir. Bilinmeyene merak tüm sahalarda olduğu gibi din sahasında da artmaktadır. Günümüz insanının, dinen bilinmesi ve uygulanması gereken (farz, vacip) gibi itikâdi ve fıkhi konulardan daha ziyade, hakkında kesin bilgi olmayan hatta birçoğu hurafe olarak nitelendirilebilecek, genel geçer bilgi sınıfına dahi sokulamayacak safsataları din olarak görme-yaşama kolaylığını tercih etmeye başladığı bir toplum düzeninde, okullarımızdaki din öğretiminin ehemmiyeti her akıl sahibi tarafından kabul edilmeli, hakkıyla anlaşılmalıdır. Bu farkındalığı, kültürler – inanışlar arası iletişim ve etkileşimin son derece arttığı, dijital dünyada sınırların kalktığı, ahlaki normların yozlaştığı, unutulduğu, hürriyet ve serbestliğin adeta putlaştırıldığı bir ortamda meydana getirmek oldukça zordur.

Tüm bu olumsuz şartlara, öğretilecek dinî konuların veya öğretim yöntemlerinin uygunsuzluğu ya da etkisizliği eklendiği takdirde sonucun daha da vahim bir tablo arz edeceği aşikardır. Din ve ahlak birbirinin ayrılmaz parçaları, mütemmim cüz'ü olarak kabul edildiğinden ahlakî alanda da yıkım kaçınılmaz olacaktır. Son yıllarda globalizm, sekülerizm, küreselleşme gibi ifadelerle vasıflandırılan modern hayatın yetiştirdiği nesil, hayatı sınırsız ve kuralsız olarak yaşamaya çalışmakta, bir müddet bunu gerçekleştirdiği zannına kapılmaktadır. Fakat özellikle ergenlik döneminden yetişkinlik çağına adım attıklarında böyle bir hayatın

[5] Salih Aybey,**"6-14 Yaş Arası Çocuğun Dinî Gelişim Dönemi Özelliklerinin Bilinmesinin Din Eğitimi Açısından Önemi",** Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 11/5, Ankara, 2016, p. 69-84.

mümkün olmadığını fark ederek bunalıma girmekte hatta bir kısmı her türlü imkân ve konfora sahip olmalarına rağmen kendi elleriyle hayatlarına son vermektedirler. Bütün bu çalkantılı hayatların, kişisel ve toplumsal buhranların, sosyal, dünyevi-uhrevi felaketlerin yegâne çözümü doğru ve etkili din eğitimidir. Bu sebeple din eğitimini fertlerin gelişim seviyelerine uygun ve verimli hale getirmek için yapılacak çalışmalar hayati önemi haizdir.

4. Araştırmanın Kapsam ve Sınırlılıkları

Araştırmanın kapsamı Ortaokul Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi kitaplarıdır. 2018 – 2019 eğitim – öğretim yılında hazırlanan ve 2019 – 2020 eğitim – öğretim yılında bizim de görev yaptığımız İstanbul – Sancaktepe bölgesinde MEB tarafından dağıtılarak, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi'nde öğrenci ders kitabı olarak kullanılan 5. ve 8. sınıf kitapları incelenmiştir.

Araştırmamız 5 ve 8. sınıflar olarak sınırlandırılmıştır. Burada amaç, 5 ve 6. sınıf öğrencilerin, gelişimsel olarak benzer düzeyde olmalarıdır. Aynı şekilde 7 ve 8. sınıf öğrenci gelişim düzeyleri de, ergenlik çağının 12-13 yaşlarında başlamasından dolayı benzer özellikler göstermektedir. Bu sebeple, soyut işlemler dönemine tam olarak geçmenin mümkün olduğu 8. sınıf kitabı incelenmek üzere belirlenmiştir.

5.Yöntem

Araştırmada "Tarama Modeli" kullanılmıştır. Bu doğrultuda çalışmamızda, 5. sınıflar için, Lisans Yayıncılık tarafından yayınlanan, Ada Matbaacılığın, 2019 yılında Ankara'da bastığı kitap ile 8. sınıflar için, Nev Kitap tarafından yayınlanan, Özyurt Matbaacılığın 2019 yılında Ankara'da bastığı Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitapları, Prof. Dr. Cemal Tosun tarafından hazırlanan Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu'ndaki içerik analizi ölçeğinden faydalanılarak geliştirilen form yardımıyla incelenmiştir.

Öğretim programında yer alan 5. ve 8. sınıf ünite kazanımlarının, öğrenmenin bilişsel, sosyal, ahlaki alanlar ile ilişkisi, hazırlanan içerik ve etkinliklerle uygunluk karşılaştırması yapılarak, kazanımların gerçekleşebilme imkânı konusunda yorumlarda bulunulmuştur.

Bu çalışmada, Ortaokul 5 ve 8. sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitaplarında 5 öğrenme alanında her sınıf için bir ünite bulunmaktadır. Konuların öğrenci tarafından daha kolay anlaşılabilmesi ve öğrenilebilmesi için içerik zenginleştirilmiş, farklı yöntem - tekniklerle sunulmuştur. Her ünitede değişen sayı ve çeşitte etkinliklere yer verilmiştir. Konular işlenirken kullanılan ayet ve hadisler, resimler, şiirler, özlü sözler, okuma parçaları ve sorular da etkinlik başlığı altında verilmiştir. Bunlar da hem adet hem de nitelik olarak değerlendirilmiştir.

Bir ders kitabının içerik bakımından bulundurması gereken bazı kriterler vardır. Örneğin, "Konular somuttan soyuta, yakından uzağa öğretim ilkesine uygun olarak verilmiş midir? Kitapta, öğrenmeyi kolaylaştıran, zevkli hale getiren, uygun yöntem ve tekniklere başvurulmuş mudur? Kullanılan resim, grafik veya tablolar konuyla uyumlu mudur?" gibi bazı soruları cevaplandırabilmek amacıyla içerik tahlili yapılarak, neticede bir fikir ortaya konulmuştur. Doküman incelemesi ile elde edilen tüm bu verilere dayanarak, 5. ve 8. sınıf öğrencilerinin ünite kazanımlarını ne ölçüde gerçekleştirebilecekleri ve bu beklentinin onların gelişimsel düzeylerine ne kadar uygun olduğu yorumlanmıştır.

Ders kitaplarını incelemede kullanılacak formda yer alan sorular 4 ana başlıkta toplanmıştır. Şimdi bu başlıkları tek tek inceleyelim:

Hazırlık Çalışmalarıyla İlgili Sorular

Bu bölümde 7 adet soru yer almaktadır. Bu sorular aracılığıyla, hazırlık sorularına yer verilip verilmediği, verildiyse yeterli olup olmadığı, ana ve alt başlıklara yer verilip verilmediği, kazanımları gerçekleştirmeye yönelik ön hazırlık yaptırılıp yaptırılmadığı, önceki konularla bağlantı sağlayarak hazırbulunuşluk düzeyine katkı sağlayıp sağlamadığı, ünitede geçen temel kelime ve kavramlara yönelik çalışmalara yer verilip verilmediği tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu bölümde yer alan sorular şu şekildedir:

Soru 1: Ünite başlarında ana ve alt başlıklar verilmiş midir?

Soru 2: Ünite ile ilgili hazırlık çalışmaları verilmiş midir? Verilmişse yeterli midir?

Soru 3: Hazırlık çalışmaları ilgiyi çekip ihtiyacı fark ettirmekte midir?

Soru 4: Hazırlık çalışmaları, önceki ünite veya sınıflarda öğrenilenlerle bağlantı sağlamakta mıdır?

Soru 5: Amaçlar belirtilmiş midir?

Soru 6: Bu amaçlar, öğrencilerin ünite sonunda göstereceği davranışları ifade etmekte midir?

Soru 7: Temel kelime ve kavramlara hazırlık çalışmalarında yer verilmiş midir?

Dil ve Anlatımla İlgili Sorular

Bu bölümde 12 soru yer almaktadır. Bu sorularla, konuların anlatımı sırasında kullanılan dilin, sadelik ve akıcılık açısından, kazanımları ifade edebilme, öğrenci seviyesine hitap yönünden uygunluğu incelenmiştir. Kullanılan cümlelerdeki kelime, kavram, terim ve ifadelerin öğrenci tarafından analaşılıp anlaşılamayacağı tespit edilmeye çalışılmış, anlatım sırasında örneklere yer verilip verilmediği, verildiyse bu örneklerin öğrencinin ilgi, ihtiyaç ve günlük hayatlarına uygun olup olmadığı araştırılmıştır. Bu bölümde yer alan sorular şu şekildedir:

Soru 8: Kitapta sade ve akıcı bir dil kullanılmış mıdır?

Soru 9: Kullanılan kelime, terim ve deyimler öğrenciye hitap etmekte midir?

Soru 10: Cümlelerdeki kelime sayıları sınıf seviyesine uygun mudur?

Soru 11: Başka dillerden gelen ve dinî anlam içeren kavramların açıklamaları verilmiş midir?

Soru 12: Konuların anlatımında kullanılan cümleler, konular, amaçlar ve kazanımlar ile uyumlu mudur?

Soru 13: Anlatım öğrencinin seviyesine, ilgi ve ihtiyaçlarına uygun mudur?

Soru 14: Konular işlenirken, farklı öğretim stratejilerini, yöntem ve tekniklerini kullanmaya sevk edecek veya mümkün kılacak anlatım özellikleri var mıdır?

Soru 15: Konuların anlatımında yeterli örnek verilmiş midir?

Soru 16: Örnekler konunun özellikleriyle, amaç ve kazanımlara uygun mudur?

Soru 17: Örnekler öğrencinin ilgi, ihtiyaç ve seviyelerine uygun mudur?

Soru 18: Örnekler öğrencinin günlük hayatına uygun olarak seçilmiş midir?

Soru 19: Öğrencilerin öğrenmelerini kolaylaştıracak başka ögelere yer verilmiş midir?

Yöntem ve Tekniklerle İlgili Sorular

Bu bölümde 8 soru yer almaktadır. Bu sorularla, ünitelerde resim, tablo, grafik gibi konuların işlenişi sırasında kullanılarak anlatımı zenginleştirecek ögelerin bulunup bulunmadığı belirlenmeye çalışılmıştır. Kullanılan resimlerin öğrenci seviyelerine uygunluğu, işlenilen konuyla bağlantısı, kalitesi gibi hususlarda değerlendirilmiştir. Konuların öğrenciye, kültürel ve ahlaki bilgi - beceri kazandıracak şekilde işlenip işlenmediği araştırılmıştır. Bu konuda hem metin, hem ayet ve hadisler hem de görsel ögeler değerlendirilmiştir. Ünitelerde yer alan ayet ve hadislerin, işlenen konuya ve amaçlara uygunluğu, öğrenciler tarafından kolay anlaşılabilecek şekilde olup olmadığı incelenmiştir. Ayrıca ünitenin, okuma parçası, şiir veya ilahi ile desteklenip desteklenmediğine bakılmış, bu ögeler mevcut ise öğrencilerin ilgi, ihtiyaç ve seviyelerine uygunluğu tartışılmıştır. Kitapları inceleme sırasında üzerinde en çok durulan hususlar, bu bölümde yer alan sorular aracılığıyla belirlenmiştir. Sorular aşağıdaki şekildedir:

Soru 20: Konular, çeşitli öğretim strateji, yöntem ve tekniklerini gerektirecek veya mümkün kılacak tablo, grafik, resim vb. ile takviye edilmiş midir?

Soru 21: Konular, öğrenciye kültürel bilgi ve beceri kazandıracak şekilde işlenmiş midir?

Soru 22: Konular, öğrenciye ahlaki bilgi ve beceri kazandıracak şekilde işlenmiş midir?

Soru 23: Ayetler konuya ve amaçlara uygun, öğrenciler tarafından kolay anlaşılabilecek şekilde midir?

Soru 24: Hadisler konuya ve amaçlara uygun, öğrenciler tarafından kolay anlaşılabilecek şekilde verilmiş midir?

Soru 25: Konu anlatılırken verilen batıl bilgi ve inanışlar, doğruları ile düzeltilmiş midir?

Soru 26: Ünite, okuma parçası, şiir veya ilahi ile desteklenmiş midir?

Soru 27: Verilen okuma parçası, şiir veya ilahi öğrencilerin ilgi, ihtiyaç ve seviyelerine uygun mudur?

Değerlendirme Çalışmalarıyla İlgili Sorular

Bu bölümde 3 soruya cevap aranmaktadır. Bu sorular aracılığıyla, her ünite sonunda yer alan değerlendirme çalışmalarının, adet olarak yeterliliği ve tür olarak çeşitliliği incelenmiştir. Bu çalışmaların öğrencilerin düşünce gelişimini destekleyip desteklemediği araştırılmış ve öğrencinin daha sonra yapacağı bireysel çalışmalara uygunluğu belirlenmeye çalışılmıştır. Bölümdeki sorular şu şekildedir:

Soru 28: Ünite veya konu sonlarında verilen değerlendirme çalışmaları, adet olarak yeterlilik ve tür olarak çeşitlilik arz etmekte midir?

Soru 29: Sorular öğrencilerin düşünce gelişimini desteklemekte midir?

Soru 30: Sorular, öğrencinin daha sonra yapacağı bireysel çalışmalara uygun mudur?

6. İlgili Araştırmalar

Araştırma konusu ve problem belirlenerek alanda daha önce yapılan çalışmalar incelendi. Aynı konunun çalışılıp çalışılmadığı tespit edilmeye çalışıldı. Mevcut çalışmaların birçoğunun öğretim programı üzerine olduğu, Din Kültürü ve Ahlak

Bilgisi Kitabı'nı konu edinenlerin az sayıda ve 2018 yılı öncesi yapıldığı tespit edildi. Yapılan literatür taraması neticesinde ağırlıklı olarak ders kitaplarını konu edinen, bizim de çalışmamızda istifade ettiğimiz aşağıda kısaca değinilecek yüksek lisans tezleri tespit edilip incelendi.

İlk olarak, Halit EV tarafından 1993 yılında hazırlanan "İlköğretim İkinci Kademe Öğrencilerinde Dinî Gelişim ve Din Kültürü Ahlak Bilgisi Dersleri" başlıklı yüksek lisans tezi incelendi. Bu çalışmada ders kitapları hakkında öğretmen ve öğrenci görüşlerine yer verildiği görüldü. Ünite hazırlık sorularının kullanışsız olduğu, anlatımın ve kullanılan dilin öğrenciye hitap etmediği, anlatımın öğretim ilke ve yöntemlerine uymadığı, okuma parçalarının ilgi çekmediği, değerlendirme çalışmalarının ise konular işlendikten sonra öğrencilerin kazanımlarını yeterince ölçmediği tespit edilmiştir.

İkinci olarak, Hatice DİLER tarafından 2001 yılında hazırlanan "İlköğretim 4. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitaplarının Değerlendirilmesi" başlıklı yüksek lisans tezi incelendi. Tezde, konu ile ilgili literatürün tarandığı, bir ders kitabının taşıması gereken özelliklerin tespit edildiği ve ilköğretim 4. sınıf DKAB ders kitaplarının tespit edilen özellikleri ne derece taşıdıklarının tespit edilmeye çalışıldığı görüldü. İncelenen ders kitaplarının iman ve ibadet konularının işlendiği bölümlerde, öğrencilerin bilişsel ve duyuşsal özelliklerine hitap edilmeye çalışıldığı fakat "Allah inancı" konusunun yeterince somutlaştırılamadığı belirtilmiştir. Ahlak öğretiminde ise örnek olay ve hikâyelere yeterince yer verilmediği tespit edilerek diğer sözel derslerden destek alınmasının yararlı olacağı sonucuna varılmıştır. Ders kitapları yazılırken öğretmen ve öğrencilerin görüşlerine başvurmanın sürece olumlu katkı sağlayacağı kanaatine varılmıştır.

Üçüncü olarak, Sami DURGUT tarafından 2007 yılında hazırlanan "İlköğretim Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi Dersi Müfredatı Konularının İlköğretim Öğrencilerinin Dinî Gelişim Niteliklerine Uygunluğu Meselesi" başlıklı yüksek lisans tezi incelendi. İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Programının, öğrencilerin dinî gelişim niteliklerine uygunluğunun araştırıldığı bu çalışmada, öğretim programının verimliliğinin tespiti için, öğretmen ve öğrenci görüşlerini önemsemenin gerekliliği

vurgulanmaktadır. Bu amaçla, kendisi de öğretmen olan araştırmacı 2000 yılında yenilenip, 2000-2001 eğitim öğretim yılından itibaren ilköğretim okullarında okutulmaya başlanan İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi programının eksikliklerini tespit etmeye çalışmış, programı, ilköğretim düzeyindeki öğrencilerin dinî gelişim niteliklerini temel alarak incelemiştir. Programda yer verilen konuların, öğrencilerin ilgisini çekip çekmediği ve konuların kavranıp kavranamayacağını tartışmıştır. İki bölümden oluşan tezin ilk bölümde öğrencilerin dinî gelişim nitelikleri literatür üzerinden tespit edilmiştir. İkinci bölümde ise programda yer alan konuların çocukların gelişim özelliklerini dikkate alarak ve onların dikkatini çekecek yöntemlerle nasıl öğretilebileceği üzerinde durulmuştur.

Dördüncü olarak, Fatma Betül AYBAR tarafından 2008 yılında hazırlanan "İlköğretim Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi Ders Kitaplarında Kullanılan İçerik Ve Etkinliklerin İnanç Öğrenme Alanı Kazanımlarının Gerçekleşmesine Katkısı" (Ders Kitaplarına Dayalı İçerik Analizi) başlıklı yüksek lisans tezi incelendi. Dört bölümden oluşan bu çalışmanın birinci bölümünde, 2007-2008 eğitim öğretim yılında uygulamaya konulan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programı ve Kılavuzunun genel bir tanıtımı yapılarak değerlendirmelerde bulunulmuştur. İkinci bölümde, çocuklarda dinî duygu ve düşüncenin gelişim süreçlerinden bahsedilmiştir. Ayrıca bu bölümde "inanç öğretimi" konusunda bazı tavsiyelerde bulunulmuştur. Üçüncü bölümde, ders kitaplarının içerik yönünden sahip olması gereken kriterlere değinilmiş, son bölümde ise, araştırmanın problemini teşkil eden İlköğretim 4, 5, 6, 7 ve 8. sınıf DKAB ders kitaplarında inanç öğrenme alanı içeriği ve etkinlikleri, öğretim programında her bir ünite için belirlenmiş olan kazanımlar doğrultusunda incelenerek, değerlendirme ve önerilerde bulunulmuştur.

Beşinci olarak, Mahmut ULU tarafından 2010 yılında hazırlanan "İlköğretim Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi Dersi Müfredatında Yer Alan Okuma Parçalarının Öğrenci Kazanımları Açısından Değerlendirilmesi" başlıklı yüksek lisans tezi incelendi. Bu çalışmanın temel konusu ahlak eğitimi olup, İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi müfredatında yer alan okuma parçalarının öğrenci kazanımları açısından değerlendirilmiştir. Din ve ahlak eğitiminde öğrencilerin gelişim seviyeleri de göz önünde bulundurularak müfredatta yer alan okuma metinlerinin hangi

özelliklere sahip olduğu, kazanımları elde etme açısından yeterli olup olmadıkları değerlendirilerek tespit edilen eksikliklerin ne şekilde telafi edilebileceğinin üzerinde durulmuştur.

Altıncı olarak, Emine Öğülmüş DOĞAN tarafından 2018 yılında hazırlanan "Ortaokul Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitaplarının Öğrenme - Öğretme Süreçlerine Katkısı Bakımından Eğitsel Değeri" başlıklı yüksek lisans tezi incelendi. Bu çalışmada Ortaokul DKAB ders kitaplarının öğrenme-öğretme sürecine katkısı ele alınmıştır. Araştırmada ders kitaplarının 2010 yılında kabul edilen İlköğretim DKAB Dersi Öğretim Programına uygunluk düzeyi belirlenmeye çalışılmış ve kitapların, programın benimsediği yapılandırmacı yaklaşımın öğrenme-öğretme süreci için öngördüğü ilkelere uygunluğu incelenmiştir. Elde edilen verilerle ders kitaplarını incelemede kullanılacak değerlendirme kriterleri oluşturularak, veriler ait oldukları temaya göre ayrıştırılmıştır. Ayrıca veri analizi yapılmıştır.

İncelenen tezlerde, 90'lı yıllardan itibaren din eğitiminde kullanılan ders kitapları ile ilgili bilimsel çalışmalar yapıldığını tespit ettik. Yapılan çalışmalar neticesinde ulaşılan sonuçlardan ve elde edilen verilerden, ders kitaplarının içeriklerinin hazırlanmasında ve etkinliklerin planlanmasında ne derecede yararlanıldığı tarafımızdan ve konuyla ilgilenen diğer araştırmacılar tarafından merak edilmektedir. Burada temas ettiğimiz veya başlığın uzamaması için değinemediğimiz DKAB ders kitaplarını muhtelif açı ve gayelerle inceleyen çalışmalarda, ders kitaplarının bazı eksikliklerinin bulunduğu ve önümüzdeki yıllarda hazırlanacak yeni kitaplarda dikkat edilmesi gereken hususların tespit edildiğini görmekteyiz. Bu doğrultuda halen kullanılmakta olan ders kitaplarının, seviyeye uygunluk açısından incelenmesi gerektiği kanaatine varılmıştır.

Ortaokul 5. ve 8. sınıf DKAB ders kitaplarını, içerik açısından incelemeye yönelik maddelerin tespiti amacıyla, Prof. Dr. Cemal TOSUN, Prof. Dr. Recai DOĞAN ve Doç Dr. Ayşe KORKMAZ tarafından hazırlanan "Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu"nda bulunan "İçerik İncelemesi" bölümü kullanılarak değerlendirme ölçeği hazırlanmıştır. Ayrıca Yrd. Doç Dr. Ahmet Avcı'nın

hazırladığı “Eğitim Bilimine Giriş” kitabından ve yukarıda bahsettiğimiz çalışmalardan yararlanılmıştır.

Ortaokul çağı öğrencilerinin gelişim özelliklerini tespit için çocuklarda dinî gelişim üzerine yazılan kitap, makale ve tezlerden istifade edilmiştir. Kaynaklar metin içinde dipnotlarda ve toplu olarak Kaynakça’da gösterilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

ORTAOKUL ÇAĞI (10 – 13 YAŞ) ÇOCUKLARININ GELİŞİM DÜZEYLERİ

1.1. Gelişim İle İlgili Kavramlar

Etkili ve verimli bir eğitim – öğretimden söz edebilmek için, hedef kitlenin tabiatının iyi anlaşılması ve eğitim ortamının ona göre hazırlanması gerekir. İnsanın gelişim özelliklerini, devrelerini, bu devreler arasındaki benzerlikleri, farklılıkları ve öğrenme hadisesinin nasıl gerçekleştiğini bilmek, eğitim – öğretim alanında çalışanlar için büyük önem taşır. Öncelikle gelişim ve ilgili temel kavram ve ilkeler üzerinde durmak faydalı olacaktır. Çünkü genellikle birbirinin yerlerine kullanılan büyüme ve gelişme kavramlarının, içerdikleri farklılıklarla beraber, birlikte ele alınması, gelişim kavramının daha iyi anlaşılması için gereklidir.

Gelişme, (gelişim) her canlı varlığın mühim bir yönüdür. Bu yön insanla da yakından ilgilidir. Gelişim kavramının anlaşılabilmesi için, öncelikle aynı sürecin dönemleri olan büyüme, olgunlaşma ve hazırbulunuşluk kavramlarını iyi anlamak lazımdır. Bahsedilen kavramların gelişim süreci içindeki yeri ve rolünü anlamadan gelişim kavramı açıklanamaz ve hakkıyla anlaşılamaz. Bu sebeple önce bu kavramları tanımlayalım:

"Büyüme, daha çok bedenle ilgili bir kavramdır. Psikolojide büyüme kavramı: Bedenin hacim ve ağırlık olarak artması demektir. Diğer bir ifadeyle, bir özelliğin miktarındaki azar azar artışlardır."[6]

"Olgunlaşma, büyüme ve gelişme olaylarının sonucunda organizmada meydana gelen bir işi yapabilmek için gerekli olan gelişmişlik düzeyine denir."[7]

"Hazırbulunuşluk ise, olgunlaşma ve öğrenme sonucu kişinin belli davranışları yapabilecek bir düzeye gelmesidir."[8]

---

[6] Münire Erden, Nurettin Fidan, **Eğitime Giriş**, ALKIM Yayınları, Ankara, 1994, s.132.
[7] Erden, Fidan, **a.g.e.** , s.132.
[8] Erden, Fidan, **a.g.e.** , s.132.

Bu tanımlardan sonra gelişme kavramının şöyle bir tarifini yapmak mümkündür: "Gelişme, insanın bedensel, duygusal ve zihinsel yönden düzenli bir biçimde değişmesi, vücut organlarının kendilerinden beklenen görevleri yapabilecek bir duruma gelmesidir."[9]Bir başka ifadeyle, "hem beden hem ruh yönünden organizmanın fonksiyonlarını yapabilmesi için basitten mükemmele doğru göstermiş olduğu değişim sürecidir."[10]

Yukarıda özetlenen bilgilerden de anlaşılacağı gibi, eğitim – öğretim ile ilgilenenlerin, ister belirli bir konuyu veya dersi öğretmeye çalıştıkları, isterse şahsiyet – kimlik kazandırmaya çalıştıkları öğrencileri, yakından tanımaları, hem süreç içerisindeki uygulamaların hem de eğitimin sonundaki çıktıların etkinliğini artıracaktır. Şimdi bahsi geçen "bireyi tanımanın" hangi şekilde olacağını belirlemeye çalışalım.

Çocuğun içerisinde bulunduğu gelişim dönemi özelliklerinin bilinmesi, eğitimcilerin ve öğretmenlerin ilgilendikleri çocukları tanımalarına imkan verir. Gelişim dönemlerinin kendilerine has özellikleri vardır. Okullarda ve diğer eğitim ortamlarında çocuklar için etkili öğrenme ortamları meydana getirmek onların gelişim düzeylerine ve özelliklerine uygun uygulamalar - düzenlemeler yapmakla mümkündür. Gelişim, öğrenme ve öğretme birbiriyle çok yakından ilgili olmakla kalmayıp aynı zamanda birbirlerini tamamlayan süreçlerdir.[11]

Pedagoji ve çocuk psikolojisi alanlarında yapılan araştırmalar ve tecrübelerin neticesinde, gençlerin yeteneklerini ve gelişmelerini dikkate almanın, eğitimde başarıyı artırdığı sonucuna ulaşılmıştır. Eğitimde başarılı olmanın yolu çocukların gelişim evrelerine gereken önemi göstermekten geçmektedir. Geçmişte çocuğun ihtiyacından ziyade öğretilmesi gereken hususların belirlenmesine önem verilmiştir. Çocukların niçin ezberleyemedikleri veya öğrenemedikleri bu günkü kadar göz önünde bulundurulmamıştır. Çocuk psikolojisi, öğrenme psikolojisi gibi yeni bilim dallarının ulaştığı bulgular değerlendirilmiş, aileler ve öğretmenler, çocuğu tanımanın, öğretimi çocuğa göre ayarlamanın lüzumluluğunu bu sayede

[9] İbrahim Ethem Başaran, **Eğitim Psikolojisi**, 5. Baskı, Gül Yayınevi, Ankara, 1996 s. 38.
[10] Başaran, **a.g.e. ,** s. 38.
[11] Erden, Fidan, **a.g.e.** , s.132.

öğrenmişlerdir. Bu yeni bulgular, çocuğun dinî gelişimi esnasında nasıl bir yol takip ettiğini de ortaya koymuştur. Böylece çocuğa göre öğretimin yapılması sağlanmıştır.[12]

11–14 yaş çocuklara, din eğitimi verilirken, bilimsel disiplinlerden istifade ederek, çocukların bedenî, kalbî, zihnî, sosyal, kültürel alanlardaki gelişimlerini dikkatle takip ederek eğitimi ona göre şekillendirmenin de önemi büyüktür. Benzer veya farklı yaş guruplarındaki çocukların sahip oldukları gelişim özelliklerini bilmek, gerçekleştirilmek istenen dinî eğitimi başarılı kılacaktır. Hedef kitlenin gelişim özellikleri bilinmeden ya da dikkate alınmadan yapılacak olan eğitim büyük olasılıkla ya sonuçsuz kalacak yada emek ve zaman israfına sebep olacaktır. Doktorun hastalığı önce teşhis ettikten sonra tedaviyi ihtiyaca göre planlaması gibi bir din eğitimcisi de, başarılı olabilmesi için çocuğun gelişim özelliklerini bilip, uygulama esnasında ortaya çıkacak yeni durumları da dikkate alıp ona göre eğitim – öğretim sürecini şekillendirmesi hedefe ulaşmada önemli bir basamaktır.

Eğitim kurumlarında uygulanmaya çalışılan Gardner'in "Çoklu Zekâ Kuramı" eğitimde bireysel farklılıkları göz önünde bulundurma noktasından eğitim – öğretimde önemli bir adımdır. Okulu – müfredatı adeta bir torna tezgâhı gibi kullanıp sisteme giren bütün öğrencileri aynı kalıba sokmaya çalışmaktan vazgeçmek olarak görülebilecek bu gelişmenin uygulanmasında birtakım zorlukların varlığı göz ardı edilemez. Buna rağmen tamamı yapılamayanın hepsi terk edilmez kaidesince, istifade edilen taraflar çoğaltılmaya çalışılmalı "kişiye özel" yaklaşım takip edilmelidir. Hele hele din eğitiminde bütün öğrencileri, istidat ve kabiliyetleri göz ardı edilerek aynı dinî bilgi seviyesine ya da dindarlık düzeyine çıkarmaya çalışmak, kişiyi dinden soğutmaya hatta nefret etmeye kadar götürebilen tehlikeli bir yaklaşımdır.

Eğitim – öğretimin birer sacayağı olan anne-baba ve eğitimcilerin müşterek hedefleri çocuğu anlamak, onun hem madden hem de manen başarılı ve mutlu olmasını sağlamak yönünde olmalıdır. Çocukların yetişkinlerle aynı özelliklere sahip

[12] Beyza Bilgin, – Mualla Selçuk, **Din Öğretimi ve Özel Öğretim Yöntemleri**, Gün Yayınları, 4. Baskı, Ankara, 1999, s. 74.

olmadıklarını akıldan çıkarmamalı, çocukların da kendilerine has nitelikler taşıyan birer varlık olduğu göz ardı edilmemelidir.

"İnsanın gelişiminin belli çağlara ayrımı, eğitim yönünden bazı kolaylıklar sağlar. İlk olarak, her çağın özelliklerini tanımak ve kümeleştirmek kolaylaşır. İkinci olarak, her çağın özelliklerini bilerek o çağda nasıl eğitim verileceği bilinebilir. Üçüncü olarak da, her çağın ilk, orta ve yüksekokul gibi bir bütünlük gösterebilecek bir döneme alınmasını sağlamış olur."[13]

Buraya kadar anlatılanlar, çocuğu bedenen ve zihnen içinde bulunduğu durumu tanıyarak yapılan eğitimle çok daha başarılı sonuçlar elde edilebileceğini, onların gelişimleri hakkında bilgi sahibi olmanın ileride sahip olacakları dinî anlayışı da etkileyeceğini ortaya koymaya yöneliktir. Çalışmamızın bundan sonraki bölümünde İlköğretim 2. Kademe (ortaokul) çağı olarak da bilinen 10 – 13 yaş arası çocuğun zihinsel ve sosyal gelişim özellikleri üzerinde durulacaktır. Daha sonra da aynı dönemlerdeki çocuğun dinî - ahlaki gelişim özellikleri incelenecektir.

1.2. Bilişsel – Zihinsel Gelişim

Temel olarak biliş (cognition) kelimesi, çevremizi tanımayı ve anlamlandırmayı ifade eden zihinsel bir faaliyetler bütünüdür. Kavram olarak biliş, algılama, düşünme muhakeme, kavrama gibi süreçleri içerir.[14] Bilişsel gelişim; dar anlamıyla, kişinin içerisinde bulunduğu ortamı anlamlandırma ve kavrama çabasına denir. Genel bir ifade ile ise, kişinin yaşadığı dünyayı anlama ve kavrama çabasıdır.[15] Bu çaba doğumla başlamaktadır. Her fert, beslenme güdüsüyle annesini emmeye başlarken aynı anda öğrenme sürecine de başlamış olur. Sonradan anneden başlayarak yakın çevresini, bulunduğu odayı, etrafında bulunan, ulaşabildiği eşyaları, bu eşyaları belirli bir özelliğe göre guruplamayı, sonrasında isimlendirmeyi, cisimlerin korunumunu, renk, küçüklük – büyüklük, hafiflik – ağırlık, gibi farklı özelliklerini ayırt etmeyi, somut işlemler dönemiyle ise sağlıklı her bireyin sahip

[13] Başaran, **a.g.e.** , s. 38.
[14] Haluk Yavuzer, **Çocuk Psikolojisi**, Remzi Kitabevi, İstanbul 2002. , s. 27.
[15] Doğan Cüceloğlu, **İnsan ve Davranışı**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1998. , s. 346.

olabileceği eşyayı yerli yerinde ve amacına uygun kullanma yeteneğini kazanır.[16] Yukarıda bahsedilen anlama ve kavrama çabasında çocuğun başarılı olabilmesi, bulunduğu gelişim dönemine bağlıdır. Mesela, henüz somut işlemler döneminde olan bir çocuktan, duyu organları ile algılayamadığı konularda veya var olan fakat o an ulaşılması mümkün olmayan bir varlık hakkında fikir yürütmesi, ilkeler ortaya koyması beklenmemelidir.[17]

Zihinsel gelişimin temelinde özümleme vardır. Yani karşılaşılan olaylardan elde edilen çıkarımlar, zihinde var olan şemaya uydurulur ve zamanı geldiğinde yeni durumlara uyum sağlamakta kullanılır.[18] Çocuk, hayatını devam ettirirken karşılaştığı problemleri çözerken hem kendinde olan bilgileri kullanır, hem de sıkıntı yaşadığı andaki bilgi, beceri ve tecrübeleri, kendi belleğine ekleyerek kişisel gelişim sürecini devam ettirir.[19]

Çocuğun zihinsel olarak beceriler geliştirme çabaları, soyut işlemler dönemine hazırlık olarak düşünülebilir. Çünkü çocuk bu gelişim süreci sayesinde soyut çıkarımlar yapabilme yeterliliğine ulaşacaktır.[20]

5. ve 8. sınıf çocukların bilişsel – zihinsel gelişim özelikleri, iki farklı dönemde incelenecektir. Bu dönemleri daha sonraki gelişimsel özellikleri incelerken kullanılacak olan "Ergenlik Öncesi Dönem" ve "İlk Ergenlik Dönemi" başlıkları altında değerlendirmeye çalışalım:

1.2.1. Ergenlik Öncesi Dönem

6 yaşından sonraki dönem somut işlemler dönemi olarak isimlendirilmektedir. Bu dönemde çocuklar, somut nesneler ve olaylar arasında var olan mantıksal bağları anlayabilirler. Ancak soyut olarak mantık yürütemezler ve varsayımlarda bulunarak bunların doğruluğunu test edemezler. Nesnelerin kütle, hacim, ağırlık gibi özelliklerini, görünüm değişimlerini anlarlar. Eşyaları birden fazla özelliğe

[16] Gander, J. Mary-Gardiner, Harry W. , **Çocuk ve Ergen Gelişimi**, (Yay. Haz. Bekir Onur), İmge Kitabevi, Ankara 2004, s. 460.
[17] Yavuzer, **a.g.e. ,** s. 112.
[18] Yavuzer, **a.g.e.** , s. 40-42.
[19] Sami Durgut, **İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Müfredatı Konularının İlköğretim Öğrencilerinin Dinî Gelişim Niteliklerine Uygunluğu Meselesi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2007, s. 11.
[20] Gander-Gardiner, **a.g.e.** , s. 339.

sınıflandırabilirler. Benmerkezci düşünceden uzaklaşırlar. Böylece hadiselere, kendileri haricindekilerin farklı yaklaşmalarını anlayışla karşılayabilirler.[21] Somut işlemler dönemindeki çocukta görülen en önemli değişiklik, gördüğü maddi varlıklar hakkında zihinsel işlemler yapabilmedir. Çocuğun zihinsel düzeyde işlem yapabilmesinden kasıt, tersine çevirebilme veya başlangıca geri dönebilmeyi ifade eder.[22]Bu döneme erişen çocuklar varlıkların birden fazla özelliğe göre sınıflayabilirler.

Çocuklar, varlıkların sadece görünen özellikleri olan ölçü, renk, gibi dış özelliklerini değil kütle, hacim gibi dolaylı olarak ölçülebilen özelliklerini de kavramaya başlarlar. Bu, sayma, cinsiyet özelliklerini kavrama gibi görevlerde kendini gösterir. Empati yeteneği gelişir. Zihninde meydana getirdiği sembollerle işlemler yapmayı dener. Çocuk, bu becerisini 9-10 yaşlarında tamamlar.[23]

Çocuk, ilk önce doğduğu ve çocukluk yıllarını geçirdiği ailenin yaşam şeklini, gelenek - göreneklerini, alışkanlıklarını peşinen, sorgulamadan kabul eder. Bunların yanında her türlü fikir, ahlâki norm, dinî anlayış ve ibadeti de farkında olmadan onaylar ve yerine getirir. Fıtrat olarak inanmaya yatkın olduğundan, ailenin dindarlık durumuna göre çok erken yaşlarda Allah kavramıyla, başka bir ifade ile ebeveyninin ya da diğer aile fertlerinin dinî anlayış ve yaşayışıyla karşılaşacak, zaman ilerledikçe kendine has bir Allah inancı geliştirecektir. Buradan da anlaşılabileceği gibi hiçbir çocuk inanma güdüsüne yabancı değildir. Fakat bu inanış her çocuğun kendine özgüdür.[24]

İnancın temeli konusunda Ebu Hûreyre (r.a) den rivayet edilen bir Hadis-i Şerif'te Peygamberimiz (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır: "Her doğan çocuk fıtrat üzere doğar. Sonra anne babası onu Yahudi, Hıristiyan veya Mecusi yapar."[25] Peygamberimiz, ırkı, soyu, cinsiyeti, milliyeti, rengi veya diğer özellikleri ne olursa olsun, bütün insanların mükemmel (tam) bir yaratılış ile Allah'a inanma potansiyel ve imkânıyla dünyaya geldiğini ifade etmiştir. İslam'a göre doğan her çocuk

[21] Ahmet, Avcı, **Eğitim Bilimine Giriş,** Türdav, İstanbul, 2014, s. 302.
[22] Yavuzer, **a.g.e. ,** s. 40.
[23] Cüceloğlu, **a.g.e.** , s. 349-352.
[24] Kerim, Yavuz , **"Çocukta Dinî Duygu ve Düşüncenin Gelişimi"**, DİB Yayınları, Ankara, 1983, s.1.
[25] Muhammed İbn İsmail el-Buhari, **Sahih-i Buhari ve Tercümesi**, (Rûm) 2, Çev. Mehmet Sofuoğlu Ötüken Neşriyat, C.2, İstanbul, 2009.

günahsız ve tertemizdir. Rabbimizin türlü kabiliyet ve imkanlarla donattığı insan, kendisine verilen irade ile ya fıtratında olduğu gibi tertemiz kalarak hayatını idame edecek yada başından geçen hadiseler, karşılaştığı zararlı fikir ve düşünceler sebebi ile imanını bile kaybedebilecektir.

Çocuk okul çağına ulaştığı zaman, duygusal olarak; değişen, gittikçe genişleyen sosyal çevresinin, arkadaşlarının, okul ve sınıf ortamının havasına girer. Eskisine nispetle bağımsızlık isteği artar. Kendisine mani olunmasına, fazla müdahaleye, tenkide, anne - baba öğütlerine karşı kızgınlık gösterebilir. Kıskançlık hissi devam eder ve bu duygusunu hakaret, alay etme, kavga vb. durumlarıyla ilişkilendirerek açığa vurur.[26]

Çocukluk döneminin sonlarına doğru, dinî konulara ilgisi artar ve dinin özünü kavramaya çalışır. Bu dönem *"dinî uyanış çağı"* olarak isimlendirilir. Dinî duyguları, his ve düşünceleri şuurlu ve iradeli bir hal alarak bütün benliğine nüfuz eder. Bu şekilde erken yaşlardan itibaren var olan din duygusu ve ona bağlı olarak hissedilen heyecan, ergenlik öncesi dönemde *"dinî uyanma"* şeklinde tekâmül eder. Bu uyanış sebebiyle çocuklar, ciddi bir din duygusuna sahip olurlar. Düzenli olarak namaz kılmaya ve oruç tutmaya olan ilgi belirginleşir. Sahip olduğu duygusal yapı sağlıklı ise ve herhangi bir problem yaşanmazsa, hiçbir zorlamaya gerek olmadan din çocuğun ruhuna yerleşir ve ergenlik dönemi başlayıncaya kadar yoğun olarak devam eder.[27]

Çocuk, 9 yaşına girdiğinde zihni yapısının ulaştığı olgunlukla, mekanik işlerle uğraşmaya istekli olduğu, elektronik aletlerin nasıl çalıştığına dair fikirler yürüttüğü, kendi kendine projeler tasarlamaya başladığı ve bu projeleri merakı sayesinde elde ettiği bilimsel temellere dayandırdığı, sırlarla dolu masal ve hikâyelere alaka duyduğunu görülür.[28]

Somut işlemler döneminde, becerilerini geliştiren çocuk, kendine göre bunları sergilemeye çalışır. İlgisini çeken işleri, nasıl yapabileceğini düşünür ve sahip olduğu

[26] Yavuz, **a.g.e.** , s.80.
[27] Habil, Şentürk, **Din Psikolojisi**, Esra Yayınları, Konya,1997, s.71.
[28] Gander-Gardiner**, a.g.e. ,** s. 339.

becerileri kullanır.[29] Neticede, somut işlemler döneminin sonlarına doğru çocukta, karşılaştığı problemleri kendi kendine çözme yeteneğinin geliştiği görülür.[30]

Çocuk, belirli bir konu hakkında fikir yürütme yeteneğine ve olgunluğuna ulaşması somut işlemler döneminin sonunu bulur. 11 yaşına gelen çocuğun zihninde varlıklara ve olaylara ait kavramların soyutlaştığı görülür.[31] Böylece çocuk somut işlemler döneminin sonuna gelmiştir. Artık ergenlik döneminin belirtileri ile beraber yetişkin birey özelliklerini kazanmaya başlayan çocuk soyut işlemlerde yapmaya başlar. Zihninde hayaller kurar, tasarımlar yapar ve bu tasarıları hakkında fikirler yürütür, bunları kağıda döküp somutlaştırabilir. Elde ettiği bu kazanımlar sayesinde kavranabilmesi, hayal kurma becerisi yanında dinî altyapı gerektiren kainat bilgisi, ahiret gibi konular yavaş yavaş kavranabilecek hale gelir.

1.2.2. İlk Ergenlik Dönemi

Ergenlik çağı çocuklarının kendilerine has zevkleri, bitmek tükenmek bilmeyen ilgileri, merakları ve enerjileri vardır. Akran beğenisine son derece önem verir, ana-babanın takip ve kontrolünden hoşlanmazlar. Bu dönemde her hususta çocukların değişken yapılarının farkında olarak hareket etmek gerekir.

"10 yaşından itibaren çocuklar, çocukluktan biraz farklı döneme girerler. Çocukluğun ve gençliğe hazırlığın özelliklerini bir arada taşıyan bu döneme *"ilk gençlik"* veya *"ilk ergenlik"* denilmektedir."[32]

Bazı uzmanlar 12. yaşı çocukluk çağının sonu olarak kabul etmişlerdir. Çünkü bu yaşta çocukların neredeyse tamamı, buluğ çağı sebebi ile beden ve ruh yapıları değişmeye başladığı halde çocukluk özelliklerinden tamamen kurtulamamıştır. Birçoğu çocukluk özellikleri sergilemeye devam etmekte, buluğ çağı sorunlarından ve ergenlik döneminin coşkunluğundan, taşkınlıklarından uzak, sakin ve dengeli bir hayat yaşamaktadırlar. Bu dönemi, "çocuk beninin" yeniden doğuşu kabul edilen ve

[29] Jean Illsey, Clarke, **Çocuk Bakımı ve Eğitimi**, Papirüs Yay. , İstanbul, 1996. s. 25.
[30] Yavuzer, **a.g.e.** s. 115.
[31] Başaran, **a.g.e.** , s. 93.
[32] Bilgin, Selçuk, **a.g.e**. , s. 81.

çocuk gelişiminde son derece önemli olan, artık erkekleşme ve kadınlaşmaya başladıkları açıkça belli olan buluğ çağı izleyecektir.[33]

Bu dönemi bebeklik ile başlayan, çocuklukla devam eden sorumsuzluk döneminden çıkma, yetişkinliğe ilk adım olarak değerlendirmek gerekir. Ergenlik çağına ulaşan birey, artık ciddi bir arayış ve sorgulama içerisindedir. Toplumsal yaşamda kendine uygun bir yer arar, bağımsız kimlik kazanma mücadelesi verir, şahsi çabalarıyla yürüttüğü bu mücadelelerde çevresindeki yetişkinlerin yardım ve rehberliğine de muhtaçtır.

"11 yaşından itibaren çocuk kavramlara, önermelere ve her türlü zihnî işlemlere kolaylıkla girmeye başlamaktadır. Çocukta kavramlar basitten bileşiğe, somuttan soyuta doğru yavaş yavaş gelişir. Soyut kavramlarla düşünebilmenin ancak 11 yaşında mümkün olduğu, dinî kavramlarda ise bunun 13 yaş civarında gerçekleşebileceği araştırmaların ortaya koyduğu bir husustur."[34]

İlk ergenlik 13-14 yaşlarına kadar sürer. Bu çağın iki belirgin özelliği vardır: İlki bilgiye düşkünlük, ikincisi ise fiziki gücün dorukta oluşudur.

Bilginin ve gücün birlikte ortaya çıkması çocukları bencilleştirir, onları ele avuca sığmaz hale getirir. Yetişkinler bu durumu ukalâlık veya haylazlık olarak yorumlarlar. Fiziki gücün doruğunda olması, öğretim için büyük zorluklar meydana getirir. Ana babasını çok seven ve onlarla iyi geçinen çocuklar bile, bu yaşta tavır değiştirebilirler. Zaman zaman aşırı güvensizlik, kuşku ve sinirlilik hali içinde bulunabilirler.

Genç birey, yetişkinler gibi düşünmek ve onlar gibi hareket etmek ister. Zihnen yaşanan gelişmeleri vücutta yaşanan değişiklikler desteklemektedir.[35] Meydana gelen bu değişim ve gelişim sayesinde genç artık olgunlaşmaya başlar. Her ne kadar bu dönemin başlarında genel olarak dengeli bir yapıdan bahsedilse de,[36]ergenlik belirtilerinin başlamasıyla gencin bedensel yapısında meydana gelen değişiklikler

[33] Yavuz, **a.g.e**. , s.5.
[34] Mualla Selçuk, **Çocuğun Eğitiminde Dinî Motifler**, TDV Yayınları, İstanbul, 1996, s. 35.
[35] Gander-Gardiner, **a.g.e.** , s. 445.
[36] Yavuzer, **a.g.e.** , s. 117.

sebebiyle bir dengesizlik ve uyumsuzluk yaşanabilir.[37] Bu dönemde, yeni bir bedene sahip olan genç bireyin üstesinden gelmesi gereken en önemli görev, yeni bedeniyle barışık olarak yaşamaya alışmasıdır.[38]

Dengesizlik ve uyumsuzluk yaşama tek bedenle sınırlı kalmayıp zihni yapıda da belirir. Önceden oluşan kabuller gider, onun yerini şüphe ve çatışma alır. Bu şekilde oluşan dengesizlik, aynı zamanda genç bireyin gelişimine yardımcı olur. Genç birey bu yapıları tekrar yeni bir dengeye oturttuğunda bedenen ve zihnen sağlıklı bir yetişkin hüviyeti kazanacaktır.[39]

Bu süreçte gençte idealler üzerinde yoğunlaşmış yeni bir dünya görüşü oluşur.[40] Eskiden başkalarını taklit ederek yaptığı davranışları bu dönemde kazandığı soyut düşünebilme yeteneği sayesinde artık kendine has kalıplar meydana getirmiştir.[41]Bu sayede karşılaştığı başka insanların davranışlarının sebeplerini anlayabilecek ve onlara karşı geliştireceği davranışlar için bu bilgileri altyapı olarak kullanacaktır.

Soyut işlemler dönemi; 12 yaş ve sonrasını kapsayan, soyut önermelerde bulunulabilen ve bu önermeler arasında mantıksal ilişkilerin kurulabildiği dönemdir. Bu dönemde bireyler, insanlığın mevcut veya yaşanması muhtemel olan sorunlarına ilgi duyar. Hemen hemen bütün konularda, çok yönlü ve eleştirel düşünce sahibidir. Bu düşüncelerini özgürce ifade edebilmek ister.[42] Bu dönem, genç bireyin ergenlik dönemine denk gelir. Ergenlik kavram olarak, fiziki büyüme ve ruhi olgunlaşmayı ifade eder.[43] Burada soyut işlemler dönemiyle bağlantılı olarak ergenlik çağı ve özelliklerinin bilinmesi de faydalı olacaktır.

Beden ve zihin becerilerinin gelişerek, daha önce çocuk diye isimlendirilen insanın yetişkin kimliğine bürünmesi, bireyin ergenlik dönemini kazanımlarındandır. Bu kazanımlardan en somutu meydana gelen bedensel değişimdir. Çünkü genç birey bedensel olarak büyüdükçe hemcinslerinin olgunlaşmış haline benzemektedir. Aynı

[37] Yavuzer, **a.g.e.** , s. 263.
[38] Gander-Gardiner, **a.g.e. ,** s. 451.
[39] Hayati, Hökelekli, Ergenik Çağı Gençlerinin Dinî Gelişimi, Doktora Tezi, Bursa, 1983, s. 266-270.
[40] Gander-Gardiner, **a.g.e.** , s. 458.
[41] Başaran, **a.g.e.** , s. 101.
[42] Avcı, **a.g.e. ,** s. 302.
[43] Yavuzer, **a.g.e.** , s. 262.

zamanda yaşanan bedensel gelişim, duygusal, sosyal, ahlâkî ve zihinsel olgunlaşmanın da temelidir.[44] Bu konuda Cüceloğlu, yaşanan gelişimin, genç bireyin çocukluktan kurtulup yetişkin görüntüsünü kazanmasını sağladığını belirtmektedir.[45]

"Beden gücünün dürtüleri ile yerlerinde duramayan çocuklar, kaba ve sert hareket yapmaktan hoşlanırlar. Bu yüzden öğretmen için disiplini sağlamak zorlaşır."[46]

Yine ilk ergenlik çağındaki gencin bilgiye düşkünlüğü ve bilgiyi elde edişi, daha önceki çağlarda olduğu gibi duygusal olarak değil, zihinsel bir şekilde gerçekleştiği belirtilir. Çocuklar kendilerine sunulan bilgileri hemen, itiraz etmeden kabul etmezler. Önce akıl ile kavrama çabası belirginleşir. Bu sebeple eğitim - öğretimin bütününde olduğu gibi din öğretiminde de bilgilerin önce akla hitap edecek şekilde sunumu, süreç açısından pozitif etki meydana getirecektir.

Bu konuda bir annenin şu ifadelerine yer verilmiştir:

"Çocuğuma, Allah'tan her şeyi isteyebileceğini, Allah'ın duaları kabul edeceğini söylemiştim. Geçen gün bana şöyle bir açıklama yaptı: -Uzaktan kumandalı bir uçak istiyorum. Biliyorum, Allah bana gökten oyuncak atacak değil, ama senin kalbine, çocuğuma bir uçak alayım isteğini verebilir. Sen de bana oyuncağı alırsın"[47] Verilen örnek hadise ve benzerlerinde, eğitimci tarafından takınılacak tavır son derece önemlidir. Daha önce ailede, camide, okulda ve diğer sosyal çevrelerde, duygusal olarak ya da basit ezberleme yoluyla öğrenilmiş bütün bilgiler, artık akıl - mantık süzgecinden geçirilecektir.

"İlk ergenlik çağında çocuklar henüz çocukluk çağının özellik ve ihtiyaçlarını da devam ettirirler. Bu nedenle öğretimin duygusal yanının da ihmal edilmemesi gerekir. Bu çağdaki çocuğuna din eğitimi sunmak isteyen anne-baba çocuğuyla kesinlikle ters düşmemeli onun bulunduğu psikolojik durumu dikkate almalıdır."[48]

---

[44] Yavuzer, **a.g.e. ,** s. 264.
[45] Cüceloğlu, **a.g.e**. , s. 345.
[46] Şentürk, **a.g.e**. , s. 50.
[47] Bilgin, Selçuk, **a.g.e.** , s. 81-82.
[48] Aybey, **a.g.e.** , s.78 .

"Bu yaştaki çocuk, biyolojik yönden de bir eşik atlama noktasındadır. Artık çocuk olmaktan çıkmıştır ama bu çocuklardan hiçbir zaman yetişkin davranışı eklenmemelidir. Çünkü onlar isteseler de yetişkin gibi davranamazlar, buna gücü yetmez. Yetmeyen güç irade gücüdür."[49]

Bir büyüğün sözünü dinlemekte, verdiği tavsiyeyi kabullenmekte ilk gençlik çağı çocukları zorlanırlar. Bu sebeple konuşmalarında ya da tavırlarında yetişkinlere karşı boy ölçüşme, tartışma, baş kaldırma, isyan yaşanabilir. İşlerini kaba kuvvetle, çözme eğilimi gösterirler. Kendilerine mani olunmasını istemezler ve fayda zarar gözetmeksizin özgür olmaktan büyük zevk alırlar. Baskıcı davranılırsa ebeveynlerinin yanında, Allah'ın emir ve yasaklarını çiğnemeyi bile göze alabilirler. Yaşanabilecek benzeri olumsuz durumlar, din eğitiminin yolunu tamamıyla tıkayabilir. Bu dönemde hem aile, hem de okul, iyi bir rehberlik yürüterek bu sorunlu dönemi, mutlu bir şekilde geçirmenin yollarını aramalıdır.[50]

1.3. Sosyal - Kültürel Gelişim

1.3.1. Ergenlik Öncesi Dönem

Çocuğun sosyal - kültürel gelişiminde en önemli çağ, bir önceki başlıkta olduğu gibi 10 yaş civarıdır. Bu yaşta çocuk, ergenlik dönemiyle büyük oranda bozulacak olan dengeli bir yapıdadır. Gerek arkadaş grubu gerekse öğretmenleriyle yakın ilişkiler geliştirmiştir. On yaş çocuğu aileye, diğer yaş gruplarına nazaran daha fazla bağlılık gösterir.[51] "On yaşın altın çağ olarak kabul edilmesinde bireyin tutarlı davranışlar gösterebilmesi, dönemsel olarak en uyumlu dönemini yaşaması, öncesi ve sonrasına göre dengeye ulaşmış bir yapıya ulaşmış olması ve dengenin ve uyumun zirvesine ulaşması etkili olmaktadır."[52] Çocukta tesis edilen bu dengeli yapı sayesinde, çocukluk çağının tutarsızlığı ve ergenliğin getirdiği dikkat dağınıklığının yokluğu sebebiyle dinî konuların öğretimi ve davranışa dönüştürülmesi daha kolaydır.

[49] Bilgin, Selçuk, **a.g.e.** , s. 81-82.
[50] Bilgin, Selçuk, **a.g.e.** , s. 81-82.
[51] Yavuzer, **a.g.e.** , s. 118-119.
[52] Cüceloğlu, **a.g.e.** , s. 358.

6 – 12 yaşlarını kapsayan son çocukluk dönemi, sağlıklı bir sosyal hayat için oldukça önemlidir. Bu dönemde çocuk, aile dışında, başta okul ve diğer ortamlardaki yaşıtlarıyla münasebet kurar. Bu yeni ortamlar topluma uyum konusunda çocuğun gelişimine yardımcı olur. Bulunulan çevrenin özellikleri çocuğa tesir eder. Böylece orta çocukluk döneminin icap ettirdiği toplumsal görevleri yerine getirme ödevi, aile ve bu çevreler tarafından üstlenilir.[53]

Son çocukluk döneminde olan çocuktan birtakım sorumluluklar alması beklenir. Çocuklar, kendilerine yüklenen görev ve sorumlulukları yerine getirmeleri konusunda etrafındakilerin bir beklenti içerisinde olduğunu fark etmelidirler. Toplum, bünyesindeki her fertten beklediği vazifeyi yapmayan veya üzerine almayan üyesine baskı uygular. Toplumsal baskıya maruz kalan birey yine sorumsuz davranmaya devam ederse netice toplumdan dışlanmaya kadar gidebilir.[54] Bu şekilde toplumun bireyi kabul etmesi ve onunla sağlıklı bağ kurabilmesi için kişinin sosyal ve kültürel açıdan gelişimi önemlidir.

Çocuğu topluma adapte eden, sosyalleşmesini sağlayan en önemli etken aile ve yakın akraba ile olan ilişkilerdir. Okul çağında elde edilecek sosyal başarı veya sınıf atmosferine uyum, ailenin çocuğu yukarda bahsedilen toplumsal yaşama hazırlamadaki başarısının bir göstergesidir. Bu konularda çocuktan beklenenlerin gerçekleşebilmesi, temel güven duygusunun kazanılmasına bağlıdır. Okulda kendini başarılı hissedebilmesi için, bu güven düzeyi başarılı olmayla yakından ilgilidir. Aksi takdirde özgüven eksikliği aşağılık duygusuna yol açacak neticesinde de başarısızlık hissi meydana getirecektir.[55] Dolayısı ile bahsi geçen duygunun çocuk tarafından yaşanıp yaşanmayacağı, topluma ayak uydurup uyduramaması ile yakından ilgilidir.

Yukarıda sosyalleşme, topluma ayak uydurmanın, çocuğun içinde doğduğu ve çocukluk çağlarını geçirdiği, temel eğitime başlayıp başarı veya başarısızlık duygusunu tattığı bir süreç olarak tarif edilmiştir. Bir başka değerlendirmeye göre toplumsallaşma, mensup olunan milletin veya topluluğun değer, davranış, düşünce

[53] Gander-Gardiner, **a.g.e.** , s. 394.
[54] Başaran, **a.g.e.** , s. 101.
[55] Cüceloğlu, **a.g.e.** , s. 358.

ve his örüntülerini içselleştirme olarak görülmektedir.[56] Biz bunu kültürel gelişim şeklinde de ifade edebiliriz. Kültürel gelişim de bireyin toplumsallaşmadaki başarısını etkileyen ve hayatın her alanında onun başarılı olmasına etki eden bir faktördür.

Burada sosyal grup kavramına da değinmek de gereklidir. Sosyal grup sayesinde çocuğun benzer özellikler taşıyan diğer akranlarıyla karşılaşma ve onlarla kaynaşmasına imkân verir. Çocuk kendi benliğini, sahip olduğu eşya, oyuncak vb. nesneleri, grubun diğer üyeleri ile karşılaştırır ve takındığı rollerle diğer çocukların tepkilerini görmek arzusundadır. Kendi davranışlarını da bu tepkilere göre oluşturur veya var olan davranış biçimlerini değiştirebilir. Grup ortamı sayesinde çocuk, kendi dönemine ait problemlerini tartışma ortamı ve kendi çözümünü savunma imkânı bulur. Sağlıklı bir tartışma ortamının mevcudiyeti çocuğun bağımsızlık duygusunu kazanmasında önemlidir[57]

Çocuğun sosyal gruba dâhil olmasında onun zekâsı da belirleyicidir. Şöyle ki zeki çocuk, sınıf ortamındaki başarısı sebebiyle dikkat çeker. Öğretmen tarafından fark edilen ve daha yakın ilgi alaka gösterilen çocuk, akranları tarafından kıskanılır ve dışlanılabilir. Aksi durumda da yani normalin altında zekâya sahip çocuk yine grup ortamına ayak uydurmakta zorlanacak, arkadaşları tarafından alay konusu edilen çocuğun gruba kabulü de zor olacaktır. Nazik tabiatlı, ana kuzusu ya da el bebek gül bebek büyütülen ve hem fiziken hem de karakter olarak güçsüz olan çocuklarla, yine topluluğun kurallarına uymada gönülsüz olan çocuklar da grup tarafından kabul görmeyecektir. Cinsiyet de çocuğun sosyal gruba kabulünde başka önemli bir husustur. Kızların fiziksel olarak hareketlilikleri erkeklere nazaran az olduğu için bir gruba kabulde daha az seçicidirler. Erkekler ise bu konuda daha seçici davranabilirler.[58]

Aileden ayrılarak okul ortamına giren, bir anda geniş bir arkadaş çevresine sahip olan çocuğun, son çocukluk dönemi sosyal gelişim özellikleri incelendiğinde, daha çok yaşıtı erkek çocuklarla beraber olduğu görülmektedir. Bu dönemde

[56] Başaran, **a.g.e.** , s.101.
[57] Gander-Gardiner, **a.g.e.** , s. 394.
[58] Başaran, **a.g.e.** , s. 135.

arkadaşlarının davranışlarından çok kolay biçimde etkilenen çocuk, arkadaşlarıyla zıt görüşte de olabilir. Buna sebep çocuğun rekabetçi bir ruh halinde olması gösterilebilir.[59]

Çocuk, genelde içinde bulunduğu gruba uyma eğilimindedir. Öğretmeninin konuşmalarını ve davranışlarını takip eden çocuk bunları ailesindeki kişilerin özellikleri ile karşılaştırır. Hoşuna giden özelikleri taklit ederek kendi bünyesine alır. Bu, çocuğun kişiliği için bir temel bilgi niteliğindedir. Çocuğun aynı zamanda kendi davranışları ile arkadaşlarının davranışlarını mukayese etmesi, benlik gelişimi için önemlidir.[60]

1.3.2. İlk Ergenlik Dönemi

Ergenlik dönemi bilişsel, bedensel ve cinsel alanlarda meydana gelen değişimlerle başlamaktadır. Genç birey, artık daha özgür hareket etme isteğindedir. Gerek okul arkadaşlarından gerekse gerçek veya sanal sosyal ortamlarda karşılaştığı kimselerden etkilenen genç, doğumdan itibaren sahip olduğu kişilikte geçirdiği değişimler neticesinde gösterdiği davranışları farklılaşır. Bu süreç bireyi bir karmaşa içine sokar ve bu karmaşaları çözerek kişiliğini sağlıklı bir şekilde yeniden oturtmak durumundadır. Aksi takdirde, bağımlılık geliştirme veya antisosyal davranışlarda bulunma gibi istenmeyen durumlarla karşılaşılabilir.[61]

Ergenlik çağındaki birey, kontrol edemediği bedensel değişime karşı olumsuz bir tavır takınabilir. Meydana gelen hızlı değişimler neticesinde benlik sarsılmıştır. Başarısız olduğu durumlarda yetersizlik hissine kapılabilir. Bu durumların sık yaşanması genç bireyin cesaretsiz bir yapıya sahip olmasına sebep olabilir.[62]

Ergenlik çağındaki bireyin eleştirel tavrı ve çalkantılı ruh hali, toplumlara veya zamanın şartlarına göre değişebilir. Değişmeyen şey ise, yetişkinliğin eşiğindeki her gencin bir şekilde bu çalkantılı ruh halini yaşamasıdır. Çünkü bu dönemin sonunda bireyler yeni bir vücut ve yeni bir kişilik sahibi olurlar.[63] Bu çalkantılar aynı

[59] Yavuzer, **a.g.e.** , s. 115-118.
[60] Başaran, **a.g.e.** , s. 134, 136.
[61] Gander-Gardiner, **a.g.e.** , s.477.
[62] Başaran, **a.g.e.** , s. 136.
[63] Yavuzer, **a.g.e.** , s. 276.

zamanda bir gelişimin ve yenilenmenin de kaynağıdır. Bireylerin çocukluktan itibaren oluşturduğu benlik değişerek yetişkin benliğine dönüşüm gerçekleşir. Yaşanan çalkantılar, önceki dönem özelliklerini tartışılır hale getirir ve yeni döneme uygun özelliklerin genç birey tarafından kazanılmasını sağlar. Bu sırada ideal benliğe uygun davranmaya çalışan ergenlik çağındaki birey, gelişim düzeyi sebebiyle bunu başaramaz ve karamsarlık yaşar. Ancak zaman geçtikçe çalkantılar yerini kararlaşmış bir kişiliğe bırakır. Böylece bu olumsuz ruh halide ortadan kalkar.[64]

Ergen birey, çevresi tarafından bir çocuk olarak kabul edilmediği gibi bir yetişkin de değildir. Ergen kendine ideal bir statü belirler. Bunu çevresindeki yetişkinlerin sahip olduğu toplumsal statüleri ilgi çekici bulduğu için yapar. Genç birey belirlemiş olduğu statünün icap ettirdiği davranışları, kendisindeki çocukluk dönemi davranışlarının yerine koyar. Aslında yapmaya çalıştığı şey bir yetişkin gibi davranmaya çalışmaktır. Genç birey, özgür bir şekilde yeni bir benlik inşa etme çabasındadır. Bu çabayı verirken daha önce ailesinden ve okul çevresinden edindiği sosyal tecrübelerden faydalanır. Bu süreçte, ailenin vermiş olduğu eğitim, bireyin başarılı bir kişilik oluşturmasında önem arz eder.[65]

Ergen birey, yetişkinliğe başarılı bir geçiş yapabilmek için, özdeşim kurarak kendine örnek alabileceği bir benlik arayışındadır. Kendisine ideal olarak belirlediği ve onun gibi olmak istediği kişinin davranışlarını, konuşmasını, mesleğini, kendi sosyal ortamının müsaade ettiği kadar alır.[66].

Ergenlik döneminde bireyin davranışlarına etkileyen unsurlardan birisi de içinde bulunulan arkadaş grubudur. Genç birey için arkadaş grubu ergenlik döneminde önemli ve belirleyicidir. Kararlarına etki eder. Arkadaşlarının ergen birey üzerindeki etkisi aile ile aynı seviyededir. Ancak bu oran farklı toplumlarda değişiklik gösterebilir.[67]

Genç bireyin, ergenlik döneminde mensubu olduğu veya vakit geçirdiği grup sadece davranışlarını değil düşünce şeklini ve fikirlerini de etkiler. Kendisini ait

---

[64] Başaran, **a.g.e. ,** s. 134, 136.
[65] Yavuzer, **a.g.e.** , s. 276-277.
[66] Cüceloğlu, **a.g.e.** s. , 359, ayrıca bk. Yavuzer, **a.g.e.** , s. 277.
[67] Cüceloğlu, **a.g.e.** , s. 360.

hissettiği grup onun için bir denetleme mekanizması gibi çalışır. Grubun savundukları, çok fazla sorgulanmadan genç birey tarafından da savunulur. Grubun ilkeleri amasız benimsenir. Kendi değer verdiklerinden ziyade grubun değer verdiği hususlar önemlidir. Genç birey bu sayılanları her zaman farkında olarak yapmaz. Grubun bir üyesi olduğunu ispat için normlara uygun davrandığını ortaya koyma çabasındadır. Aksi durumda çok önemsediği sosyal çevresinin kendisini dışlayacağı korkusunu taşır.[68] Aslında bu kaygı, genç bireyin birçok yanlış davranışta bulunmasına sebep olabilir. Eğer kendi aile yapısına ve yetişme tarzına uygun bir grup seçmemişse, ahlaki ve dinî açıdan birçok problem ortaya çıkar. Zamanında önlem alınmadığı takdirde, artan problemler kronik hale gelerek daha da çözümsüz bir şekle bürünür.

Ergenlik dönemi gruplarının teşekkülünde müşterek ilgiler, yetenekler, sosyal statüler gibi belirleyici unsurlar vardır. Ergen birey, kendisi grup kurarken veya önceden oluşturulmuş bir gruba katılırken bu gibi unsurlara dikkat eder. Daha belirli kriterleri olan küçük gruplara katılama cesaretini kendilerinde bulamayan ergen bireyler, çok fazla özelliğin aranmadığı büyük grupları tercih ederler. Benzer ortak ilgi ve özelliklere sahip olduğu halde bir gruba dahil olamayan, geçimsiz, diğerinin fikrine tahammül edemeyen, geçimsizlikleri sebebiyle gruplara kabul edilmeyen tipler ise çeteleşir. Çetelerin işledikleri suç oranı ile üyeler arasındaki bağlılık doğru orantılıdır.[69]

Gelişim kavramı anne karnında başlar ölümle sonlanır. Gelişim dönemleri birbirine sebep sonuç ilişkisiyle bağlıdır. Birisi tamamlanmadan diğeri başlamaz. Bir dönemde ortaya çıkan olumsuz durumlar diğer dönemlerde de bulunur. Ergen bireyin sosyal – kültürel gelişiminin sağlıklı olabilmesi için okul öncesinde aile ile geçirilen dönem ve ilkokul döneminin başarılı bir şekilde tamamlanması gereklidir.[70] Bu sebeple, sosyal gelişim açısından, ergenlik döneminin önceki dönemlerden bağımsız olarak incelenmesi mümkün değildir. Ergenlik döneminde ortaya çıkan problemler, genç bireylerin önceki dönemlerde yaşadıkları sıkıntılar halledilerek çözülebilir. Geç

[68] Başaran, **a.g.e.** s. 136-139, ayrıca bk. Yavuzer, **a.g.e. ,** s. 278.
[69] Başaran, **a.g.e.** , s. 136-137.
[70] Gander-Gardiner, **a.g.e.** , s.339.

kalınmış olsa da farkındalık çözümü ona göre planlamak başarıyı etkiler. Aksi takdirde çatışmalar kaçınılmaz olacaktır.

1.4. Dinî - Ahlaki Gelişim

Aşkın ve yüce duygular arasında yer alan din duygusu fıtrattan gelir. Tüm insanlarda umumi ve müşterek olarak yaratılıştan bulunur. Dolayısıyla insan, tabiatının icabı olarak doğumundan itibaren Allah'a inanmaya meyilli ve dînî inancı kabullenmeye elverişlidir. Yapılan psikolojik ve pedagojik araştırmalarda bu sonucu doğrular. Doğuştan itibaren bireyde hazır olarak bulunan dinî duygunun, ortaya çıkmasında ve gelişmesinde, çevrenin etkisi büyüktür. Çocuğun doğduğu ve büyüdüğü çevrenin özellikleri, din duygusunun er veya geç ortaya çıkmasına etki eder.[71]

1.4.1. Ergenlik Öncesi Dönem

Dindar bir ailede dünyaya gelen daha sonrada bu çevrede yetişen çocuklarda dinî duygunun uyanması daha erkendir. Çocuklar ebeveynlerini küçük yaşlarda modelleyerek günlük ibadetleri tecrübe ederler, dinî mekânları (cami, mescit, mezarlık, Kâbe) gözlemleme imkânı bulurlar. Müslüman memleketlerde duyulan ezan sesleri çocukların dikkatini çok çabuk çekmektedir. Ayrıca evde okunan Kur'an-ı Kerim, Ramazan ayında tutulan oruç, kurulan iftar – sahur sofraları, Kurban bayramında kurban kesimi esnasındaki dinî vecibeler çocukların dinî hayata dair dikkatlerini çeken ve ilk akla gelen konulardır.

"Şunu belirtmek gerekir ki, duygular çocuğun doğuştan getirdiği özellikler ve istidatlar arasındadır. Ancak bu duyguların bazıları hemen kendini gösterirken (açlık, susuzluk gibi) bazıları da gelişim süreci içinde zamanla ortaya çıkar. Aslında bütün istidat ve özellikler çocuğun yaratılışıyla birlikte bir potansiyel halinde, yani bir tohum durumundayken gelişim süreci için gerekli çevre şartları oluşup zaman içinde, sıra geldikçe filizlenmeye ve kendini göstermeye başlar."[72] Mesela, bir buğday tanesinin toprağa atıldıktan sonra gelişimi ile bir ceviz ağacının gelişimi farklı farklıdır. Birincisi Ekim ayında toprağa ekilir, bundan 7-8 ay sonra gelişimini

[71] Aybey, **a.g.e.** , s. 78.
[72] Şentürk, **a.g.e.** , s. 9-10.

tamamlayarak hasat edilebilecek hale gelir. Fakat bir ceviz ağacının meyve verebilmesi için altı-yedi sene gerekir. Hatta randımanlı şekilde meyveye vermesi 10 seneyi bulur. Bu örnekte olduğu gibi varlıklardaki istidat ve özelliklerinin ayrı ayrı gelişim süreci vardır. Bu konu insanoğlunda da benzer fakat çok daha karmaşık bir süreç takip eder.

"Buradan hareketle duygular, ortaya çıkış sırasına göre:

1. Basit ve bencil duygular
2. Sosyal duygular
3. Yüce ve aşkın duygular

şeklinde tasnif edilebilir. İşte din duygusu, bu yüce ve aşkın duygular arasında yer alır. Bu bakımdan da ortaya çıkması geciktiği gibi gelişim süreci de hayli uzun zaman dilimini kapsayabilir."[73]

Bu ifadelerden de anlaşılabileceği gibi, taklit çocuğun dinî gelişiminde önemli yer tutar. Başka bir kişinin duygu, düşünce, inanç, hareket ve davranışlarının örnek alınması olarak tarif edilebilecek olan taklit, öğrenme psikolojisinde de kabul gören bir yöntemdir. Çocuk veya yetişkin, en yakınındaki ailesinden başlayarak, çevresindeki kimselerden gördüğü davranışları deneme – yanılma yöntemi ile uygulamaya çalışır. Sözlü olarak yapılan tavsiyelerden çok, bu deneme yanılma neticesinde, taklit ederek bilgi ve tecrübe kazanır. Eğitim psikolojisinde buna "yaparak yaşayarak öğrenme" de denilmektedir. Böylece çocuk, modellediği kimselerden gördüğü, duyduğu davranış ve hareketleri hayatına tatbik eder. Yukarıda bahsedildiği gibi dinî hayata dair birçok ibadet ve değer de aynı yolla öğrenilebilir. Bu noktada ailenin çocuğa rol model olmasının, din eğitimi açısından önemi üzerinde durmakta fayda vardır.

"Hiç kuşkusuz, çocuk eğitiminde davranış örnekleri göstermenin önemli bir yeri vardır. Çünkü çocukta öğrenmenin ilk şekli, ilk yolu çevresinde gördüğü davranışları taklittir. Öğrenmeye ilk adımını bu mekanizma ile atar. Bu sebeple

[73] Şentürk, **a.g.e.** , s. 42-43.

çocuğun çevresinde bol miktarda iyi davranış örnekleri sergilemeye dikkat edilmelidir."[74]

"Çünkü çocuk taklit edeceği hareketleri ilk defa kendi üzerinde etkisi olan kişilerden genellikle de yakın çevresinden seçecektir. Şüphesiz bu kişilerde ilk planda anne - babasıdır."[75]

Görüldüğü gibi, çocuğun dinî hayatı öğrenmesinde etkili olan yöntemlerin başında taklit gelmektedir. Sebebi en kolay ve zahmetsiz yöntem olmakla beraber herhangi bir ön bilgi ve tecrübe icap ettirmemesidir. Bu yöntem anne - baba için eğitim – öğretim alanında büyük bir fırsat olarak değerlendirilebilir. Çocukta kalıcı tesir bırakmanın en güzel ve etkili yollarından biri ona davranış modeli sunmaktır.

"Taklit, ileride çocuğun nasıl inanacağını, ibadetlerini nasıl yapacağını, onları nasıl yaşayacağını ve nasıl davranacağını göstermiş olur. Şu halde taklitle başlayan dinî faaliyetler, çevrenin dinî atmosferine ve çocuğun ferdî kabiliyetinin işleniş derecesine bağlı olarak zamanla gelişip dinî yaşayışa dönüşür. Bu da neticede taklidin dıştan içe doğru yöneldiğini ve orada özümsenmesiyle doğal bir davranış haline geldiğini gösterir."[76]Taklit edilerek alışkanlık kazandırılan dinî hayata dair pratikler, ilerleyen zamanlarda irade düzeyinde ele alınacak ve şuurlu bir şekilde (amden), irade kullanılarak yapılır hale gelmesi beklenecektir. Tabi bu aşamada verilecek etkili bir dinî eğitiminde hesaba katarak bireyin asgari düzeyde İslami bir ilim sahibi olduğu da farz edilmektedir. En nihayetinde çocuk, model aldığı dinî davranışları ne sebeple yaptığını kavrayarak taklitten kurtulacak, öğrendiği fıkıh, ilmihal, akait, bilgileri sayesinde taklidi imandan tahkiki iman sahibi olarak hayatını idame ettirebilecektir.

"Özellikle 7–9 yaş grubu çocuklarında dinî taklide alışma ve uyumu sağlama gayreti içinde bulundukları görülmektedir. Artık bu yaşlarda şuurlu bir taklitten söz edilebilir. Zira onlar sadece kopya etmekle kalmaz aynı zamanda neyi kopya ettiklerini de bilir durumdadırlar. 10–12 yaşlarında duanın ve namazın nedenlerini

---

[74] Abdurrahman Dodurgalı, **Ailede Çocuğun Din Eğitimi**, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1996, s.139.
[75] Dodurgalı, **a.g.e.** , s.140.
[76] Yavuz, **a.g.e.** , s. 133.

açıklamaya girişirler. Öyle ki bunlar, taklit ettiklerinin manasını kavrama ve kavradıklarını açıklayabilme yeteneğini göstermektedirler. Artık onlar kuru kuru bir taklitte bulunmaktan çok bir nevi bilinçlenmeye doğru gitmektedir."[77]

Demek ki taklidi şuursuzca yapılan (refleks benzeri) ve bilinçli olarak yapılan olarak ikiye ayırmak mümkündür. Bilerek yapılan taklidin bir taklit olup olmadığı ya da dinî alanda kıymet taşıyıp taşımadığı gibi konular üzerinde tartışılmaya müsait olsa da, çocuğun ebeveynini taklit ederek inanç, itikat sahibi olması, onun eğitimi ve istikbali için ne kadar önemli bir husus olduğu göz ardı edilmemelidir. Bu sebeple ailelerin belirtilen yaş dilimlerinde hatta çocuklarının doğumlarından itibaren doğru davranış modelleri geliştirme zorunluluğu aşikârdır. Netice olarak İslami/dinî hassasiyet sahibi bütün anne babalar, çocuklarına kazandırmak istedikleri değerleri, ibadetleri onlara söyleyerek öğretmeye çalışmak yerine, rol model olmanın daha etkili ve geçerli bir yol olduğunu fark etmelidirler. Öğretmenlik mesleğinde de çok iyi bilindiği gibi "yaparak – yaşayarak öğrenme" en etkili öğrenme yöntemlerindendir.

"Çocuğun din eğitimi hem içerik hem de yöntem bakımından yetişkin din eğitiminden farklı olmak zorundadır. Çocuklar 7. yaştan itibaren, o zamana kadar doğal olarak sürdürdüğü meşguliyetlerden uzaklaşarak, düşüncelerini belli bir şekle büründürmeye ve bunları hayata geçirmeye çalıştığı görülür. Çocuğun gelişim çağları dikkate alınarak verilen din eğitimi çocuk üzerinde daha kalıcı olacaktır.

Çocuğa sağlıklı ve etkili bir din eğitimi verebilmek için, onun gelişim çağlarının yanında, dinî gelişim özelliklerinin de göz önüne alınması son derece önemlidir."[78]

1.4.2. İlk Ergenlik Dönemi

"Bu dönemde kişi çocukluktan çıkmış ama henüz genç de olmamıştır. Bu sebeple çocuk birtakım karmaşa ve bocalama içindedir."[79] "İlk ergenlik dönemindeki fizikî ve ruhî gelişmelere paralel olarak dinî gelişmede de bir canlanma söz

[77] Yavuz, **a.g.e**. , s. 157.
[78] Aybey, **a.g.e.** , s. 69.
[79] Şentürk, **a.g.e.** , s. 51.

konusudur. Çünkü bu dönemin ilk yıllarında zihinsel gelişme bakımından somut düşünce dönemi geride kalmış, soyut düşünce dönemi başlamış, dinî konulara ilgisi artmış ve dinin özünü kavramaya başlamıştır. Bu yüzden bu çağa ve özellikle 13. yaşa "*dinî uyanış*" çağı da denmektedir."[80]

Ancak burada belirtilmesi gereken en önemli husus, bu dönemde dinî anlamda bir gelişme, adeta uyanış olabilmesi, dinî vecibelerini de tam manası ile ifâ edebilmesi için ilk ergenlik öncesi dönemde asgari düzey dinî bilgilerini (ilmihal bilgilerini) öğrenmiş ve dinî vecibeleri tecrübe etmiş olmalıdır. Kısacası çocuğun zihninde dinî hayata dair belirli bir şablonun olması ergenlik döneminin kendine has zorluk ve sıkıntılarını atlatmada genç müslümana önemli kolaylıklar sağlar.

"Dinî uyanış ve gelişimin başlaması ile birlikte 12 yaşına kadar anne, baba ve çevrenin telkin edip benimsettiği din anlayışından yavaş yavaş kişisel olarak anlaşılacak ve benimsenecek dinî gelişim gücüne geçilir."[81]

"Çocuklardaki o eski itirazsız kabuller de yerini tenkitçi bir anlayışa bırakmıştır. Artık, ergen duyduklarını, öğrendiklerini bir elekten geçirme ihtiyacı duymakta; her duyduğuna inanmak yerine aklını ve tecrübelerini devreye sokarak kabul veya reddetmektedir."[82] Bu devrede bütün çocuklarda aynı hareket tarzı görülmeyebilir. Anlatılanlara alenen itirazlar olabileceği gibi, defalarca izah veya ikaz edilen konularda ihmal, tam tersi hareket, duymazlıktan gelme gibi negatif yönde durumlar ortaya çıkabilir. Yada zihni – bedeni atalet, tembellik, boş verme yaşanabilir. Bütün bu yaşanması muhtemel durumlar dikkate alınarak gerek çocukluk çağında, gerekse daha sonraki ergenlik çağında yetişkinlerin her konuda olduğu gibi dinî konularda da çocuklara mümkün mertebe sağlıklı, tutarlı bilgiler verip, son derece dikkatli daha da önemlisi sabırlı olmaları gerekir. Böylece ergenin sağlıklı ve tutarlı bir ruhî gelişme göstermesi sağlanmış olur. Aynı zamanda önemli bir bilgi kaynağı olan yetişkinlere güvenin zedelenmemesi açısından bu konu son derece önemlidir.

---

[80] Hökelekli, **a.g.e.** , s. 269.
[81]Naci Kula, **Gençlik Döneminde Kimlik ve Din, Gençlik Din ve Değerler Psikolojisi**, Ankara Okulu Yayınları, 2002, s. 38.
[82] Hüseyin Peker, **Din Psikolojisi**, Sönmez Yayınları, Samsun, 1993, s. 106.

"Diğer taraftan bu çağda kişide, biyolojik ve psikolojik olarak meydana gelen değişiklikler de vardır. Bu durumlar göz önüne alınarak ergenin gelişen zihinsel ve duygusal dünyasına uygun bir şekilde dinî bilgi verilmesi, kafasına takılan hususları sorabilmesi için kendisine gerekli yakınlığın gösterilmesi ve arkadaşça yaklaşarak uygun rehberliğin yapılması tüm eğitimcilere düşen bir görevdir. Böylece ergenin ihtiyacı olan rehberlik, ilgililer tarafından karşılanırsa problemli gençler yerine mutlu, sağlıklı ve başarılı gençleri yetiştirebiliriz."[83]

"6-14 yaş arası dönem, çocuklarda "öğrenme çağı" olarak adlandırılmaktadır. Bu nedenle belirtilen dönem, bütün gelişim alanları açısından olduğu gibi dinî gelişim açısından da önemli bir yere sahiptir. Çünkü bu dönemde bazı dinî kavramlar ve ibadetler çocuklara öğretilmeye başlanmıştır/başlanmalıdır."[84]

Son yıllarda yapılan çalışmalar göstermiştir ki, doğumdan sonra bebeğin belli bir yaşa gelmesini beklemeden yapılan eğitim çalışmaları ileriki dönemlerde öğrenme konusunda, hem bireye hem de eğitimcilere büyük kolaylıklar sağlamaktadır. Bu çağda detaylı eğitimlerden çok bebeğe uykusunda veya uyanıkken kitap okumak, hafif müzikler dinletmek, yabancı dilde hikâyeler ve Kur'an-ı Kerim dinletmek bu çalışmalara örnek olarak verilebilir. Her ne kadar anlamlandırma için zihni faaliyetler yeterli olmasa da zekânın bilinmeyen kısmı bu çalışmaları ileride kullanmak üzere depoladığı ve ilerleyen yaşlarda hatırlamaya benzer bir şekilde öğrenmelere temel teşkil ettiği öngörülmektedir. Bu teze dayanarak, erken çocukluk dönemindeki okul öncesi çocuklara yapılan eğitimlerde de aynı düşünce ile hareket edilmektedir. Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı özel kurumlar ve Diyanet İşleri Başkanlığı okul öncesi dönemde dinî eğitim konusunda güzel çalışmalar ortaya koymaktadırlar. 2018 – 2019 eğitim – öğretim yılında okul öncesi eğitimin zorunluluğu tartışılmış, fiziki imkânlar ve personel yetersizliği sebebiyle uygulama ileri bir tarihe ertelenmiştir. Bu gayretlerden de anlaşıldığı üzere erken yaş eğitimin önemi her geçen gün daha iyi anlaşılmaktadır. Burada üzerinde durulması gereken nokta aynı yaş grubunda manevi - dinî eğitim alanında neler yapılabileceğidir.

---

[83] Bilgin, Selçuk, **a.g.e**. , s. 97.
[84] Mehmet Emin Ay**, Çocuklarımıza Allah'ı Nasıl Anlatalım?** , Timaş Yayınları, 15. Baskı, İstanbul, 2002, s. 42.

"İbadet eğitiminde uygulanacak yöntem ise, her çocuğun kendi gücüne göre ibadetlere alıştırılması tarzında olmalıdır."[85] "Çocuğa uygulanacak eğitimin onun zayıf düşmemesine, onda bıkkınlık getirmemesine dikkat edilmelidir."[86] Daha önce de bahsedildiği gibi çocukta fıtrat itibarıyla bulunan ve yaşı ilerledikçe iyice belirginleşen inanma ve ibadet etme merakı doğru şekilde yönlendirilmelidir. Henüz dinî emirler ile mükellef olmayan, haram ve helallerdeki birçok hikmeti anlayamayacak yaştaki çocuğa ibadetler birden yüklenmemeli, sevdirme - korkutmama, kolaylaştırma - zorlaştırmama, hususlarına azami dikkat edilmelidir.

"Yine araştırmalardan elde edilen veriler bizlere, bu dönemdeki çocukların Allah'ı çok sevdiklerini, O'na yakın olmak istediklerini, bu yüzden de dinî pratikleri öğrenmek ve uygulamak eğiliminde olduklarını göstermektedir. Bu dönemde çocukların büyüklerini taklit ederek ibadetlere katılmaya istekli olması, onların ruhundaki "*kolay inanırlık*" özelliğine bağlanmıştır."[87] Daha önce, çocukların ibadetleri tecrübe etme konusunda istekli oldukları belirtilmişti. Burada, ilerleyen yaş ile beraber sadece taklit değil, erken yaş din eğitiminin de önemini belirtmek gerekir. Günümüzde birçok çalışma ortaya koymuştur ki erken yaşlarda başlanılan hususi eğitimler çocuğun başarı durumuna etkisi büyüktür.

"İslam bilgin ve düşünürleri de çocuğun çabuk inanma ve kolay etkilenme özelliğine dikkat çekmişlerdir. Gazzâli'ye göre, "çocuğun kalbi, pırlanta gibi temiz, saf ve bomboştur. Gördüğü ve duyduğu her şeyi almaya kabiliyetli, yöneltilen her şeyi yapmaya meyyaldir (eğimlidir)…"[88]Gazzâli'nin bu tespiti eğitim psikolojisindeki "Tabularasa" kavramıyla örtüştüğü söylenebilir. 20. yy. da başta Amerika olmak üzere Batı ülkelerinde bu anlayış üzerine "Davranışçılık" eğitim felsefesi bina edilmiş, okullarda buna göre eğitimler yapılmıştır. 2000li yılların başına kadar ülkemizde de "davranışçılık" eğitim felsefesine göre eğitim – öğretim yapılmıştır. 2005 - 2006 yıllarından itibaren ise bu felsefenin yerine, "Yapılandırmacılık" eğitim felsefi benimsenerek kademeli olarak müfredatlar ve kitaplar yenilenmiştir.

---

[85] İsmail Sağlam, **Çocuk ve İbadet (7-14 Yaş Dönemi)**, Düşünce Kitabevi Yay., Bursa, 2003, s. 202.
[86] Beyza Bilgin, **İslam ve Çocuk**, DİB Yayınları, Ankara, 2003, s. 163.
[87] Selçuk, **a.g.e.** , s. 100.
[88] Ahmet Çelebi, **İslam'da Eğitim- Öğretim Tarihi**, Damga Yayınları, İstanbul, 1998, s. 235.

"Bu konuda İbn-i Sînâ da, çocuğun doğarken getirdiği yeteneklerin geliştirilmesi üzerinde durur. Ayrıca, güzel ahlâkın, sağlam mizaca paralel olarak, ta çocukluk döneminden gelişmeye başladığını, bunun için çocuğu kötü iş ve arkadaşlardan uzaklaştırıp, iyi arkadaşlarla oynamasını sağlamakla mümkün olacağını söyler."[89]İbn-i Sinâ'nın bu görüşü davranışçıların boş levha anlayışına uymamakla beraber güzel ahlak "Ahlak-ı Hamide" üzerinde durması önemlidir. Dinimizdeki ve kültürümüzdeki güzel ahlak sahibi olma, fıtratın korunması eskiden olduğu gibi günümüzde de eğitim – öğretim ile uğraşan kurumlarda dikkate alınmalı, sadece okul kazanma amacına yönelik eğitim yapılmamalı, velilerinde aynı hassasiyetle davranarak okulu, eğitimcileri desteklemeleri, doğru insan yetiştirmede mesafe alınmasını kolaylaştıracaktır.

Bunları eğitim sahasında uygularken çocuklara hayattan konularla, yaşanan örneklerle, onların anlayış düzeyine uygun tarzda yaklaşmak, çocuğun duygusal ve zihinsel gelişimi açısından uygun bir yöntemdir. Gelişim basamakları göz önünde bulundurulmadan yapılacak din eğitiminde çeşitli zorluklarla karşılaşılabilir. Çocuk çevresinde gördükleri ile kendisine öğretilenler arasında ilgi kurdukça, zihni açılacak, ufku genişleyecek, rastgele bilgilerden kurtulacak ve îmani ilkelerin salt bilgi olmadığını, hayata tatbik edilmesi gerektiğini anlayacaktır.

"Çocuklar Allah'ın her şeyden ve herkesten güçlü olduğunu öğrendikten sonra artık başkalarından isteyemeyecekleri zorluktaki şeyleri O'ndan istemeyi düşünmektedirler."[90] "Ancak burada dikkat edilmesi gereken husus, çocukların Allah'tan ne isteyebileceklerini öğrenmeleri gerekliliğidir. Çünkü istekleri olmadığında güvenleri sarsılabilir."[91] Besmelede geçen Rahmân ve Rahîm isimlerini ve sıfatlarını öğrenen çocuğa Allah'tan belirli şeyleri isteyebileceğini öğretmeye çalışmaktansa isteklerimizin bizim için her zaman hayırlı, faydalı olmayabileceğini bunun yerine Rabbimizden hayırlısını istemenin daha doğru bir davranış olduğunu, bizim için hayırlı bile olsa söz konusu isteklerimizin ne zaman gerçekleşeceği konusunda da sabırlı davranmamız gerektiğini öğretmeye çalışmak daha doğru bir yaklaşım olacaktır. Bu sayede çocuk dünya/ahiret dengesini doğru şekilde kurarak

[89] Çelebi, **a.g.e.** , s. 253.
[90] Bilgin, Selçuk, **a.g.e**. , s. 161.
[91] Bilgin, Selçuk, **a.g.e**. , s. 162.

isteklerinde ve ibadetlerinin, kulluğunun karşılığını beklerken ölçülü davranacak her konuda maddi karşılık beklememeyi öğrenecektir.

"Maddi isteklerin yerine getirilmesi için de olsa, çocukların yapacakları bazı şeklî ve taklide dayalı ibadet ve dualar, zamanla gerçek dinî duygunun ve arzunun uyanmasına ve gelişmesine olumlu katkıda bulunurlar. Bunun için de yerinde ve zamanında verilecek din eğitiminin önemi ortaya çıkmaktadır."[92]

"Çocukların ve gençlerin sağlıklı bir dinî gelişim gerçekleştirebilmeleri için, anne, baba ve eğitimciler üzerine düşen görevleri yapmalıdırlar. Çünkü ilkokul veya son çocukluk dönemi, eğitim bakımından gerçek bir öğrenme dönemidir. Bu dönemde çocuklar, istek ve cesaretle öğretime açık, düzenli bir eğitime ruhen hazır ve bu vesile ile topladıkları bilgileri onların nasıl ve nedenlerine dayandırarak işlemeye elverişli duygu, düşünce ve davranışlarıyla toplum hayatında uyum sağlamaya müsait hale gelmiştir. Bu husus dinî alan içinde geçerlidir."[93]

Din eğitimi küçük yaşlarda başlaması gereken bir eğitimdir. Ancak çocuklar namaza, oruca ve ibadetlere alıştırılırken beden gelişmelerine, sağlıklarına ve zihin faaliyetlerine dikkat edilmelidir.[94] Amaç, çocuğa birtakım bilgi ve davranışların her ne pahasına olursa olsun belletilmesi değil, çocuğa öğrenme arzusu uyandırmak olmalıdır.

Özellikle 7. ve 8. Sınıfa (13. Yaş) gelen öğrencilerde, dini konulara ilgi, dikkat çekici oranda artar. İbadetler düzenli şekilde yerine getirilmeye çalışılır. Ramazan ayı münasebetiyle farz olan oruç ibadetini eksiksiz olarak yapma gayreti en üst seviyededir. Sorular çoğalır. Tatminkâr cevap alınamazsa aynı veya farklı öğretmene/hocaya benzer konulardaki sorular defalarca sorulur.

Bu dönem çocuğu özellikle soyut konularda kendi dinî ile diğer dinler arasında farklılıkları, ilgileri ve üstünlükleri araştırır, tespitler yapar, ayrımlara gider. Onun din eğitiminde bu farklılıklar da konu edilmelidir[95]

---

[92] Mustafa Öcal, **Din Eğitimi ve Öğretiminde Metodlar**, TDV Yayınları, Ankara, 1993, s. 93.
[93] Yavuz, **a.g.e.** , s.184.
[94] Hökelekli, **a.g.e.** , s. 84.
[95] Dodurgalı, **a.g.e.** , s.225.

Her ne kadar 2018 - 1019 Eğitim – Öğretim yılı itibari ile 8. Sınıf 6. Ünite Din ve Kütür öğrenme alanı Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı'ndan çıkarılmış olsa da bu tarihe kadar yukarıdaki değerlendirmeye paralel olarak öğrencilere Hıristiyanlık, Yahudilik, Budizm gibi inanışlar ile alakalı muhtelif bilgiler "Günümüzde Yaşayan Dinler" başlığı altında okutulmuş, bu konuda bahsi geçen inanışlar üstün körü değil, bilakis kutsal günlerini öğretecek kadar detaya yer verilmiştir. İlerleyen konularda daha ileri gidilerek İslamla eşdeğer tutulan, muharrefliği konusunda hiçbir bilgi içermeyerek müşterek iyi ve kötü ameller sıralanarak adeta dinî evrenselleştirme, bütün dinleri bir potada eritme gayreti içine girilmiştir. Öznel bir değerlendirme olarak, konuyu bu yaş seviyesinde bu kadar teferruatıyla işlemenin öğrencilere ne kazandırdığı, bir gayeye eriştirip eriştirmediğini incelemek gerekir ki, bu çalışmanın konusu dışındadır.

İKİNCİ BÖLÜM

DERS KİTAPLARI ve İNCELENMESİ

2.1.Ders Kitabı Hakkında

Bu bölümde, araştırmamızın konusu olan ders kitapları incelenmeden önce tanımlanmış, başlıklar halinde çeşitli açıklamalara yer verilerek, hem örgün hem de yaygın eğitimde sıkça kullanılan bu en temel ders materyalini yakından tanımak amaçlanmıştır.

2.1.1. Ders Kitabı Tanımı

Milli Eğitim Bakanlığı Ders Kitapları Yönetmeliğinin 4. maddesi ders kitabını şu şekilde tarif eder: "Her tür ve derecedeki örgün ve yaygın eğitim kurumlarında kullanılacak olan konuları öğretim programları doğrultusunda hazırlanmış, öğrenim amacı ile kullanılan eserdir."[96]

Ders kitabı, ülkemizde uzun zamandır eğitim – öğretimle öğrenciye kazandırılması hedeflenen içeriği aktarmak için kullanılan en temel ve önemli materyaldir. Eğitim – öğretim sürecinde kaynak olan öğretmenin neyi, nasıl, ne kadar zamanda öğreteceğini; hedef olan öğrencinin ise neyi, nasıl öğrenip uygulamaya koyacağını kılavuzlar.[97] Aslında ders kitapları öğrencilerin sınıf ortamında veya bireysel olarak eğitimlerine yardımcı olmak amacıyla hazırlanır. Fakat aynı kitabı kullanan öğretmenler, eğitim programında yer alan konuları öğrenciye öğretirken ders kitabının planlı yapısından istifade ederek eğitim – öğretimi gerçekleştirirler.

2.1.2. Ders Kitabının Kullanılış Amacı

Öğrenme – öğretme süreçlerinde ders kitabı kullanmanın çeşitli amaçları vardır. Bunlar aynı zamanda ders kitaplarının sağladığı faydalardır.

a) Öğretim materyali olması: Bir öğretim aracıdır. Eğitim sürecindeki en temel ve en kolay ulaşılabilen araçtır.

---

[96] http://**ttkb.meb.gov.tr**/www/ders-kitaplari-db/dosya/9.
[97] Cemal, Tosun, vd. , **Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu,** Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2001, s. 19.

b) Organizasyon: Eğitim programına uygun olarak hazırlanır. Programdaki amaçlar, içerik, etkinlikler ve değerlendirme kısımlarına uygun bilgiler sırasıyla yer alır. Bu sayede öğretmenin dersteki sınırlı zamanı daha verimli kullanmasına ve dersin sistemli bir şekilde işlenmesine yardımcı olur.

c) Kullanma kolaylığı: Programa uygun hazırlanan ders kitabı, öğretmene de öğrenciye de uygulamada kolaylık sağlar. Takibi kolaydır.

d) Öğrenci değerlendirmesi: Değerlendirme noktasından merkezilik sağlar. Öz bilgi içerdiğinden hitap ettiği sınıf düzeyinde ortak öğrenme düzeyi ve değerlendirme imkânı verir.

e) Eğitimi bireyselleştirme: Ders kitabı sayesinde, öğrenci sınıfta anlatılan konuları istediği zaman, mekân, hız ve sefer de tekrar edebilir. Öğrenme güçlüğü yaşayan öğrenciler için, ya da kalabalık sınıflar gibi fiziki sebeplerden dolayı eksiklik yaşayan öğrencilere telafi fırsatı verir.[98]

2.1.3. Ders Kitabının Eğitim Sistemindeki Yeri ve Önemi

Eğitim kademe ve branşlarına yönelik hazırlanan öğretim programları eğitim sisteminin omurgasıdır. Ders kitapları, ait oldukları branşın öğretim programına uygun olarak farklı yazar veya komisyonlar tarafından hazırlanabilir. Dolayısıyla öğretim programının bütün ögelerini (hedef, içerik, öğretim yöntem ve teknikleri, ölçme değerlendirme) kapsayabilen ders kitapları; bir dersin öğretim programı doğrultusunda öğretiminde, öğretmen ve öğrenciye rehberlik eder.[99] Bütün teknolojik imkânlara ve değişen öğrenci profiline rağmen ders kitapları, formal eğitim ortamlarında kullanılan en temel materyal olma özelliğini muhafaza etmiştir. Ders kitaplarının bu özelliği, eğitim sürecine sağladığı katkının göstergesidir.

2.1.4. Ders Kitabının Etkinliği

Ders kitabı öğrenme-öğretme sürecinde etkili olabilmesi için, okuyan ve okutandan bağımsız olarak bazı niteliklere sahip olmalıdır. Ayrıca bu etkinliğin

---

[98] Cemal, Tosun, **a.g.e.** , s. 19-20.
[99] Abdurrahman, Kılıç, Serdal Seven**, Konu Alanı Ders Kitabı İncelemesi**, PegemA Yayıncılık, Ankara, 2008, s.28.

düzeyini tespit edebilmek için, bir ders kitabının taşıması gereken genel nitelikler ve hazırlandığı branşın öğretim programına uygunluğunu da göz önünde bulundurmak gerekir. Ders kitabında bulunması gereken belli başlı özellikleri maddeler halinde sıralayalım:[100]

- Ders kitapları bir ansiklopedi olmamalı, bunun yerine toplumun değerlerini, bakış açılarını yansıtan kültür ögesi olmalıdır.
- Öğrencinin ilgisini çekerek derse karşı merak uyandırmalıdır.
- Konuları ana hatlarıyla özetleyen resim, grafik, hikâye ile desteklenmiş olmalıdır.
- Öğrencinin kendi kendine öğrenmesine fırsatlar tanımalıdır.
- Mümkün mertebe somut bilgiler ağırlıkta olmalıdır. Soyut bir konu işleniyor ise resim gibi somutlaştırıcı ögelerden faydalanılmalıdır.[101]
- Örnekler bol olmalı, renkli, konuşan resimler, bilmeceler, maniler, araştırma ve proje ödevleri, tekrarlar ve izleme testleri bulundurmalıdır.
- Bilgiler güncel olmalıdır.
- Anlatılan hadiselerde kronolojik sıra gözetilmelidir.
- İlke ve kavramlar açıklanmalıdır.
- Anlatılanlar arasında kopukluk olmamalı, ara ara bağlantılar kurulmalıdır.
- Dil sade olmalıdır.
- Cümleler anlaşılır şekilde olmalıdır.
- Gereksiz tekrarlardan kaçınılmalıdır. Karmaşık ve soyut ifadeli metinlerin zor anlaşıldığı unutulmamalıdır.
- Kitapta yer alan resimler ve fotoğraflar kaliteli, renkleri canlı olmalıdır.
- Ayrıca din eğitiminde etkinliğin bir yolu da sanattan faydalanmadır.[102] Dolayısıyla kitaplarda sanat ve sanat eserlerinden örnekler sunulmalıdır.
- Metin tek düze olmamalı, önemli noktalar koyu veya italik yapılarak vurgulanmalı, çerçeve içine alma, renkli yazma, altını çizme gibi tekniklerden yararlanılmalıdır.

---

[100] Tosun, **a.g.e.** , s. 22-23.
[101] Mehmet Zeki, Aydın, **Din Öğretiminde Yöntemler,** Nobel Yayıncılık, Ankara, 2009, s. 404.
[102] Aydın, **a.g.e.** , s. 551.

Ayrıca iyi bir kitabın taşıması gereken özellikler konusunda, aşağıda ki hususlar zikredilebilir:

Kitaplar çocuğun merak ettiği konuları içermelidir. Kitapta yer alan bilgiler gerçek olmalı ve bu bilgiler çarpıtılmadan öğrenciye verilmelidir. Bütün insanların doğuştan iyi olduğu (herkesin islam fıtratı üzerine doğduğu) fikrini kazandırmalıdır. Konu ve anlatım biçimi ilgi çekici olmalı, içerik ise sabit bir fikre saplanıp kalmamalı, dar görüşlülüğe sevk etmekten ziyade ufuk açıcı şekilde hazırlanmalıdır. Siyasi ve ideolojik görüşlere yer verilmemeli, bunları çağrıştıracak resim, şiir, okuma parçası vb. ögelerden uzak durulmalıdır. İçerik basitten karmaşığa, bilinenden bilinmeyene, somuttan soyuta gibi öğretim ilkelerine uygun şekilde hazırlanmalıdır.[103]

2.2. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitaplarının İncelenmesi

Bir ders kitabı, biçim tasarım, resim, tablo, grafik, şema ve ölçme değerlendirme gibi birçok açıdan incelenebilir. Fakat söz konusu incelemenin en önemli boyutu içerik incelemesidir.[104] Yazılı kaynağa sahip her branş için hazırlanan "Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu" Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi için de hazırlanmıştır. Kılavuzda DKAB dersinin hususiyetleri de göz önünde bulundurularak, ayrı bir inceleme ölçeği hazırlanmıştır. Biz de çalışmamızda bu ölçekten büyük ölçüde istifade ettik. Burada yer alan maddeler amaç ve hedefimize hizmet edecek şekilde yeniden düzenlenmiştir.

Bu çalışmada, 2019 – 2020 Eğitim – Öğretim Yılında, düz ortaokul ve imam hatip ortaokullarında 5. ve 8. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinde ders kitabı olarak okutulması için basılıp görev yerimiz olan İstanbul – Sancaktepe ilçesinde dağıtılan, künyelerini "Yöntem" bölümünde verdiğimiz kitaplar incelenmiştir. Kitaplar, hem öğretmen hem de öğrenci tarafından kullanılmaktadır. Öğretmenler için ayrıca bir kılavuz kitap bulunmamaktadır.

2.2.1. 5. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Kitabı'nın İncelenmesi

5. Sınıf düzeyinde incelenecek olan kitabın künyesi aşağıda verilmiştir:

[103] Aydın, **a.g.e.** , s. 12.
[104] Tosun, **a.g.e.** , s. 49.

Lisans Yayıncılık tarafından yayınlanan, Prof. Dr. İsmail Erdoğan, Dr. Öğr. Üyesi Enver Demirpolat, Dr. Rahime Çelik, Gözde Etik Acar ve Mehmet Önal'ın yazdığı kitap, Ada Matbaacılık tarafından 2019 yılında Ankara'da basılmıştır. Toplam 5 ünite, 144 sayfadan ibarettir.

Ders kitabını, hazırladığımız değerlendirme soruları aracılığıyla inceleyelim:

1. Ünite: Allah İnancı

Bu ünitede; "Allah (c.c.) Vardır ve Birdir", "Allah (c.c.) Yaradandır", "Allah (c.c.) Rahman ve Rahimdir", "Allah (c.c.) Görür ve İşitir", "Allah'ın (c.c.) Her Şeye Gücü Yeter", "Allah (c.c.) İle İrtibat: Dua", "Bir Peygamber Tanıyorum: Hz. İbrahim (a.s.)", "Bir Sure Tanıyorum: İhlâs Suresi ve Anlamı" konuları bulunmaktadır.

Öğretim programında ünite ile alakalı olarak; Allah'ın (c.c.) isimleri tanıtılırken öğrencilerin seviyelerinin ve hazırbulunuşluk düzeylerinin dikkate alındığı; Allah'ın (c.c.) isimlerinin, ayet ve hadisler başta olmak üzere edebî metinler üzerinden 'dolaylı olarak' verildiği, Allah (c.c.) sevgisinin temel olarak alındığı; müsamahakâr, adım adım ilerlenilen, öğrencilerin çevrelerine dikkat çekilen bir yaklaşım benimsendiği açıklanmıştır. Ayrıca kültürümüzde Allah (c.c.) sevgisini yansıtan edebî metinler ile sanat eserlerinden de yararlanıldığı belirtilmiştir.[105]

			Değerlendirme		
	SORU		**EVET**	**KISMEN**	**HAYIR**
Hazırlık Çalışmaları	Soru 1:	Ünite başlarında ana ve alt başlıklar verilmiş midir?		X	
	Soru 2:	Ünite ile ilgili hazırlık çalışmaları verilmiş midir? Verilmişse yeterli midir?	X		
	Soru 3:	Hazırlık çalışmaları ilgiyi çekip ihtiyacı fark ettirmekte midir?	X		
	Soru 4:	Hazırlık çalışmaları, önceki ünite veya sınıflarda öğrenilenlerle bağlantı sağlamakta mıdır?		X	
	Soru 5:	Amaçlar belirtilmiş midir?			X

[105] **Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı**(İlkokul 4 ve Ortaokul 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar) , MEB, 2018, s.21.

	Soru 6:	Bu amaçlar, öğrencilerin ünite sonunda göstereceği davranışları ifade etmekte midir?		X	
	Soru 7:	Temel kelime ve kavramlara hazırlık çalışmalarında yer verilmiş midir?		X	
Dil ve Anlatım	Soru 8:	Ünitede sade ve akıcı bir dil kullanılmış mıdır?	X		
	Soru 9:	Kullanılan kelime, terim ve deyimler öğrenciye hitap etmekte midir?	X		
	Soru 10:	Cümlelerdeki kelime sayıları sınıf seviyesine uygun mudur?	X		
	Soru 11:	Başka dillerden gelen ve dinî anlam içeren kavramların açıklamaları verilmiş midir?	X		
	Soru 12:	Konuların anlatımında kullanılan cümleler, konular, amaçlar ve kazanımlar ile uyumlu mudur?	X		
	Soru 13:	Anlatım öğrencinin seviyesine, ilgi ve ihtiyaçlarına uygun mudur?		X	
	Soru 14:	Konular işlenirken, farklı öğretim stratejilerini, yöntem ve tekniklerini kullanmaya sevk edecek veya mümkün kılacak anlatım özellikleri var mıdır?	X		
	Soru 15:	Konuların anlatımında yeterli örnek verilmiş midir?	X		
	Soru 16:	Örnekler konunun özellikleriyle, amaç ve kazanımlara uygun mudur?	X		
	Soru 17:	Örnekler öğrencinin ilgi, ihtiyaç ve seviyelerine uygun mudur?	X		
	Soru 18:	Örnekler öğrencinin günlük hayatına uygun olarak seçilmiş midir?		X	
	Soru 19:	Öğrencilerin öğrenmelerini kolaylaştıracak başka ögelere yer verilmiş midir?	X		
Yöntem ve Teknikler	Soru 20:	Konular, çeşitli öğretim strateji, yöntem ve tekniklerini gerektirecek veya mümkün kılacak tablo, grafik, resim vb. ile takviye edilmiş midir?	X		
	Soru 21:	Konular, öğrenciye kültürel bilgi ve beceri kazandıracak şekilde işlenmiş midir?	X		
	Soru 22:	Konular, öğrenciye ahlaki bilgi ve beceri kazandıracak şekilde işlenmiş midir?		X	
	Soru 23:	Ayetler konuya ve amaçlara uygun, öğrenciler tarafından kolay anlaşılabilecek şekilde midir?	X		
	Soru 24:	Hadisler konuya ve amaçlara uygun, öğrenciler tarafından kolay anlaşılabilecek şekilde midir?	X		
	Soru 25:	Konu anlatılırken verilen batıl bilgi ve inanışlar, doğruları ile düzeltilmiş midir?			X
	Soru	Ünite, okuma parçası, şiir veya ilahi ile desteklenmiş	X		

	26:	midir?			
	Soru 27:	Verilen okuma parçası, şiir veya ilahi öğrencilerin ilgi, ihtiyaç ve seviyelerine uygun mudur?	X		
Değerlendirme Çlş.	Soru 28:	Ünite sonunda verilen değerlendirme çalışmaları, adet olarak yeterlilik ve tür açısından çeşitlilik arz etmekte midir?	X		
	Soru 29:	Sorular öğrencilerin düşünce gelişimini desteklemekte midir?		X	
	Soru 30:	Sorular, öğrencinin daha sonra yapacağı bireysel çalışmalara uygun mudur?	X		

Tablo 1: 5. Sınıf "Allah İnancı" Ünitesi Değerlendirme Tablosu

Hazırlık Çalışmalarıyla İlgili Bulgular

1. Ünite "ALLAH İNANCI" ana başlığını taşımaktadır. Toplam 28 sayfadan oluşmakta, ilk sayfada "ÜNİTEMİZE HAZIRLANALIM" kısmı 5 adet üniteye hazırlık sorusu içermektedir. Bu sorulardan 3 tanesi deftere yazma, 2 tanesi ise araştırma görevi şeklinde verilmiştir. Ayrıca "Allah" hattı ilk sayfanın ortasında yer almaktadır.

Hazırlık çalışmalarında alt başlıklara, kazanımlara hiç yer verilmemiştir. Amaçların, öğrencilerin ünite sonunda göstereceği davranışları ifade etmesine yönelik "Hangi durumlarda dua ederiz?" sorusuna yer verilmiştir.

Ünitede geçen temel kelime ve kavramlardan ise Esmâ-i Hüsnâ, Rahman ve Rahim İsimleri ile Hz. İbrahim (a.s.) kıssası ile bağlantılı olarak tevhit inancının araştırılması istenmiştir.

Dil ve Anlatımla İlgili Bulgular

Ünitede kullanılan dil akıcı ve sadedir. Kullanılan kelime, deyim ve terimler 5. sınıf düzeyine uygun olmakla birlikte sayfa 23'te "Allah (c.c.) İle İrtibat" başlığında geçen "irtibat" kelimesi metinde de geçmesine rağmen ifade ettiği manaya dair herhangi bir açıklamaya yer verilmemiştir. Bu kelime, 5. sınıf öğrencileri tarafından kolay anlaşılamayabilir. Yine sayfa 14'te 3. paragrafta geçen "ahenk" kelimesi, sayfa 18'in son paragrafında geçen "zikredilir" ifadesi, sayfa 24'te 2. paragrafta 2 kez geçen "makbul" kelimesi ve dua eden çocuk resminin altında açıklama olarak verilen cümlede geçen "arz etmek" ve sayfa 28'de 2. paragrafın sonundaki "niyazda

bulunmak" deyimleri, 32. sayfada 3. paragraftaki "taziye" kelimeleri bu kapsamda değerlendirilebilir.

Sayfa 17'de geçen "maddi" kelimesinin ifade ettiği mana direk olarak verilmemiştir. Fakat takip eden cümlede "Çünkü bu varlıklar madde olmadıkları için gözle görülemezler." şeklinde bir ifade ile maddi olmayanın gözle görülemeyenleri ifade ettiği belirtilmiştir. "Vahdaniyet, tevhit, tekvin, Esmâ-i Hüsnâ, Rahman, Rahim, Basar, Semi, İlim, Kudret, dua, hanif, İhlas, kıssa terimleri ise seviyeye uygun, dikkat çekecek şekilde açıklanmıştır.

Cümleler genelde 9-11 kelimeden oluşmaktadır ve düzenlidirler. Buradan, konunun kısa cümlelerle kolay anlaşılır şekilde ele alındığı sonucuna ulaşmak mümkündür. Anlatımda kullanılan cümleler, konular, amaçlar ve kazanımlarile oldukça uyumludur. Açıklama cümlelerine sıkça yer verilmiştir. "Bilgi Küpü" , "Bilgelik Sözler" bölümleri ile hem birkaç cümlelik dikkat çekici özetler oluşturulmuş hem de anlatılanlar özdeyişlerle pekiştirilmiştir. "Allah (c.c) Görür ve İşitir" konusunda sayfa 18'de, minare görselinin üzerine "Allah her şeyi görür, duyar ve bilir" cümlesi büyük puntolarla vurgulanmıştır.

Bu ünite, Allah (c.c) inancı ile alakalı olduğu için soyut özelliktedir. Yaş olarak somut işlemler devresinde bulunan öğrencilere bu üniteyi anlatırken bolca örnek vermek gerekmektedir. Kitapta ilk sayfadan itibaren her konuda birden fazla örnek verilmiştir. Bu örneklerin bir kısmı Kur'an ayetlerinden ve hadislerden verilirken diğer kısmı hayattan veya gündelik konuşmalardandır. Sayfa 19'da yer alan "Allah (c.c) Bizi Görür" hikâyesinde Semih isimli bir çocuk ile dedesinin arasında geçen konuşma şeklindedir. Bazı örnekler ise görsel ögeler ile verilmiştir. Sayfa 20'deki Alaska Körfezi'nde ki tatlı su ile tuzlu suyun karışmaması "Allah'ın Her Şeye Gücü Yeter" konusuna örnek olarak verilmiştir ve oldukça ilgi çekicidir. Yine sayfa 25'te verilen Kur'an-ı Kerim'de geçen peygamber duaları, muhtelif hadislerde geçen dua metinleri, yurdumuzdaki esnafların çeşitli vesilelerle yaptıkları dualar, "Kültürümüzde Dua Örnekleri" konusunda hikâye edilen örnekler ile ünite örnekler açısından zenginleştirilmiştir.

Yöntem ve Tekniklerle İlgili Bulgular

Konular, çeşitli öğretim strateji, yöntem ve tekniklerini gerektirecek veya mümkün kılacak resim, tablo ve kavram haritaları ile takviye edilmiştir. Bazı resimler öğrencilerin çevresinde aynısını veya benzerini görebileceği şekildeyken bir kısmı bilgisayar ortamında oluşturulan grafiklerdir. Toplam 16 görselden 3'ü dua eden çocuk görseli iken, 1 tanesi de esnafı dua ederken göstermektedir. Ünitedeki görsellerin % 25'nin dua temalı olması aynı zamanda örtük/bilinçaltı öğrenme ile bağlantılı kullanılmıştır diyebiliriz. Sayfa 11'de yer alan tablo "Evrendeki düzen" i listelemeye yöneliktir. Diğer sayfalarda yer alan ve sayfa 23'teki hariç bütün kavram haritaları, eksik tamamlama etkinliği şeklindedir.

Ünitede 10 adet "Düşünelim" , 2 adet "Konuşalım" , 4 adet "Yazalım" , 6 adet "Okuyalım" , 1 adet "Pano Yapalım" , 2 adet "Tanıyalım" etkinliği bulunmaktadır.

Konular, öğrenciye kültürel bilgi ve beceri kazandıracak şekilde işlenmiştir. "Bilgelik Sözler" başlığı altında, sayfa 13'te Fransız düşünür ve matematikçi Descartes'in sözüne, sayfa 24'te Keçecizade İzzet Molla'nın beytine, "Şiir Dinleyelim" ve "Şiir Okuyalım" başlıkları altında, sayfa 12'de Âşık Veysel'in, sayfa 21'de İbrahim Alaaddin Gövsa'nın, sayfa 28'de de Arif Nihat Asya'nın şiirlerine yer verilmiştir. Ayrıca "Kültürümüzde Dua Örnekleri" konusunda milletimizin yüzyıllardır dua ederken kullandığı metinlerden örnekler verilmiştir. "Bir Peygamber Tanıyorum: Hz. İbrahim (a.s.)" konusunda İslam tarihine dayalı kültürel bilgiler verilmiştir. Burada geçen "Halil İbrahim Sofrası" kavramı başarılı şekilde anlatılmış, ayrıca Şanlıurfa şehrimizde bulunan Balıklı Göl ve Halilurrahman Cami görseline yer verilmiştir. Sayfa 26'da sanat eserlerimizin de dua örnekleri açısından zengin olduğu bilgisi verilmiştir. Bu yargıya kanıt olarak III. Ahmet çeşmesi ve kitabesinden bahsedilmiştir. Fakat bu önemli Türk – İslam eserinin, öğrencilerin kültürel hafızalarına yerleşmesi için resmine yer verilmemiştir.

Konular, öğrenciye ahlaki bilgi ve beceri kazandıracak şekilde işlenmiş midir sorusuna cevap olarak "Allah Rahman ve Rahim'dir" konusunda merhamet değerinin verildiğini söyleyebiliriz. "Allah (c.c.) İle İrtibat: Dua" konusunda güzel ahlak sahibi ve adaletli olmanın, iyi davranışlarda bulunmanın ibadet etmek gibi sevap olduğu

vurgulanmıştır. Ünite daha çok inanç alanına ayrılmıştır. Ahlaki ögelere sınırlı düzeyde yer verilmiştir.

Konuyla ilgili ayetler ve hadisler koyu puntolarla yazılmıştır. Ayet ve hadis metinleri 10 – 11 yaş aralığındaki çocukların rahatlıkla anlayabileceği niteliktedir. Dipnotlarda ayetin bulunduğu sure ve ayet numarası ile hadislerin geçtiği kitaplar, konu başlıkları ile verilmiştir. "Bir Sure Tanıyorum: İhlâs Suresi ve Anlamı" konusunda surenin Arapça hattı, latin harfleri ile okunuşu ve anlamı birlikte verilmiştir.

Konular anlatılırken dikkat çekici nitelikte batıl bir bilgi ve inanış verilmemiştir. Dolayısıyla herhangi bir düzeltmeye ihtiyaç yoktur.

Ünitede, 2 adet okuma parçasına, 4 adet şiire yer verilmiştir. Özellikle okuma parçaları öğrencilerin kolaylıkla anlayabilecekleri, günlük (dede – torun arasında geçen) konuşmalar tarzındadır. Dinî literatürde Allah inancı ile alakalı çok sayıda ilahi örneği olmasına rağmen ünitede yer almamaktadır.

Değerlendirme Çalışmalarıyla İlgili Bulgular

Ünite sonunda verilen değerlendirme çalışmaları, adet olarak yeterli görülebilir. Tür açısından ise, 3 adet öğrencilerin cevabını kendilerinin bulması gereken soru, 4 adet cümlede verilen boşlukları uygun kelime ile doldurma, 5 adet doğru – yanlış ifade bulma, 5 adet kavram ve açıklama eşleştirme, 8 adet de çoktan seçmeli soru çeşidi içermektedir. Bu çalışmalar, sınıf ortamında sınıfça yapılabileceği gibi öğrenci tarafından, bireysel hız ve öğrenme düzeyine göre kendi kendine yapılabilecek niteliktedir. Yukarıda sayılan soru türleri incelendiği zaman birçoğunun bilgi ve kavrama düzeyinde olduğu görülecektir. Konu içerisinde etkinlik olarak verilen bazı uygulamalar, değerlendirme çalışmalarına alınabilir. Örnek olarak sayfa 30'da yer alan "Dua defteri tutalım" etkinliği ayrıntılandırılarak uygulama veya daha ileri seviye bir çalışma şeklinde gerçekleştirilebilir. Bu da öğrencinin düşünce seviyesine olumlu katkı sağlayacaktır. İlaveten konu işlenişi sırasında öğrencinin dikkat dağınıklığı, öğretmenin de yeterli zaman ayıramaması gibi muhtemel sebepler ile ürün ortaya koyma çalışmaları aksamamış olacaktır.

2. Ünite: Ramazan ve Oruç

Bu ünitede; "Ramazan Orucu ve Önemi", "Ramazan ve Oruçla İlgili Kavramlar", "Kültürümüzde Ramazan ve Oruç", "Bir Peygamber Tanıyorum: Hz. Davut (a.s.)", "Bir Dua Tanıyorum: Rabbena Duaları ve Anlamı" konuları yer almaktadır.

Öğretim programında ünite ile alakalı olarak; konular, günlük hayattan ve öğrencilerin somut deneyimlerinden alınan örneklerle işlenir. Ayrıca öğrencilerin anlayabileceği düzeye uygun başta ayet ve hadisler, ramazan, oruç, muharrem, aşure gibi konularla ilgili atasözü, vecize, beyit, ilahi, nefes gibi edebî metinlerden yararlanıldığı aktarılmıştır.[106]

			Değerlendirme		
	SORU		**EVET**	**KISMEN**	**HAYIR**
Hazırlık Çalışmaları	Soru 1:	Ünite başlarında ana ve alt başlıklar verilmiş midir?		X	
	Soru 2:	Ünite ile ilgili hazırlık çalışmaları verilmiş midir? Verilmişse yeterli midir?	X		
	Soru 3:	Hazırlık çalışmaları ilgiyi çekip ihtiyacı fark ettirmekte midir?	X		
	Soru 4:	Hazırlık çalışmaları, önceki ünite veya sınıflarda öğrenilenlerle bağlantı sağlamakta mıdır?			X
	Soru 5:	Amaçlar belirtilmiş midir?			X
	Soru 6:	Bu amaçlar, öğrencilerin ünite sonunda göstereceği davranışları ifade etmekte midir?			X
	Soru 7:	Temel kelime ve kavramlara hazırlık çalışmalarında yer verilmiş midir?		X	
Dil ve Anlatım	Soru 8:	Ünitede sade ve akıcı bir dil kullanılmış mıdır?	X		
	Soru 9:	Kullanılan kelime, terim ve deyimler öğrenciye hitap etmekte midir?		X	
	Soru 10:	Cümlelerdeki kelime sayıları sınıf seviyesine uygun mudur?	X		
	Soru 11:	Başka dillerden gelen ve dinî anlam içeren kavramların açıklamaları verilmiş midir?	X		

[106] **Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı** (İlkokul 4 ve Ortaokul 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar) , MEB, 2018, s.22.

	Soru 12:	Konuların anlatımında kullanılan cümleler, konular, amaçlar ve kazanımlarile uyumlu mudur?	X		
	Soru 13:	Anlatım öğrencinin seviyesine, ilgi ve ihtiyaçlarına uygun mudur?	X		
	Soru 14:	Konular işlenirken, farklı öğretim stratejilerini, yöntem ve tekniklerini kullanmaya sevk edecek veya mümkün kılacak anlatım özellikleri var mıdır?	X		
	Soru 15:	Konuların anlatımında yeterli örnek verilmiş midir?		X	
	Soru 16:	Örnekler konunun özellikleriyle, amaç ve kazanımlara uygun mudur?		X	
	Soru 17:	Örnekler öğrencinin ilgi, ihtiyaç ve seviyelerine uygun mudur?	X		
	Soru 18:	Örnekler öğrencinin günlük hayatına uygun olarak seçilmiş midir?	X		
	Soru 19:	Öğrencilerin öğrenmelerini kolaylaştıracak başka ögelere yer verilmiş midir?	X		
Yöntem ve Teknikler	Soru 20:	Konular, çeşitli öğretim strateji, yöntem ve tekniklerini gerektirecek veya mümkün kılacak tablo, grafik, resim vb. ile takviye edilmiş midir?	X		
	Soru 21:	Konular, öğrenciye kültürel bilgi ve beceri kazandıracak şekilde işlenmiş midir?	X		
	Soru 22:	Konular, öğrenciye ahlaki bilgi ve beceri kazandıracak şekilde işlenmiş midir?	X		
	Soru 23:	Ayetler konuya ve amaçlara uygun, öğrenciler tarafından kolay anlaşılabilecek şekilde midir?	X		
	Soru 24:	Hadisler konuya ve amaçlara uygun, öğrenciler tarafından kolay anlaşılabilecek şekilde midir?	X		
	Soru 25:	Konu anlatılırken verilen batıl bilgi ve inanışlar, doğruları ile düzeltilmiş midir?			X
	Soru 26:	Ünite, okuma parçası, şiir veya ilahi ile desteklenmiş midir?		X	
	Soru 27:	Verilen okuma parçası, şiir veya ilahi öğrencilerin ilgi, ihtiyaç ve seviyelerine uygun mudur?	X		
Değerlendirme Çlş.	Soru 28:	Ünite sonunda verilen değerlendirme çalışmaları, adet olarak yeterlilik ve tür açısından çeşitlilik arz etmekte midir?	X		
	Soru 29:	Sorular öğrencilerin düşünce gelişimini desteklemekte midir?		X	
	Soru 30:	Sorular, öğrencinin daha sonra yapacağı bireysel çalışmalara uygun mudur?	X		

Tablo 2: 5. Sınıf Ramazan ve Oruç Ünitesi Değerlendirme Tablosu

Hazırlık Çalışmalarıyla İlgili Bulgular

2. Ünite "RAMAZAN VE ORUÇ" ana başlığını taşımaktadır. Toplam 24 sayfadan oluşmakta, ilk sayfada "ÜNİTEMİZE HAZIRLANALIM" kısmı 4 adet üniteye hazırlık sorusu içermektedir. Bu sorulardan 2 tanesi deftere yazma, 2 tanesi ise araştırma görevi şeklinde verilmiştir. Ayrıca ana başlık ile hazırlık soruları arasında "Hoş Geldin On bir Ayın Sultanı" yazılı mahya örneği yer almaktadır.

Hazırlık çalışmalarında alt başlıklara, amaçlara yer verilmemiştir. Amaçların, öğrencilerin ünite sonunda göstereceği davranışları ifade etmesine yönelik ise; öğrenci "Ramazan ayı ve oruçla ilgili kavramları örneklerle açıklar" kazanımı ile bağlantılı olarak iftar, sahur ve teravih sözcüklerinin anlamlarını öğrenmeye yönlendirilmiştir. Yine ünite kazanımları arasında yer alan, "Ramazan ayı ve orucun önemini fark eder" kazanımıyla bağlantılı olarak "Ramazan ayının Müslümanlar için önemi nedir?" sorusuna yer verilmiştir. Bunların yanında hazırlık çalışmalarında, "Hz. Davut'un (a.s.) hayatını özetler" ve "Rabbena dualarını okur, anlamını söyler" kazanımlarına yönelik herhangi bir atıfta bulunulmamıştır.

Ünitede geçen kelime ve kavramlardan ise iftar, sahur ve teravih kelimelerinin araştırılması istenmiştir.

Dil ve Anlatımla İlgili Bulgular

Ünitede kullanılan dil akıcı ve sadedir. Kullanılan kelime, kavram ve terimler 5. sınıf düzeyine uygun olmakla birlikte sayfa 39'da son paragrafta geçen "manevi" kelimesinin ifade ettiği manaya dair herhangi bir açıklamaya yer verilmemiştir. Kitabın sözlük kısmında da verilmeyen bu kelime, 5. sınıf düzeyindeki öğrenciler tarafından kolay anlaşılamayabilir. Yine sayfa 40'ta son paragrafta geçen "vesile" kelimesi, sayfa 44'ün ikinci paragrafında verilen hadisteki "mükâfat" ifadesi, sayfa 49'da 2. paragrafta geçen "nükte" kelimesi, sayfa 50'de ilk cümlede geçen "yükümlü" ifadesi, sayfa 51'de"İstanbul'a gelen yabancı seyyahlar" etiketli resmin altında açıklama olarak verilen cümlede geçen "temsili resim" ifadesi ve aynı bölümdeki metinde geçen "hilal" ve "kandil" kelimeleri, sayfa 54'te 4. paragrafta geçen "zırh" kelimesi ve Hz. Davut (a.s.) ile bağlantılı olarak "demircilerin piri" ifadesi ve "zikreder" kelimeleri bu kapsamda değerlendirilebilir. Ayrıca sayfa 42'de

“irade” , 47’de “empati ve fazilet” , 52’de “hicri ve Ehl-i Beyt” , 54’te “vaaz, halife ve nefs” kelimeleri ile ilgili, metinde açıklayıcı bir ifade bulunmamakla birlikte kitabın sözlük kısmında anlamları verilmiştir.

Ünitede “fidye, sahur, imsak – imsakiye, teravih, fitre – fıtır sadakası, iftar, mahya, diş kirası, mukabele, aşure, tekne orucu kavramları metin içerisinde ve “Kavramları Tanıyalım” başlıklı etkinlik altında seviyeye uygun, öğrencilerin dikkatini çekecek şekilde açıklanmıştır.

Cümleler çoğunlukla 10-12 kelimeden oluşmakta, yer yer daha fazla kelimeli cümleler de kullanılmaktadır. 10 – 11 yaş gurubunda 13,14 kelimelik anlaşılırlık açısından ideal olarak görülebilir. Dolayısıyla ünite bütün olarak değerlendirildiğinde uzun cümleler problem teşkil etmeyecektir. Anlatımda kullanılan cümleler, konular, amaçlar ve kazanımlarile uyumludur. Konular işlenirken metin içerisinde açıklama cümlelerine yer verilmiştir. Önceki ünitede kullanılan “Bilgelik Sözler” bölümüne bu ünitede hiç yer verilmemiş, sayfa 38’de yer alan tek “Bilgi Küpü” bölümünde ise “nafile oruç” kavramı izah edilmiştir. Sayfa 44’te sayfanın yarısını kaplayan imsakiye görseli, altında kavramı açıklayan cümle ile birlikte verilmiştir.

Bu ünite oruç ile alakalıdır ve çocuklar yıllardır özellikle Ramazan ayında tutulan farz oruca, iftar, sahur, teravih, bayram gibi ibadet – kültürel özellik taşıyan uygulamalara aşinadırlar. Dolayısıyla somut işlemler devresinde bulunan öğrenciler, ünitede anlatılan birçok konuyu zaten kendi hayatlarında deneyimleyerek öğrenmişlerdir. Diğer bir ifade ile yaparak yaşayarak öğrenmişler diyebiliriz. Böylece konular anlatılırken örnek vermek gerekliliği azalmıştır. Bu yargıya dayanarak ünitede verilen örnek sayısının sınırlı olduğunu görmekteyiz.

Yöntem ve Tekniklerle İlgili Bulgular

Konular, çeşitli öğretim strateji, yöntem ve tekniklerini mümkün kılacak resim, tablo ve kavram haritaları ile takviye edilmiştir. Ünitedeki resimler, öğrencilerin Ramazan ayından aşina oldukları görüntüleri içermektedir. Bununla birlikte sayfa 49’da “Ramazan Eğlenceleri” konusunda mahya tarif edilirken herhangi bir görsele yer verilmemiştir. Burada bir görselin bulunması veya ünite başlığının bulunduğu sayfadaki mahya resmine dikkat çekilmesi öğrenmenin kalıcılığı bakımından faydalı

olabilir. Yine ünitede yer alan, Ramazan ayındaki yardımlaşmayı temsil eden görsellerle ilgili olarak verilen 39. ve 41. sayfalardaki resimlerde, yardım kolisini dağıtan görevliler ve teslim alan ihtiyaç sahibi görülmektedir. Burada çocuğun sosyal yardım kuruluşu vazifelisinden ziyade bir akranını bu hizmeti ifâ ederken görmesi, kanaatimizce daha faydalı olacaktır. Mevcut resimleri gören çocuk, bu işi kendisinin yapamayacağını, yapılan hayırlara kendisinin vesile olamayacağını düşünebilir. Ayrıca sayfa 45'te iftar sofrasında görülen aile giyinişleri itibarı ile bir Türk ailesine benzememektedir. Oysa burada kendi kültüründen bir ailenin iftar sofrasını görmesi, çocuğun dikkatinin başka yöne kaymamasını ve kendi yaşantısı ile daha kolay özdeşim kurmasını sağlayabilir. Yine sayfa 50'de mukabele konusunda verilen resim, Ramazan ayından daha çok camide veya İslam ülkelerinde halen var olan medrese tarzı bir eğitim kurumunda ders yapan öğrencileri anımsatmaktadır.

Ünitede toplam 2 adet tablo ve 2 adet kavram haritası yer almaktadır. Bunlar eksik kavram tamamlama – maddeler halinde doldurma etkinliği şeklinde verilmişlerdir.

Ünitede 6 adet "Düşünelim" , 1 adet "Yorumlayalım" , 4 adet "Yazalım - Dolduralım" , 4 adet "Okuyalım" , 1 adet "Drama Yapalım" , 3 adet "Tanıyalım" etkinliği bulunmaktadır.

Konular, öğrenciye kültürel bilgi ve beceri kazandıracak şekilde işlenmiştir. Sayfa 47'de "Kültürümüzde Ramazan ve Oruç" başlığı altında evlerde Ramazan ayı başlamadan yapılan hazırlıklar anlatılmıştır. Takip eden konuda "Ramazan Eğlenceleri" başlığını taşımakta ve bu ay esnasında icra edilen gelenek göreneklerden genişçe bahsedilmiştir. Sayfa 49'da "Ramazan Eğlenceleri" konusunda Ramazan ayı ile ilgili bir maniye yine aynı sayfada bir de Nasrettin Hoca fıkrasına yer verilmiştir. Sayfa 51'de yer alan "Okuyalım" etkinliğinde yer alan "Yabancı Seyyahların Gözüyle Ramazan" okuma parçası, ahlaki ve kültürel değerlerimizin gayrimüslim insanlar tarafından da fark edilip takdir edildiğini göstermesi bakımından önemlidir. Sayfa 53'te "Şiir Okuyalım" bölümünde Yavuz Bülent Bakiler'in "Eski Ramazanlar ve Çocukluğum" şiiri kültürel değerlerimizi özlü şekilde ifade etmektedir.

“Bir Peygamber Tanıyorum: Hz. Davut (a.s.)” konusunda İslam tarihine dayalı kültürel bilgiler verilmiştir. Bu konu sayfa 54’e sığdırılmış, sadece tarihsel bilgiler vermekle yetinilmiş, ünite ile herhangi bir bağlantı veya benzerlik kurulmamıştır. Davut (a.s.) ile alakalı ne bir menkıbe nede bir görsel paylaşılmamıştır. Bu haliyle öğrenci tarafından çok dikkat çekmeyeceği ortadadır.

“Konular, öğrenciye ahlaki bilgi ve beceri kazandıracak şekilde işlenmiş midir?” sorusuna cevap olarak; sayfa 38’de yer alan “Ramazan Orucu ve Önemi” konusunda metinde, çokça iyilik yapmak, sadaka vermek, insanlara yardım etmek tavsiye edilmiştir. Devamında oruçluyken iyi ve güzel davranışlarda bulunmak gerektiği belirtilmiştir. “Kültürümüzde Ramazan ve Oruç” konusunda, milletimizin yüzyıllar içerisinde bir “Ramazan Medeniyeti” meydana getirdiği ve bu medeniyetin temelini de temizlik, güzel ahlak, günah ve zararlı şeylerden kaçınmak, adabınca eğlenebilmek, dinlenebilmek, cömertlik ve kendimizden başkasını düşünmek gibi ahlaki değerler vurgulanmıştır. Böylece bu ünitede, ahlaki ve kültürel ögelere geniş ölçüde yer verilmiştir diyebiliriz.

Ramazan ayı ile ilgili ayetler ve hadisler koyu puntolarla yazılmıştır. Ayet ve hadis metinleri 10 – 11 yaş aralığındaki çocukların anlayabileceği niteliktedir. Dipnotlarda ayetin bulunduğu sure ve ayet numarası ile hadislerin geçtiği kitaplar, konu başlıkları ile verilmiştir. Sayfa 41’de bulunan görselin açıklama kısmında, akla anlatılanlara uygun olarak “Komşusu açken tok yatan bizden değildir” hadisi akla gelmektedir. Fakat bu kısımda da ünite genelinde de bu hadise yer verilmemiştir. “Bir Dua Tanıyorum: Rabbena Duaları ve Anlamları” konusunda duaların Arapça hatları, latin harfleri ile okunuşu ve anlamı birlikte verilmiştir.

Konular anlatılırken, dikkat çekici nitelikte batıl bir bilgi ve inanış verilmemiştir. Dolayısıyla herhangi bir düzeltmeye ihtiyaç yoktur.

Ünitede, 1 adet okuma parçasına, 1 adet şiire, 1 adet fıkraya, 1 tane de maniye yer verilmiştir. Özellikle fıkra ve mâni, öğrencilerin dikkatlerini çekici niteliktedir. Bu ünitede de konularla ilgili ilahi örneği yer almamaktadır.

Değerlendirme Çalışmalarıyla İlgili Bulgular

Ünite sonunda verilen değerlendirme çalışmaları, adet olarak yeterli sayıdadır. Tür açısından ise, 4 adet öğrencilerin cevap yazmaları gereken soru, 5 adet cümlede verilen boşlukları uygun kelime ile doldurma, 5 adet doğru – yanlış ifade bulma, 5 adette çoktan seçmeli soru çeşidi içermektedir. Bu çalışmalar, sınıf ortamında sınıfça yapılabileceği gibi öğrenci tarafından, bireysel hız ve öğrenme düzeyine göre kendi kendine yapılabilecek niteliktedir. Yukarıda sayılan soru türleri incelendiği zaman birçoğunun bilgi ve kavrama düzeyinde olduğu görülecektir. Konu içerisinde etkinlik olarak verilen bazı uygulamalar, değerlendirme çalışmalarına alınabilir. Örnek olarak sayfa 45'te yer alan "Bir İftar Duası Yazalım" etkinliği uygulama seviyesinde bir çalışma şeklinde bu bölümde gerçekleştirilebilir. Bu da öğrencinin düşünce ve beceri seviyesine olumlu katkıda bulunacaktır. Ayrıca konuların işlenişi sırasında öğrencinin yeterince zaman ayıramaması, öğretmenin de takip edememesi gibi muhtemel sebepler ile ürün ortaya koyamama durumu ortadan kalkmış olacaktır.

3. Ünite: Adap ve Nezaket

Bu ünitede ; "Nezaket Kuralları", "Selamlaşma Adabı", "İletişim ve Konuşma Adabı", "Sofra Adabı", "Hz. Lokman'dan (a.s.) Öğütler", "Bir Dua Tanıyorum: Tahiyyat Duası ve Anlamı" konuları bulunmaktadır.

Programda ünitedeki konuların, günlük hayattan ve öğrencilerin somut deneyimlerinden örneklerle işlenmesi gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca konuların ele alınması esnasında, ayet ve hadisler başta olmak üzere, kültürümüzden deyiş, nefes,

şiir ve beyit gibi düzeye uygun edebî metinlerden yararlanılması istenilmiştir.[107]

			Değerlendirme		
	SORU		EVET	KISMEN	HAYIR
Hazırlık	Soru 1:	Ünite başlarında ana ve alt başlıklar verilmiş midir?		X	
	Soru 2:	Ünite ile ilgili hazırlık çalışmaları verilmiş midir? Verilmişse yeterli midir?	X		

[107] **Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı**(İlkokul 4 ve Ortaokul 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar) , MEB, 2018, s.23

	Soru 3:	Hazırlık çalışmaları ilgiyi çekip ihtiyacı fark ettirmekte midir?	X		
	Soru 4:	Hazırlık çalışmaları, önceki ünite veya sınıflarda öğrenilenlerle bağlantı sağlamakta mıdır?			X
	Soru 5:	Amaçlar belirtilmiş midir?			X
	Soru 6:	Bu amaçlar, öğrencilerin ünite sonunda göstereceği davranışları ifade etmekte midir?	X		
	Soru 7:	Temel kelime ve kavramlara hazırlık çalışmalarında yer verilmiş midir?			X
Dil ve Anlatım	Soru 8:	Ünitede sade ve akıcı bir dil kullanılmış mıdır?	X		
	Soru 9:	Kullanılan kelime, terim ve deyimler öğrenciye hitap etmekte midir?	X		
	Soru 10:	Cümlelerdeki kelime sayıları sınıf seviyesine uygun mudur?	X		
	Soru 11:	Başka dillerden gelen ve dinî anlam içeren kavramların açıklamaları verilmiş midir?	X		
	Soru 12:	Konuların anlatımında kullanılan cümleler, konular, amaçlar ve kazanımlarile uyumlu mudur?	X		
	Soru 13:	Anlatım öğrencinin seviyesine, ilgi ve ihtiyaçlarına uygun mudur?	X		
	Soru 14:	Konular işlenirken, farklı öğretim stratejilerini, yöntem ve tekniklerini kullanmaya sevk edecek veya mümkün kılacak anlatım özellikleri var mıdır?	X		
	Soru 15:	Konuların anlatımında yeterli örnek verilmiş midir?			X
	Soru 16:	Örnekler konunun özellikleriyle, amaç ve kazanımlara uygun mudur?	X		
	Soru 17:	Örnekler öğrencinin ilgi, ihtiyaç ve seviyelerine uygun mudur?	X		
	Soru 18:	Örnekler öğrencinin günlük hayatına uygun olarak seçilmiş midir?	X		
	Soru 19:	Öğrencilerin öğrenmelerini kolaylaştıracak başka ögelere yer verilmiş midir?	X		
Yöntem ve Teknikler	Soru 20:	Konular, çeşitli öğretim strateji, yöntem ve tekniklerini gerektirecek veya mümkün kılacak tablo, grafik, resim vb. ile takviye edilmiş midir?	X		
	Soru 21:	Konular, öğrenciye kültürel bilgi ve beceri kazandıracak şekilde işlenmiş midir?	X		
	Soru 22:	Konular, öğrenciye ahlaki bilgi ve beceri kazandıracak şekilde işlenmiş midir?	X		
	Soru 23:	Ayetler konuya ve amaçlara uygun, öğrenciler tarafından kolay anlaşılabilecek şekilde midir?	X		

	Soru 24:	Hadisler konuya ve amaçlara uygun, öğrenciler tarafından kolay anlaşılabilecek şekilde midir?	X		
	Soru 25:	Konu anlatılırken verilen batıl bilgi ve inanışlar, doğruları ile düzeltilmiş midir?			X
	Soru 26:	Ünite, okuma parçası, şiir veya ilahi ile desteklenmiş midir?		X	
	Soru 27:	Verilen okuma parçası, şiir veya ilahi öğrencilerin ilgi, ihtiyaç ve seviyelerine uygun mudur?	X		
Değerlendirme Çlş.	Soru 28:	Ünite sonunda verilen değerlendirme çalışmaları, adet olarak yeterlilik ve tür açısından çeşitlilik arz etmekte midir?	X		
	Soru 29:	Sorular öğrencilerin düşünce gelişimini desteklemekte midir?		X	
	Soru 30:	Sorular, öğrencinin daha sonra yapacağı bireysel çalışmalara uygun mudur?	X		

Tablo 3: 5. Sınıf Adap ve Nezaket Ünitesi Değerlendirme Tablosu

Hazırlık Çalışmalarıyla İlgili Bulgular

3. Ünite "ADAP VE NEZAKET" ana başlığını taşımaktadır. Toplam 22 sayfadan oluşmakta, ilk sayfada "ÜNİTEMİZE HAZIRLANALIM" kısmı 4 adet üniteye hazırlık sorusu içermektedir. Bu sorulardan 3 tanesi deftere yazma, 1 tanesi ise araştırma görevi şeklinde verilmiştir. Başlık sayfasında elindeki çiçekleri sunan bir çocuk görseli ana başlık ile hazırlık soruları arasında yer almaktadır.

Hazırlık çalışmalarında alt başlıklara, amaçlara yer verilmemiştir. Amaçların, öğrencilerin ünite sonunda göstereceği davranışları ifade etmesine yönelik ise; öğrenci "Toplumsal hayatta nezaket kurallarına uygun davranışlar sergilemeye özen gösterir." kazanımı ile bağlantılı olarak nezaket kurallarını araştırmaya yönlendirilmiştir. Yine ünite kazanımları arasında yer alan, "Selamlaşma adabına riayet eder." maddesiyle bağlantılı olarak, günlük selamlaşma ifadelerinin tespiti istenmiştir. İnternet ve sosyal medya ortamlarında iletişim kurarken nelere dikkat etmemiz gerektiğinin araştırılmasının istendiği soruyla da "İletişim ve konuşma adabına uygun davranır." kazanımının gerçekleştirilmesine yönelik ön hazırlık yapılması hedeflenmiştir. Bunların yanında "Sofra adabına riayet eder; *helal kazanç, helal lokma gibi konulara kısaca değinilir."* ve "Tahiyyat duasını okur, anlamını söyler." kazanımlarına yönelik hazırlık çalışmalarında herhangi bir soruya yer verilmemiştir.

Dil ve Anlatımla İlgili Bulgular

Konular işlenirken kullanılan dil akıcı ve sadedir. Kullanılan kelime, deyim ve kavramlar, çoğunlukla 5. sınıf düzeyi çocuklara uygundur. Sayfa 65'te "Selamlaşma Adabı" konusunun ilk paragrafında geçen "esenlik" kelimesi, sonraki 2. cümlede geçen "temennide bulunmak" ifadesi, sayfa 66'da son paragrafta geçen "tokalaşmak" kelimesi, sayfa 68'de "İletişim Adabı" konusunda geçen "jest ve mimik" kelimeleri ayrıca "sanal ortam" ifadesi, sayfa 70'te "Yorumlayalım" etkinliğinde geçen "sükût" kelimesi, sayfa 75'in ikinci paragrafında geçen şahsiyet kelimesi, sayfa 76'da Lokman'ın (a.s.) oğluna nasihatlerinde geçen "çalım satarak" deyimi, sayfa 77'de "Bir Dua Tanıyorum: Tahiyyat Duası ve Anlamı" konusunda ilk paragrafta geçen "tazimde bulunmak" ifadesi metinde geçmelerine rağmen, ifade ettiği manaya dair herhangi bir açıklamaya yer verilmediği gibi kitabın sonundaki sözlük kısmında da yer verilmemiştir. Bu kelimeler 5. sınıf öğrenciler tarafından anlaşılmayabilir. Metin içerisinde bu kelimeleri izah etmek konunun bütünlüğünü veya akıcılığı bozuyorsa en azından "Sözlük" kısmında açıklamalara yer verilmelidir. Yine sayfa 62'de 4. paragrafta geçen "müsamahalı" kelimesi, sayfa 68'de "İnternet yoluyla iletişim kurarken uymamız gereken kurallar" sayılırken 7. madde de geçen "mesaja hitapla başlamak" ifadesi, sayfa 70'te son paragrafta geçen "gıybet" kavramlarına dair herhangi bir açıklayıcı durum olmamasına rağmen "Sözlük" kısmında bu kelime ve kavramlara dair açıklamalara yer verilmiştir.

"Adap, mahremiyet, selam, iletişim, Tahiyyat" kelimelerine dair metin içerisinde açıklamalar verilmiştir. Sayfa 74'te ise "Kavramlarımızı Tanıyalım" etkinliğinde "nezaket, adap, mahremiyet ve iletişim" kavramları öğrenci seviyesine uygun, renkli tablo halinde dikkat çekecek şekilde ayrıca açıklanmıştır.

Cümleler genelde 10-12 kelimeden oluşmaktadır ve düzenlidirler. Ünite genelinde, bilgileri maddeler halinde vermeye sıkça başvurulmuştur. Bu sayede, bilgilerin derli toplu verilmesi mümkün kılınmış ve konuların akılda kalıcılığı sağlanmıştır sonucuna ulaşabiliriz. Anlatımda kullanılan cümleler, konular, amaçlar ve kazanımlarile uyumludur. Sayfa 69'da verilen "Ne Dersin?" etkinliği telefonla konuşma adabı kazandırmak için hazırlanmış, belirli bir durumu ifade eden ön koşul cümlesinden sonra, öğrencinin o durumda kurması beklenen cümleyi yazmasının

istendiği güzel bir çalışmadır. Böylece hedef davranış kazandırma yolunda sadece yazarların hazır cümleleri değil, öğrencilerin kendi cümleleri de işe koşulmuştur. Yine sayfa 75'te bulunan tabloda, öğrencilerden, verilen ifadelerin hangi adap ve nezaket kuralına ait olduğunu işaretlemeleri istenmiştir. Yine bu etkinlikte ünite kazanımlarına ulaşmada son derece etkilidir diyebiliriz.

Bu ünite internet, sosyal medya gibi küçük yaştan itibaren birçok öğrencinin ilgilendiği ögeleri barındırdığı için dikkat çekici niteliktedir. Konular işlenirken somut işlemler devresinde bulunan öğrencilerle günlük hayatta karşılaştığımız örnek durumlar üzerinden gitmek faydalı olacaktır. Fakat ünite başlangıçtan itibaren incelediğinde her konuda örneğe yer verilmediği tespit edilmiştir. Ünitede verilen ayet ve hadisler daha çok öğüt – tavsiye niteliği taşıyanlardan seçilmiştir. "Hz. Lokman'dan (a.s.) Öğütler" konusunda Lokman Suresi 12 - 19. ayetlerinde Lokman'ın (a.s.) oğluna nasihatleri örnek olma açısından başarılıdır. Bazı örnekler ise görsel ögeler ile verilmiştir. Sayfa 64'de ki dur işareti yapan kız çocuğu görselinin altında "Mahremiyetimize karışılmasına izin vermemeliyiz" ifadesi yer alırken, 71'deki parmak kaldıran öğrenci resmi ise, izin alarak konuşmaya örnek olarak verilmiştir.

Yöntem ve Tekniklerle İlgili Bulgular

Konular, çeşitli öğretim strateji, yöntem ve tekniklerini mümkün kılacak resim, tablo ve kavram haritaları ile takviye edilmiştir. Ünitede 5 adet görsele yer verilmiştir. Sayfa 64'te "Mahremiyet" konusunda, verilen görselin altında kişisel mahremiyetimize karışılmasına izin vermememizi ifade eden, eliyle dur işareti yapan bir kız çocuğu yer almaktadır. Sayfa 65'te dua eden bir çocuk, 68'de dizüstü bilgisayar kullanan bir yetişkinin elleri, 71'de parmak kaldıran bir kız öğrenci, 73'te ise sofrada yemek yiyen ve bir önceki ünitede sayfa 45'te verilen ailenin bireylerinin yer aldığı görsellere yer verilmiştir. Ünite, konu ile bağlantılı yeterli resim içermesi bakımından zayıf kalmıştır. Mevcut görsellerle konuları tamamlamak mümkün değildir.

Ünitede toplam 3 adet tablo ve 4 adet kavram haritası yer almaktadır. Bunlar, maddeler halinde doldurma ve öncüle uygun cevap yazma etkinliği şeklinde

verilmişlerdir. Özellikle sayfa 69'da verilen etkinlik, bu ünitede verilen nezaket ve görgü kurallarını dikkate alarak konuşmayı öğreten, öğrencilerde üst düzey öğrenmeler gerçekleştirebilecek ölçüdedir.

Ünitede 7 adet "Düşünelim" , 1 adet "Yorumlayalım" , 5 adet "Yazalım - Dolduralım" , 1 adet "Okuyalım" , 1 adet "Afiş Yapalım" , 1 adet "Tanıyalım" , 1 adet "Beyin Fırtınası" etkinliği bulunmaktadır. Etkinliklerin dağılımlarına baktığımızda, soyut bir konu olan adap ve nezaket kuralları konusunda en çok yer verilen etkinlik düşünme alanındadır. Henüz somut işlemler döneminde olan veya soyut işlemler dönemine yeni başlamış bir çocuğa soyut bir konuyu soyut etkinliklere ağırlık vererek öğretmeye çalışmanın yöntem ve teknikler açısından doğru bir yaklaşım olmadığı söylenebilir.

Konular, öğrenciye kültürel bilgi ve beceri kazandıracak şekilde işlenmiştir. Sayfa 66'da kültürümüzde selamlaşma adabı anlatılmış, sayfa 71'de "Bilgelik Sözler" kısmında konuşma adabı ile alakalı olarak Hacı Bektaş-i Veli'nin sözüne yer verilmiştir. Yine aynı sayfada bu konu ile ilgili atasözlerine örnekler verilmiştir.

"Hz. Lokman'dan (a.s.) Öğütler" konusunda, Kur'an ayetlerine ve İslam tarihine dayalı bilgiler verilmiştir. Sayfa 76'da Lokman (a.s.)'ın oğluna yaptığı nasihatlere yer verilmiştir.

Konular, öğrenciye ahlaki bilgi ve beceri kazandıracak şekilde işlenmiş midir sorusuna cevap olarak; sayfa 62'de yer alan "Nezaket Kuralları" konusunda nezaketli insanların, konuşurlarken birbirlerini dinledikleri ve sözlerini kesmedikleri, sayfa 70'te iyi bir müslümanın elinden ve dilinden insanlara zarar gelmeyeceği, aynı zamanda gıybetten uzak durulması gerektiği ifade edilmiştir. Sayfa 65'te yer alan "Keşke Sen De Uyusaydın" okuma etkinliğinde, kendimiz yapmasak bile başkalarının kusurunu araştırarak açığa çıkarmanın yanlışlığı vurgulanmıştır.

Konular ile ilgili ayetler ve hadisler koyu puntolarla yazılmıştır. Ayet ve hadis metinleri 10 – 11 yaşlarındaki çocukların anlayabileceği niteliktedir. Dipnotlarda ayetin bulunduğu sure ve ayet numarası ile hadislerin geçtiği kitaplar, konu başlıklarıyla beraber verilmiştir. Sayfa 66'da verilen hadiste, Peygamberimizin

musafaha ettiği kimsenin elini, kendisi bırakmadığı müddetçe tuttuğunu anlatmak için "tokalaşmak" ifadesi kullanılmıştır. Burada "musafaha etmek" ifadesini kullanmanın daha uygun olacağını düşünüyoruz. "Bir Dua Tanıyorum: Tahiyyat Duası ve Anlamı" konusunda duanın Arapça hattı, latin harfleri ile okunuşu ve anlamı birlikte verilmiştir.

Konular anlatılırken, dikkat çekici nitelikte batıl bir bilgi ve inanış verilmemiştir. Dolayısıyla herhangi bir düzeltmeye ihtiyaç yoktur.

Ünitede, sadece 1 adet okuma parçasına yer verilmiştir. Nezaket kuralları ve adaplar ile alakalı, öğrencilerin dikkatlerini çekici nitelikte neredeyse yok denecek kadar az ögenin bulunması soyut olan konunun kavranmasını ve kalıcılığını olumsuz etkileyebilir. Okuma parçası, şiir, fıkra, mani, menkıbeler ile ünite zenginleştirilmelidir. Bu ünitede de konularla ilgili ilahi örneği yer almamaktadır.

Değerlendirme Çalışmalarıyla İlgili Bulgular

Ünite sonunda verilen değerlendirme çalışmaları, adet olarak yeterli sayıdadır. Tür açısından ise, 5 adet öğrencilerin cevap yazmaları gereken soru, 4 adet cümlede verilen boşlukları uygun kelime ile doldurma, 5 adet doğru – yanlış ifade bulma, 6 adette çoktan seçmeli soru çeşidi içermektedir. Bu çalışmalar, sınıf ortamında sınıfça yapılabileceği gibi öğrenci tarafından, bireysel hız ve öğrenme düzeyine göre kendi kendine yapılabilecek niteliktedir. Yukarıda sayılan soru türleri incelendiği zaman birçoğunun bilgi ve kavrama düzeyinde olduğu görülecektir.

4. Ünite: Hz. Muhammed (S.A.V) ve Aile Hayatı

Bu ünitede; "Hz. Muhammed'in (s.a.v.) Evliliği ve Çocukları", "Bir Eş Olarak Hz. Muhammed (s.a.v.)", "Bir Baba Olarak Hz. Muhammed (s.a.v.)", "Bir Dede Olarak Hz. Muhammed (s.a.v.)", "Hz. Muhammed (s.a.v.) ve Ailesinin Örnek Davranışları", "Hz. Hasan (r.a.) ve Hz. Hüseyin (r.a.)", "Bir Sure Tanıyorum: Kevser Suresi ve Anlamı" konuları bulunmaktadır.

Konular işlenirken, günlük hayattan ve öğrencilerin deneyimlerinden örneklerle somutlaştırılarak işlenir. Peygamberimiz (s.a.v.) ile ilgili düzeye uygun vecize, deyiş, nefes, şiir ve beyit gibi edebî metinlere yer verilir.[108]

			Değerlendirme		
			EVET	KISMEN	HAYIR
	SORU				
Hazırlık Çalışmaları	Soru 1:	Ünite başlarında ana ve alt başlıklar verilmiş midir?		X	
	Soru 2:	Ünite ile ilgili hazırlık çalışmaları verilmiş midir? Verilmişse yeterli midir?	X		
	Soru 3:	Hazırlık çalışmaları ilgiyi çekip ihtiyacı fark ettirmekte midir?	X		
	Soru 4:	Hazırlık çalışmaları, önceki ünite veya sınıflarda öğrenilenlerle bağlantı sağlamakta mıdır?			X
	Soru 5:	Amaçlar belirtilmiş midir?		X	
	Soru 6:	Bu amaçlar, öğrencilerin ünite sonunda göstereceği davranışları ifade etmekte midir?	X		
	Soru 7:	Temel kelime ve kavramlara hazırlık çalışmalarında yer verilmiş midir?			X
Dil ve Anlatım	Soru 8:	Ünitede sade ve akıcı bir dil kullanılmış mıdır?	X		
	Soru 9:	Kullanılan kelime, terim ve deyimler öğrenciye hitap etmekte midir?		X	
	Soru 10:	Cümlelerdeki kelime sayıları sınıf seviyesine uygun mudur?	X		
	Soru 11:	Başka dillerden gelen ve dinî anlam içeren kavramların açıklamaları verilmiş midir?	X		
	Soru 12:	Konuların anlatımında kullanılan cümleler, konular, amaçlar ve kazanımlarile uyumlu mudur?	X		
	Soru 13:	Anlatım öğrencinin seviyesine, ilgi ve ihtiyaçlarına uygun mudur?	X		
	Soru 14:	Konular işlenirken, farklı öğretim stratejilerini, yöntem ve tekniklerini kullanmaya sevk edecek veya mümkün kılacak anlatım özellikleri var mıdır?	X		
	Soru 15:	Konuların anlatımında yeterli örnek verilmiş midir?	X		
	Soru 16:	Örnekler konunun özellikleriyle, amaç ve kazanımlara uygun mudur?	X		

[108] **Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı** (İlkokul 4 ve Ortaokul 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar) , MEB, 2018, s.24.

	Soru 17:	Örnekler öğrencinin ilgi, ihtiyaç ve seviyelerine uygun mudur?	X		
	Soru 18:	Örnekler öğrencinin günlük hayatına uygun olarak seçilmiş midir?	X		
	Soru 19:	Öğrencilerin öğrenmelerini kolaylaştıracak başka ögelere yer verilmiş midir?	X		
Yöntem ve Teknikler	Soru 20:	Konular, çeşitli öğretim strateji, yöntem ve tekniklerini gerektirecek veya mümkün kılacak tablo, grafik, resim vb. ile takviye edilmiş midir?	X		
	Soru 21:	Konular, öğrenciye kültürel bilgi ve beceri kazandıracak şekilde işlenmiş midir?		X	
	Soru 22:	Konular, öğrenciye ahlaki bilgi ve beceri kazandıracak şekilde işlenmiş midir?	X		
	Soru 23:	Ayetler konuya ve amaçlara uygun, öğrenciler tarafından kolay anlaşılabilecek şekilde midir?	X		
	Soru 24:	Hadisler konuya ve amaçlara uygun, öğrenciler tarafından kolay anlaşılabilecek şekilde midir?	X		
	Soru 25:	Konu anlatılırken verilen batıl bilgi ve inanışlar, doğruları ile düzeltilmiş midir?			X
	Soru 26:	Ünite, okuma parçası, şiir veya ilahi ile desteklenmiş midir?			X
	Soru 27:	Verilen okuma parçası, şiir veya ilahi öğrencilerin ilgi, ihtiyaç ve seviyelerine uygun mudur?			X
Değerlendirme Çlş.	Soru 28:	Ünite sonunda verilen değerlendirme çalışmaları, adet olarak yeterlilik ve tür açısından çeşitlilik arz etmekte midir?	X		
	Soru 29:	Sorular öğrencilerin düşünce gelişimini desteklemekte midir?			X
	Soru 30:	Sorular, öğrencinin daha sonra yapacağı bireysel çalışmalara uygun mudur?	X		

Tablo 4: 5. Sınıf Hz. Muhammed (S.A.V) ve Aile Hayatı Ünitesi Değerlendirme Tablosu

Hazırlık Çalışmalarıyla İlgili Bulgular

4. Ünite "HZ. MUHAMMED (S.A.V) VE AİLE HAYATI" ana başlığını taşımaktadır. Toplam 24 sayfadan oluşmakta, ilk sayfada "ÜNİTEMİZE HAZIRLANALIM" kısmı 4 adet üniteye hazırlık sorusu içermektedir. Bu sorulardan 3 tanesi deftere yazma, 1 tanesi ise araştırma görevi şeklinde verilmiştir. Başlık sayfasında, "Muhammed Rasülullah" yazılı hat ilk sayfanın ortasında yer almaktadır.

Hazırlık çalışmalarında alt başlıklara, amaçlara yer verilmemiştir. Amaçların, öğrencilerin ünite sonunda göstereceği davranışları ifade etmesine yönelik ise; öğrenci "Hz. Muhammed'in (s.a.v.) aile içi iletişimine örnekler verir." kazanımı ile bağlantılı olarak Peygamberimizin ailesi ile olan münasebetlerinde nasıl davrandığını araştırmaya yönlendirilmiştir. Yine ünite kazanımları arasında yer alan, "Hz. Muhammed'in (s.a.v.) Hz. Hatice (r.a.) ile evlilik sürecini özetler" maddesiyle bağlantılı olarak, öğrencilerden Peygamberimizin ilk eşi ile nasıl evlendiklerini araştırmaları istenmiştir. Hz. Hasan (r.a.) ve Hz. Hüseyin (r.a.) hakkında bilgi toplanmasının istendiği soruyla da "Hz. Hasan (r.a.) ve Hz. Hüseyin'in (r.a.) ahlaki erdemlerini kendisine örnek alır." kazanımının gerçekleştirilmesine yönelik ön hazırlık yapılması hedeflenmiştir."Hz. Muhammed'in (s.a.v.) aile içi iletişimine örnekler verir." kazanımına yönelik hazırlık çalışmalarında direk yer verilmemiştir.

Dil ve Anlatımla İlgili Bulgular

Ünitede kullanılan dil akıcı ve sadedir. Genel itibarla kullanılan kelime, deyim ve terimler 5. sınıf düzeyine uygundur. Bunun yanında sayfa 84'de 4 kez geçen "kervan" kelimesinin ifade ettiği manaya dair herhangi bir açıklamaya yer verilmemiştir. Kitabın sözlük kısmında da yer verilmeyen bu kelime, 5. sınıf düzeyindeki öğrenciler tarafından kolay anlaşılamayabilir. Yine sayfa 85'te3. paragrafta geçen "müddet" kelimesi, sayfa 86'da ilk paragrafta "teselli etmek" , aynı sayfada inkâr ve tasdik etmek" ifadeleri, sayfa 87'de 1. paragrafın ilk cümlesinde geçen "cahiliye Arap" ifadesi, sayfa 88'de "Suffe" kelimesi, sayfa 89'da "müşrik" , 93'te "ummak" kelimeleri, sayfa 98'de "göndermek suretiyle" ifadesi, bu kapsamda değerlendirilebilir. Ayrıca sayfa 94'te "müsamaha" , 98'de "taziyeye gitmişler" ifadesi, 99'da "teşvik etmiş", 102'de "niyaz ediyorum" ifadeleri ile ilgili, metin içerisinde açıklayıcı bir ifade bulunmamakla birlikte kitabın sözlük kısmında anlamları verilmiştir.

Ünitede "merhamet, kevser, erdem" kavramları "Kavramlarımızı Tanıyalım" başlıklı etkinlik altında seviyeye uygun, öğrencilerin dikkatini çekecek şekilde açıklanmıştır.

Cümleler çoğunlukla 10-12 kelimeden oluşmakta, daha fazla kelimeli cümleler çok nadir kullanılmaktadır. 10 – 11 yaş gurubunda 13,14 kelimelik cümlelerin anlaşılırlık açısından ideal olduğu kabulüyle ünite bütün olarak değerlendirildiğinde kolay anlaşılır olduğu görülecektir. Anlatımda kullanılan cümleler, konular, amaçlar ve kazanımlarile uyumludur. Konular işlenirken metin içerisinde açıklama cümlelerine bu ünitede yer verilmemiştir. Sayfa 85'te yer alan, ünitenin tek "Bilgi Küpü" bölümünde Peygamberimize niçin "Ebu'l Kasım" lakabının verildiği izah edilmiştir. Önceki ünitelerde kullanılan "Bilgelik Sözler" bölümüne bu ünitede hiç yer verilmemiş, Sayfa 102'de sayfanın ortasında yer alan görselde, Ayasofya Müzesi içerisinde bulunan Arapça hat ile yazılmış Hz. Hasan (r.a.) ve Hz. Hüseyin (r.a.) Efendilerimizin isimlerinin bulunduğu levhalar altında yazıları açıklayıcı cümle ile birlikte verilmiştir. Burada dikkat çekici olan durum, "Ayasofya Camisi" ifadesidir.

Bu ünite Peygamberimiz (s.a.v.) in aile hayatı ile alakalıdır ve özellikle çocuklarla olan münasebeti üzerinde çokça durulmuştur. "Bir Dede Olarak Hz. Muhammed (s.a.v.)" konusunda verilen etkinliklerde, öğrencilerden dedeleri ile ilgili bir anılarını paylaşmaları istenmiştir. Diğer etkinlikte de öğrencilerden dedeleri ile birlikte oynadıkları özel bir oyunun olup olmadığı sorulmuş, varsa paylaşılması istenmiştir. Daha sonrada Peygamberimizin hususi ile Hz. Hasan (r.a.) ve Hz. Hüseyin (r.a.) ile olan konuşmalarına, oyunlarına, onlara gösterdiği ilgiye değinilerek benzerlik kurulmaya çalışılmıştır. Dolayısıyla somut işlemler devresinde bulunan öğrenciler, Peygamberimizin (s.a.v.) ünitede anlatılan davranışlarını, kendi hayatlarında bulunan benzerliklerle öğrenmeleri hedeflenmiştir.

Konular anlatılırken verilen örneklerin yanında, "Hz. Muhammed (s.a.v.) ve Ailesinin Örnek Davranışları" konusunun alt başlıklarında, Peygamberimiz (s.a.v.)'in insana değer verme bakımından, aile içi eğitim ve dayanışma bakımından, israf ve gösterişten kaçınma bakımından, sosyal barış ve yardımlaşma bakımından örnek davranışları işlenmiştir. Böylece somut örnek davranışlar üzerinden gidilerek bu değerlerin öğrenciye kazandırılması hedeflenerek anlatım gerçekleştirilmiştir.

Yöntem ve Tekniklerle İlgili Bulgular

Konular, çeşitli öğretim, strateji, yöntem ve tekniklerini mümkün kılacak resim, tablo ve kavram haritaları ile takviye edilmiştir. Ünitede 13 adet görsele yer verilmiştir. Sayfa 84'te Peygamberimizin (s.a.v.) Hz. Hatice (r.a.) ile evliliği konusunda, tanışma sebepleri olan ticaret kervanları anlatılırken, o zaman gidilen Suriye – Busra şehrinden bir görsele yer verilmiştir. Bu resim öğrencinin zihninde kalıcılığı sağlama açısından, ünitedeki belki de en önemli unsurdur. Diğer sayfalarda yer alan 9 resimde, okul öncesi dönemdeki kız ve erkek çocuklar aile büyükleri ile görülmektedir. Cahiliye dönemi Arap toplumunun, anlamsız ve merhametsiz bir biçimde kız çocuklarına kıymet vermedikleri bir dönemde Peygamber olarak gönderilen Hz. Muhammed'in (s.a.v.) dünyaya gelen 4 kız 3 erkek evladını birbirinden ayırt etmediği özellikle vurgulanmıştır. Bu esnada sayfa 89'da babasının kucağında gösterilen çocuk bir erkek çocuğudur. Verilen açıklama ise "Peygamberimiz, kız çocuklarına özel bir değer vererek cahiliye âdetlerine karşı çıkmıştır" şeklindedir. Her ne kadar esasa dair bir hata olmasa da, görsel açıdan dikkatli ve çok seçici olan bu neslin çocukları bunu fark edeceklerdir. Başlangıçta, ünitede bol görsel ögeye yer verildiği düşünülse de, kullanılan resimler neredeyse birbirinin aynısıdır.

Ünitede toplam 3 adet tablo yer almaktadır. Bunlar, maddeler halinde doldurma ve uygun cevabı işaretleme etkinliği şeklinde verilmişlerdir. Sayfa 100'de verilen tabloda, verilen isimlerin Peygamberimiz (s.a.v.) ile olan akrabalık derecelerini işaretlemeye yöneliktir. Her 3 etkinlikte bilgi düzeyindedir.

Ünitede 10 adet "Düşünelim", 1 adet "Anılarımızı Paylaşalım", 3 adet "Yazalım -İşaretleyelim", 1 adet "Okuyalım", 1 adet "Afiş Yapalım", 1 adet "Tanıyalım", 1 adet "Çözüm Bulalım", 1 adet "Ziyaret Edelim", 1 adet "Pano Yapalım" ve 1 adet "Kavramlarımızı Tanıyalım" etkinliği bulunmaktadır. Etkinliklerin dağılımlarına baktığımızda, daha çok soyut işlem ağırlıklı olduğunu söyleyebiliriz. En çok yer verilen etkinlik "Düşünelim" dir. Henüz somut işlemler döneminde olan veya soyut işlemler dönemine yeni başlamış bir çocuğa, Peygamberimizin (s.a.v.) ailesi ile olan münasebetlerini öğretirken soyut etkinliklere ağırlık vererek öğretmeye çalışmanın yöntem ve teknikler açısından doğru bir

yaklaşım olmadığı düşünülebilir. Fakat geriye kalan 11 etkinlikte çocuğun konuyu kavrayabileceği şekilde daha somut etkinliklere yer verilmiştir. Dolayısıyla üniteye yerleştirilen bol etkinlikler sayesinde bu eksiklik ortadan kaldırılmıştır. Özellikle"Hz. Muhammed'in (s.a.v.) Sosyal Barış ve Yardımlaşma Bakımından Örnek Davranışları" konusunda verilen "Çözüm Bulalım" etkinliğinde, Peygamberimizin (s.a.v.) yoksul insanlarla ve yetim çocuklarla yakından ilgilendiği belirtilmiş, aynı konuda bizimde çözüm önerilerimizin neler olabileceği sorularak, önerilerin sınıfta paylaşılması istenmiştir. Böylece belirli bir konu etrafında zihinsel faaliyetler yaparak kendini geliştirme adına önemli bir uygulamaya yer verilmiştir. Yine aynı konuda 100. sayfada yer alan "Ziyaret Edelim" etkinliğinde öğretmenle birlikte huzurevi ziyareti yapılması istenmiştir. Bu da öğrencilerin, hem merhamet, vefa ve yardımlaşma değerlerini yaparak – yaşayarak öğrenmeleri açısından, hem de sosyal gelişimleri açısından önemli bir faaliyettir.

Konular, "Kısmen" kültürel bilgi ve beceri kazandıracak şekilde işlenmiştir. Sayfa 71'de "Bilgi Küpü" Peygamberimize niçin "Ebu'l Kasım" lakabının verildiği izah edilmiştir. Onun dışında kültürümüzdeki aile bireyleri münasebetleri üzerinde durulmamış, sadece görsellerde çocuklarıyla ilgilenen baba ve dedeler verilmiştir. Ünite genel olarak Peygamberimizin (s.a.v) sosyal yaşamı çerçevesinde oluşturulmuş bize ait kültürel değer ve normlarla direk bağlantı kurulmamıştır.

Konular, öğrenciye ahlaki bilgi ve beceri kazandıracak şekilde işlenmiş midir sorusuna cevap olarak; sayfa 88'de "Bir baba, çocuğuna güzel ahlaktan daha değerli bir bağışta bulunamaz" hadisine yer verilmiş ve ahlakı güzelleştirmenin fazileti hakkında çeşitli açıklamalarda bulunulmuştur. Sayfa 97'de iyi bir müslümanın gereksiz harcamalardan kaçınması ve elinden geldiği kadar hayatının her alanında ölçülü olması gerektiği ifade edilmiştir.

Konular ile ilgili ayetler ve hadisler koyu puntolarla yazılmıştır. Ayet ve hadis metinleri 10 – 11 yaşlarındaki çocukların anlayabileceği niteliktedir. Dipnotlarda ayetin bulunduğu sure ve ayet numarası ile hadislerin geçtiği kitaplar, konu başlıklarıyla beraber verilmiştir. "Bir Sure Tanıyorum: Kevser Suresi ve Anlamı"

konusunda duanın Arapça hattı, latin harfleri ile okunuşu ve anlamı birlikte verilmiştir.

Konular anlatılırken, dikkat çekici nitelikte batıl bir bilgi ve inanış verilmemiştir. Dolayısıyla herhangi bir düzeltmeye ihtiyaç yoktur.

Ünitede sonunda herhangi bir okuma parçası, şiir, fıkra, mani veya menkıbeye yer verilmemiştir. Öğrencilerin dikkatlerini çekici nitelikte bu ögeler ile ünite zenginleştirilmelidir. Ayrıca konularla ilgili ilahi örneğine de yer verilmemiştir.

Değerlendirme Çalışmalarıyla İlgili Bulgular

Ünite sonunda verilen değerlendirme çalışmaları, adet olarak yeterli sayıdadır. Tür açısından ise, 4 adet öğrencilerin cevap yazmaları gereken soru, 4 adet cümlede verilen boşlukları uygun kelime ile doldurma, 5 adet doğru – yanlış ifade bulma, 5 adette çoktan seçmeli soru çeşidi içermektedir. Bu çalışmalar, sınıf ortamında sınıfça yapılabileceği gibi öğrenci tarafından, bireysel hız ve öğrenme düzeyine göre kendi kendine yapılabilecek niteliktedir. Yukarıda sayılan soru türleri incelendiği zaman bir çoğunun bilgi ve kavrama düzeyinde olduğu görülecektir. Öğrencilerin düşünce gelişimlerini sağlayacak, üst düzey beceri edinmelerini temin edecek nitelikte soru ve uygulamalarla değerlendirme çalışmaları zenginleştirilebilir.

5. Ünite: Çevremizde Dinin İzleri

Bu ünitede; "Mimarimizde Dinin İzleri", "Musikimizde Dinin İzleri", "Edebiyatımızda Dinin İzleri", "Örf ve Âdetlerimizde Dinin İzleri", "Bir Peygamber Tanıyorum: Hz. Süleyman (a.s.)" konularına yer verilmektedir.

Programda ünite ile ilgili kısımda "Ünitede konular günlük hayattan ve öğrencilerin somut deneyimlerinden örneklerle işlenir. Ayrıca öğrenci düzeyine uygun vecize, deyiş, nefes, şiir ve beyit gibi edebî metinlerden yararlanılır."[109] İfadeleriyle işleniş hakkında bilgi verilmiştir.

[109]**Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı**(İlkokul 4 ve Ortaokul 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar) , MEB, 2018, s.25

			Değerlendirme		
	SORU		EVET	KISMEN	HAYIR
Hazırlık Çalışmaları	Soru 1:	Ünite başlarında ana ve alt başlıklar verilmiş midir?		X	
	Soru 2:	Ünite ile ilgili hazırlık çalışmaları verilmiş midir? Verilmişse yeterli midir?	X		
	Soru 3:	Hazırlık çalışmaları ilgiyi çekip ihtiyacı fark ettirmekte midir?		X	
	Soru 4:	Hazırlık çalışmaları, önceki ünite veya sınıflarda öğrenilenlerle bağlantı sağlamakta mıdır?			X
	Soru 5:	Amaçlar belirtilmiş midir?		X	
	Soru 6:	Bu amaçlar, öğrencilerin ünite sonunda göstereceği davranışları ifade etmekte midir?	X		
	Soru 7:	Temel kelime ve kavramlara hazırlık çalışmalarında yer verilmiş midir?		X	
Dil ve Anlatım	Soru 8:	Ünitede sade ve akıcı bir dil kullanılmış mıdır?	X		
	Soru 9:	Kullanılan kelime, terim ve deyimler öğrenciye hitap etmekte midir?		X	
	Soru 10:	Cümlelerdeki kelime sayıları sınıf seviyesine uygun mudur?	X		
	Soru 11:	Başka dillerden gelen ve dinî anlam içeren kavramların açıklamaları verilmiş midir?	X		
	Soru 12:	Konuların anlatımında kullanılan cümleler, konular, amaçlar ve kazanımlarile uyumlu mudur?	X		
	Soru 13:	Anlatım öğrencinin seviyesine, ilgi ve ihtiyaçlarına uygun mudur?	X		
	Soru 14:	Konular işlenirken, farklı öğretim stratejilerini, yöntem ve tekniklerini kullanmaya sevk edecek veya mümkün kılacak anlatım özellikleri var mıdır?	X		
	Soru 15:	Konuların anlatımında yeterli örnek verilmiş midir?		X	
	Soru 16:	Örnekler konunun özellikleriyle, amaç ve kazanımlara uygun mudur?		X	
	Soru 17:	Örnekler öğrencinin ilgi, ihtiyaç ve seviyelerine uygun mudur?		X	
	Soru 18:	Örnekler öğrencinin günlük hayatına uygun olarak seçilmiş midir?		X	
	Soru 19:	Öğrencilerin öğrenmelerini kolaylaştıracak başka ögelere yer verilmiş midir?	X		

Yöntem ve Teknikler	Soru 20:	gerektirecek veya mümkün kılacak tablo, grafik, resim vb. ile takviye edilmiş midir?			
	Soru 21:	Konular, öğrenciye kültürel bilgi ve beceri kazandıracak şekilde işlenmiş midir?	X		
	Soru 22:	Konular, öğrenciye ahlaki bilgi ve beceri kazandıracak şekilde işlenmiş midir?		X	
	Soru 23:	Ayetler konuya ve amaçlara uygun, öğrenciler tarafından kolay anlaşılabilecek şekilde midir?	X		
	Soru 24:	Hadisler konuya ve amaçlara uygun, öğrenciler tarafından kolay anlaşılabilecek şekilde midir?			X
	Soru 25:	Konu anlatılırken verilen batıl bilgi ve inanışlar, doğruları ile düzeltilmiş midir?			X
	Soru 26:	Ünite, okuma parçası, şiir veya ilahi ile desteklenmiş midir?	X		
	Soru 27:	Verilen okuma parçası, şiir veya ilahi öğrencilerin ilgi, ihtiyaç ve seviyelerine uygun mudur?	X		
Değerlendirme Çlş.	Soru 28:	Ünite sonunda verilen değerlendirme çalışmaları, adet olarak yeterlilik ve tür açısından çeşitlilik arz etmekte midir?	X		
	Soru 29:	Sorular öğrencilerin düşünce gelişimini desteklemekte midir?			X
	Soru 30:	Sorular, öğrencinin daha sonra yapacağı bireysel çalışmalara uygun mudur?	X		

Tablo 5: 5. Sınıf Çevremizde Dinin İzleri Ünitesi Değerlendirme Tablosu

Hazırlık Çalışmalarıyla İlgili Bulgular

5. Ünite "ÇEVREMİZDE DİNİN İZLERİ" ana başlığını taşımaktadır. Toplam 24 sayfadan oluşmakta, ilk sayfada "ÜNİTEMİZE HAZIRLANALIM" kısmı 4 adet üniteye hazırlık sorusu içermektedir. Bu sorulardan 2 tanesi deftere yazma, 2 tanesi ise araştırma görevi şeklinde verilmiştir. Başlık sayfasında, Erzurum Çifte Minare görseli sayfanın ortasında yer almaktadır.

Diğer ünitelerde olduğu gibi bu ünitede de hazırlık çalışmalarında alt başlıklara, amaçlara yer verilmemiştir. Amaçların, öğrencilerin ünite sonunda göstereceği davranışları ifade etmesine yönelik ise; öğrenci "Mimarimizde yer alan dinî motifleri inceler" kazanımı doğrultusunda "kubbe, minare, minber, mescit ve mihrap" kavramlarının sözlükten bulunması istenilmiştir. Yine ünite kazanımları arasında yer alan, "Musikimizde dinin izlerine örnekler verir." maddesiyle bağlantılı

olarak, öğrencilerden cami musikisinin ne demek olduğunu araştırmaları istenmiştir. Örf ve adetlerimizdeki dinî etkilerin araştırılmasının istendiği soruyla da "Örf ve âdetlerimizde yer alan dinî unsurları fark eder." kazanımının gerçekleştirilmesine yönelik ön hazırlık yapılması hedeflenmiştir. "Edebiyatımızdan dinin izlerine örnekler bulur." kazanımına yönelik ise hazırlık çalışmalarında yer verilmemiştir. Hazırlık çalışmaları ile önceki ünite veya sınıflarda öğrenilen konularla bir bağlantı kurulmamıştır. Temel kelime ve kavramlara dair verilen çalışmaların ise ünitede bulunan temel kelime ve kavramları tam olarak içermediği görülmüştür.

Dil ve Anlatımla İlgili Bulgular

Ünitede kullanılan dil akıcı sade ve öğrenciler tarafından kolayca anlaşılabilecek şekildedir. Kullanılan kelime, deyim ve terimler 5. sınıf düzeyine uygundur.Bunun yanında sayfa 108'de geçen "motif" kelimesi, 115'te "tekbir" ve müzik terimi olarak "makam" , 117'de "tevekkül" , yine aynı sayfada "bestekâr" , 119'da "hamd" , 121'de "yavan" , 124'te "merasim" , yine aynı sayfada "kavliyle" , kelime ve kavramlarının ifade ettiği manaya dair herhangi bir açıklamaya yer verilmemiştir. Kitabın sözlük kısmında da yer verilmeyen bu kelimelerin, 5. sınıf düzeyindeki öğrenciler tarafından kolay anlaşılamayacağı düşünülebilir. Ayrıca sayfa 108'de "musiki, medrese, kümbet, külliye ve türbe" , 115'te "kamet", 116'da "tasavvuf", 117'de "mütevazılık" kelime ve kavramları ile ilgilide 10 - 11 yaş öğrenci seviyeye uygunsuzluk yorumu yapılabilir. Fakat bu kelimelere dair, metin içerisinde açıklayıcı bir ifade bulunmamakla birlikte kitabın sözlük kısmında anlamları verilmiştir. Böylece kitabı bireysel olarak çalışma amacıyla okuyan öğrenciye katkı sağlanmıştır.

Ünitede "hutbe, hatip, vaaz, vaiz, kubbe, minber, mihrap, vaaz kürsüsü, örf, âdet, mimari, musiki, edebiyat" kavramları "Kavramlarımızı Tanıyalım" ve "Bilgi Küpü" başlıklı etkinlikler altında, öğrencilerin dikkatini çekecek şekilde müstakil olarak, "sala, tespih, ilahi, destan, mesnevi, menkıbe, kandil" ifadeleri ise sayfada verilen dipnotlarda seviyeye uygun olarak açıklanmıştır.

Cümleler çoğunlukla 10-12 kelimeden oluşmakta, daha fazla kelimeli cümleler azda olsa kullanılmaktadır. 10 – 11 yaş arası çocuklar için, 13,14 kelimelik

cümlelerin ideal olduğu kanaatiyle ünite bütün olarak değerlendirildiğinde, anlaşılırlık açısından herhangi bir problem olmadığı görülecektir. Anlatımda kullanılan cümleler, konular, amaçlar ve kazanımlarile uyumludur. Konular işlenirken metin içerisinde açıklama cümlelerine yer verilmiştir. Sayfa 109'da yer alan, "Bilgi Küpü" bölümünde, cami kelimesinin manası izah edilmiştir. 112. sayfadaki "Bilgi Küpü" bölümünde, "hutbe, hatip, vaaz ve vaiz" kelimeleri açıklanmıştır. 124. sayfadaki "Bilgi Küpü" bölümünde ise, askerimizin niçin "Mehmetçik" diye isimlendirildiği açıklanmıştır. Önceki ünitelerde kullanılan "Bilgelik Sözler" bölümüne bu ünitede yer verilmemiştir.

Konular anlatılırken örnekler verilmiştir. Fakat bu örnekler anlatıma yardımcı olmak için değil, daha çok görseller yoluyla konuya misal teşkil etme amaçlıdır. "Örf ve Âdetlerimizde Dinin İzleri" konusunda, Nisa Suresi 36. ayette emredildiği şekilde; anne - babaya, yakın akrabaya, komşulara ve çalışanlara iyilik yapmak, örf ve âdetlerimizde dinin izlerinin olduğunu anlatmak için örnek olarak verilmiştir. Yine aynı konu altında dinî bayramlarda, mübarek gün ve gecelerde toplumumuzda yaygın olarak görülen uygulamalara değinilmiştir. Sayfa 123'te verilen görselde, örf – âdetlerimizde bulunan yardımlaşma bilincinin güzel örneklerinden birisi olan askıda ekmek uygulaması örnek olarak verilmiştir. Verilen örnekler günlük hayatta sıkça karşılaşılan şekilde değildir. Ünite daha çok bilgilendirme temelli anlatılmıştır.

Yöntem ve Tekniklerle İlgili Bulgular

Konular, çeşitli öğretim strateji, yöntem ve tekniklerini mümkün kılacak resim, tablo ve kavram haritaları ile takviye edilmiştir. Ünitede 21 adet görsele yer verilmiştir. Bu yönüyle kitabın en zengin ünitesidir. Resimlerin birçoğu mimari eserlere ayrılmıştır. Sayfa 108'de "Mescid-i Nebi"nin temsili resmi yer almaktadır. Sayfa 110 - 111'de verilen ve Mimar Sinan'ın şahsında Osmanlı İnsanının bir çocuğun bile olsa fikre ne kadar değer verdiğini anlatan okuma metninin içerisinde, bir çizime de yer verilmiştir. Çizimde Mimar Sinan ve yanında çocuk yer alırken altında da büyük mimarın doğum ve vefat tarihleri, ustalık eserinin Edirne Selimiye Camisi olduğuna dair açıklama metni de yer almaktadır. Sayfa 112'de caminin iç bölümlerinden minber, mihrap ve vaaz kürsüsünün işaretlendiği resim yer almaktadır.115. sayfada dinî musikide kullanılan çalgı aletleri gösterilmiştir. 117.

sayfada Karacaoğlan tasviri, 120'de Hoca Ahmet Yesevi temsili resmi, 122'de Yunus Emre'nin temsili resmi verilmiştir. Ünite, yukarıda da belirttiğimiz gibi konu ile bağlantılı görsel bulundurması bakımından oldukça zengindir. Bu konuda tek eleştiri, sayfa 109'da açıklanan, dinî anlayışın Türk kültür ve medeniyeti ile harmanlanarak mimarimizi etkilemesi konusunda verilen görsel konusunda yapılabilir. Sayfanın sol kısmında verilen ve "yurt" diye tabir edilen eski yün Türk çadırlarındaki motiflerin, mimari eserlere yansıtılarak yaşatıldığını örneklemek için, sayfanın sağ tarafında Hindistan'da bulunan ve Babürlü Devleti Hükümdarı Şah Cihan tarafından yaptırılan Tac Mahal Cami örnek olarak verilmiştir. 5. Sınıf düzeyinde bir öğrencinin, Babür Devleti'ni ve bunların Timurlular soyundan gelme bir boy olduğu bilgisine sahip olmalarını beklemek mümkün değildir. Hindistan'da bulunan ve bugün için Türkiye ve diğer akraba Türk Devletleri ile alakası olmayan bir örneğin verilmesi ise yakından uzağa ilkesine göre yanlıştır.

Ünitede toplam 1 adet tablo ve 1 adet kavram haritası yer almaktadır. Bunlar, maddeler halinde doldurma etkinliği şeklinde verilmişlerdir. Sayfa 113'tekitabloda önceden belirlene bir camiyi ziyaret ederek, iç ve dış kısmını tanıyarak tablonun doldurulması istenmiştir. Bu şekliyle başarılı bir yerinde öğretim uygulaması olmuştur. Sayfa 117'de bulunan ve musikimizdeki dinin izlerinin listelenmesinin istendiği kavram haritası ise öğreticilikten uzak ve sıradan bir etkinlik olarak karşımıza çıkmaktadır. Hemen konu başında verilmesi sebebiyle, önceden hazırbulunuşluğu düşük öğrenciler tarafından başarılı bir şekilde yapılması mümkün görünmemektedir.

Ünitede 5 adet "Düşünelim" , 2 adet "Dinleyelim" , 1 adet "Yazalım - Dolduralım" , 3 adet "Okuyalım" , 1 adet "İlahi Söyleyelim" , 3 adet "Tanıyalım" , 1 adet "Listeleyelim" etkinliği bulunmaktadır. Etkinliklerin dağılımlarına baktığımızda, soyut bir konu olan, dinin mimarimize, musikimize ve edebiyatımıza etkileri konusunda en çok yer verilen etkinlik düşünme alanındadır. Henüz somut işlemler döneminde olan veya soyut işlemler dönemine yeni başlamış bir çocuğa soyut bir konuyu soyut etkinliklere ağırlık vererek öğretmeye çalışmanın yöntem ve teknikler açısından doğru bir yaklaşım olmadığı söylenebilir. Fakat diğer etkinliklerde verimli bir şekilde uygulandığı takdirde bu eksik giderilebilir.

Konular, öğrenciye kültürel bilgi ve beceri kazandıracak şekilde işlenmiştir. Gerek ünitede yer alan görseller, gerekse konular işlenirken verilen örnek metinler öğrenci seviyesine uygun, kolay anlaşılır ve dikkat çekicidir. Sayfa 110'da mimari yapıların zirvesini camilerimizin oluşturduğu belirtilmiş, sayfa 112'de Türk süsleme sanatlarından bahsedilmiştir. Fakat bu milli sanatlarımıza dair herhangi bir görselin verilmemiş olması bir eksiklik olarak görülebilir. 112 ve 113. sayfalarda caminin iç ve dış bölümleri sözlük ve ansiklopedi maddeleri yardımıyla açıklanmıştır. Bu açıklamalarda da sade bir dil kullanılmıştır. Sayfa 116'da cami musikimize ait tespih, ilahi ve mevlit kavramları metin içerisinde ve dipnotta açıklanmıştır. 117'de "Nasihat" başlıklı bir Karacaoğlan Türküsü'ne yer verilmiştir. Sayfa 118'de ise kitabın tek ilahisi olan Yunus Emre'nin "Sordum Sarı Çiçeğe" isimli eserine yer verilmiştir. Sayfa 121'deAtabetü'l Hakâyık'tan "Bilginin Yararı Bilgisizliğin Zararı" başlıklı okuma parçasına yer verilmiştir.

"Bir Peygamber Tanıyorum: Hz. Süleyman (a.s.)" konusunda, Süleyman Peygamber ile alakalı Kur'an ayetlerine ve İslam tarihine dayalı bilgiler verilmiştir. Sayfa 126'da Mescid-i Aksa'nın Hz. Süleyman (a.s.) tarafından inşası ve günümüzdeki görünümüne yer verilmiştir.

Konular, öğrenciye ahlaki bilgi ve beceri kazandıracak şekilde işlenmiş midir sorusuna cevap olarak; sayfa 108'de yer alan "Camiler" konusunda müslümanların, birbirleri ile tanışıp kaynaşma, sorunlarını paylaşma, çözüm için dayanışma içerisinde olma, birlik ve beraberlik duygularını geliştirme imkânını camiler vasıtasıyla sağlayabilecekleri anlatılmıştır. Yine aynı konuda sayfa 110 ve 111'de"Eğri Minare ve Çocuk" okuma parçasında karşımızdaki bir çocuk bile olsa, onun görüş ve düşüncelerine kıymet verip tekliflerini dikkate almamız gerektiği çok veciz şekilde Mimar Sinan'ın ağzından aktarılmıştır.

Konular ile ilgili ayetler koyu puntolarla yazılmıştır. Ünitede hiç hadis yoktur. Ayet mealleri 10 – 11 yaşlarındaki çocukların anlayabileceği niteliktedir. Dipnotlarda ayetin bulunduğu sure ismi ve ayet numarası ile beraber verilmiştir. Önceki ünitelerde yer alan "Bir Dua Tanıyorum" kısmı bu ünitede yer almamaktadır.

Konular anlatılırken, dikkat çekici nitelikte batıl bir bilgi ve inanış verilmemiştir. Dolayısıyla herhangi bir düzeltmeye ihtiyaç yoktur.

Değerlendirme Çalışmalarıyla İlgili Bulgular

Ünite sonunda verilen değerlendirme çalışmaları, adet olarak yeterli sayıdadır. Tür açısından ise, 5 adet öğrencilerin cevap yazmaları gereken soru, 5 adet doğru – yanlış ifade bulma, 5 adet verilen kavram ile açıklayıcı cümle eşleştirme, 5 adette çoktan seçmeli soru çeşidi içermektedir. Bu çalışmalar, sınıf ortamında topluca yapılabileceği gibi öğrenci tarafından, bireysel hız ve öğrenme düzeyine göre kendi kendine yapılabilecek niteliktedir. Soru türleri incelendiği zaman genelde bilgi ve kavrama düzeyinde olduğu görülecektir.

2.2.2. 8. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Kitabının İncelenmesi

8. Sınıf düzeyinde:

Nev Kitap tarafından yayınlanan, Prof. Dr. Recai Doğan'ın yazdığı, Özyurt Matbaacılığın 2019 yılında Ankara'da bastığı, 150 sayfadan ibaret olan ders kitabı incelenmiştir.

1. Ünite:Kader İnancı

Ünitede; "Kader ve Kaza İnancı", "İnsanın İradesi ve Kader", "Kaderle İlgili Kavramlar", "Bir Peygamber Tanıyorum: Hz. Musa (a.s.)", "Bir Ayet Tanıyorum: Ayet el-Kürsi ve Anlamı" konuları yer almaktadır.

Ünitede ayet – hadislerden yararlanılır. Başka edebî metinlerden de yararlanılmıştır. Konular işlenirken öğrencilerin tecrübeleri, hazır bulunuşlukları ve seviyeleri dikkate alınır. Kader mefhumunu, irade ve sorumluluk meselesini devre dışı bırakan, çaresizlik ve pasif bir bekleyiş olarak gören yanlış kanaatlerin önüne geçmeye yönelik bir anlatım benimsenir.[110]

[110] **Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı** (İlkokul 4 ve Ortaokul 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar) , MEB, 2018, s. 36.

			Değerlendirme		
	SORU		EVET	KISMEN	HAYIR
Hazırlık Çalışmaları	Soru 1:	Ünite başlarında ana ve alt başlıklar verilmiş midir?		X	
	Soru 2:	Ünite ile ilgili hazırlık çalışmaları verilmiş midir? Verilmişse yeterli midir?	X		
	Soru 3:	Hazırlık çalışmaları ilgiyi çekip ihtiyacı fark ettirmekte midir?	X		
	Soru 4:	Hazırlık çalışmaları, önceki ünite veya sınıflarda öğrenilenlerle bağlantı sağlamakta mıdır?			X
	Soru 5:	Amaçlar belirtilmiş midir?		X	
	Soru 6:	Bu amaçlar, öğrencilerin ünite sonunda göstereceği davranışları ifade etmekte midir?	X		
	Soru 7:	Temel kelime ve kavramlara hazırlık çalışmalarında yer verilmiş midir?		X	
Dil ve Anlatım	Soru 8:	Ünitede sade ve akıcı bir dil kullanılmış mıdır?		X	
	Soru 9:	Kullanılan kelime, terim ve deyimler öğrenciye hitap etmekte midir?		X	
	Soru 10:	Cümlelerdeki kelime sayıları sınıf seviyesine uygun mudur?	X		
	Soru 11:	Başka dillerden gelen ve dinî anlam içeren kavramların açıklamaları verilmiş midir?	X		
	Soru 12:	Konuların anlatımında kullanılan cümleler, konular, amaçlar ve kazanımlarile uyumlu mudur?	X		
	Soru 13:	Anlatım öğrencinin seviyesine, ilgi ve ihtiyaçlarına uygun mudur?	X		
	Soru 14:	Konular işlenirken, farklı öğretim stratejilerini, yöntem ve tekniklerini kullanmaya sevk edecek veya mümkün kılacak anlatım özellikleri var mıdır?	X		
	Soru 15:	Konuların anlatımında yeterli örnek verilmiş midir?	X		
	Soru 16:	Örnekler konunun özellikleriyle, amaç ve kazanımlara uygun mudur?	X		
	Soru 17:	Örnekler öğrencinin ilgi, ihtiyaç ve seviyelerine uygun mudur?	X		
	Soru 18:	Örnekler öğrencinin günlük hayatına uygun olarak seçilmiş midir?		X	
	Soru 19:	Öğrencilerin öğrenmelerini kolaylaştıracak başka ögelere yer verilmiş midir?	X		

Yöntem ve Teknikler	Soru 20:	gerektirecek veya mümkün kılacak tablo, grafik, resim vb. ile takviye edilmiş midir?			
	Soru 21:	Konular, öğrenciye kültürel bilgi ve beceri kazandıracak şekilde işlenmiş midir?	X		
	Soru 22:	Konular, öğrenciye ahlaki bilgi ve beceri kazandıracak şekilde işlenmiş midir?		X	
	Soru 23:	Ayetler konuya ve amaçlara uygun, öğrenciler tarafından kolay anlaşılabilecek şekilde midir?			X
	Soru 24:	Hadisler konuya ve amaçlara uygun, öğrenciler tarafından kolay anlaşılabilecek şekilde midir?	X		
	Soru 25:	Konu anlatılırken verilen batıl bilgi ve inanışlar, doğruları ile düzeltilmiş midir?		X	
	Soru 26:	Ünite, okuma parçası, şiir veya ilahi ile desteklenmiş midir?		X	
	Soru 27:	Verilen okuma parçası, şiir veya ilahi öğrencilerin ilgi, ihtiyaç ve seviyelerine uygun mudur?	X		
Değerlendirme Çlş.	Soru 28:	Ünite sonunda verilen değerlendirme çalışmaları, adet olarak yeterlilik ve tür açısından çeşitlilik arz etmekte midir?	X		
	Soru 29:	Sorular öğrencilerin düşünce gelişimini desteklemekte midir?			X
	Soru 30:	Sorular, öğrencinin daha sonra yapacağı bireysel çalışmalara uygun mudur?	X		

Tablo 6: 8. Sınıf Kader İnancı Ünitesi Değerlendirme Tablosu

Hazırlık Çalışmalarıyla İlgili Bulgular

1. Ünite "KADER İNANCI" ana başlığını taşımaktadır. Toplam 26 sayfadan oluşmakta, ilk sayfada "ÜNİTEMİZE HAZIRLANALIM" kısmı 5 adet üniteye hazırlık sorusu içermektedir. Bu sorulardan 4 tanesi deftere yazma, 1 tanesi ise araştırma görevi şeklinde verilmiştir. Başlık sayfasında yıldızların ve diğer gök cisimlerinin yer aldığı bir uzay görseli yer almaktadır.

Hazırlık çalışmalarında alt başlıklara, amaçlara açıkça yer verilmemiştir. Amaçların, öğrencilerin ünite sonunda göstereceği davranışları ifade etmesine yönelik ise; öğrenci "Toplumda kader ve kaza ile ilgili yaygın olan yanlış anlayışları sorgular." kazanımı ile bağlantılı olarak kader ve kaza ile ilgili halk arasında yaygın olarak kullanılan atasözleri ve deyimleri araştırmaya yönlendirilmiştir. Yine ünite kazanımları arasında yer alan, "Kaza ve kader ile ilgili kavramları analiz eder."

maddesiyle bağlantılı olarak, kader, kaza, yasa, irade ve tevekkül ifadelerinin anlamlarının sözlükten tespiti istenmiştir. İnsanı diğer canlılardan ayıran özelliklerinin tespitinin istendiği soruyla da "İnsanın ilmi, iradesi, sorumluluğu ile kader arasında ilişki kurar." kazanımının gerçekleştirilmesine yönelik ön hazırlık yapılması hedeflenmiştir. Bunların yanında "Hz. Musa'nın (a.s.) hayatını ana hatlarıyla tanır." kazanımına yönelik hazırlık çalışmalarında herhangi bir soruya yer verilmemiştir.

Dil ve Anlatımla İlgili Bulgular

Konular işlenirken kullanılan dil sade olmakla beraber konunun inanç hakkında olması, kaza ve kader gibi soyut kavramları içermesi sebebiyle rahat okunan, akıcı bir yapıda değildir. Kullanılan kelime, deyim ve kavramlar, çoğunlukla 8. sınıf düzeyi çocuklara uygundur. Sayfa 12'de "Kader ve Kaza İnancı" konusunun ikinci paragrafında geçen "ezel" kelimesi, sayfa 14'te yine ikinci paragrafta geçen "simetrik" ve "iyon" kelimeleri, sayfa 15'te verilen Ayet'te geçen (Mülk/3) "tabaka tabaka" ifadesi, sayfa 18'de geçen "kaos ve ıslah" kelimeleri, sayfa 19'da geçen "istikrarın sağlanması" ifadesi, sayfa 21'de yer alan "Listeleyelim" etkinliğinde geçen "ilham etmek" ifadesi, yine aynı sayfada yer alan "Tartışalım" etkinliğinde ki "rehin tutmak" ifadesi, sayfa 22'nin ikinci paragrafında geçen "cihan" kelimesi, sayfa 23'te "Rızık ve Emek konusunda geçen "yegâne, mahsul ve urgan" kelimeleri, sayfa 24'te yer alan "maskara ve fani" kelimeleri ile görselin altında açıklama olarak verilen Ayet'te (Nisa/78) geçen "tahkim edilmiş" ifadesi, sayfa 25'te ikinci satırda geçen "ikram sahibi ve baki kalacak" ifadeleri, sayfa 28'de "azmettin mi" kelimesi, Tevekkül konusunda sayfa 29'da "nadas etme" ifadesi, sayfa 32'de verilen 4. Ayet'te (Araf/104-105) geçen "yaraşır" kelimesi, ifade ettikleri manaya dair herhangi bir açıklamaya metin içerisinde yer verilmediği gibi, kitabın sonundaki sözlük kısmında da verilmemiştir. Bu kelimeler 8. sınıf öğrenciler tarafından anlaşılmayabilir. Şayet metin içerisinde bu kelimelere dair izahatta bulunmak konunun bütünlüğünü veya akıcılığını bozuyorsa en azından "Sözlük" kısmında açıklanabilirdi. Yine, sayfa 23'te ikinci paragrafta geçen "lütfundan" kelimesi, sayfa 25'te ikinci satırda geçen "azamet" kelimesi, sayfa 33'de "Bir Ayet Tanıyorum: Ayet el Kürsi ve Anlamı" konusunun "Düşünelim" etkinliğinde geçen "hükümranlık" kelimesi, aynı öğrenciler

tarafından anlaşılamayabilir. Bunlara ait metin içerisinde herhangi bir açıklayıcı durum olmamasına rağmen, "Sözlük" kısmında bu kelime ve kavramlara dair açıklamalara yer verilmiştir.

Ünitede öğrencilerin dikkatini çekecek şekilde müstakil "Kavramlarımızı Tanıyalım" veya benzer başlıkta herhangi bir etkinlik bulunmamaktadır. Sayfa 17'de yer alan Alak Suresi, 2. ayette geçen "alak" kelimesinden hemen sonra parantez içerisinde "embriyo" ifadesi verilmiştir. "Kader, kaza, cüzi irade (ki bizce cüz'i irade şeklinde yazılmalıdır), külli irade, emek, ömür, ecel, tevekkül, kürsü" kelimelerine dair metin içerisinde açıklamalarda bulunulmuştur.

Cümleler genel olarak 10 ile 12 kelimeden oluşmaktadır. Ünite genelinde, tanımlamalara ve kader - kaza konusunu bilime dayanarak açıklamaya sıkça başvurulmuştur. Örneğin sayfa 13'te yer alan "Allah (c.c.) Her Şeyi Bir Ölçüye Göre Yaratmıştır" konusunda, gök cisimlerinin özellikleri, birbirileri ile olan münasebetleri, yer çekimi, gezegenler, güneş ve ayın dünyamıza mesafeleri gibi konularla, evrende Allah'ın (c.c.) kurduğu mükemmel düzenin varlığı ve devamı anlatılmıştır. Bu fiziki düzen kader konusu ile ilişkilendirilmiştir. Ayrıca biyolojik ve sosyal düzen ile de alakalı benzer bir yöntem izlenmiştir. Bu sayede, öğrencilerin soyut kavramları, daha rahat kavramaları, Din Kültürü dersi ile Fen Bilgisi ve Sosyal Bilgiler dersleri ile bağlantılı olarak, disiplinler arası bir yaklaşımla öğrenmesi mümkün kılınmıştır. Ayrıca konuların daha iyi anlaşılması ve akılda kalması sağlanmıştır denilebilir. Anlatımda kullanılan cümleler, konular, amaçlar ve kazanımlarile uyumludur. Sayfa 13'te verilen "Ne olurdu?" etkinliği, evrendeki düzenin olmadığı farz edilirse sonucunda neler olabileceğini tahmine dair sorular içeren, belki de öğrenci tarafından hiç düşünülmemiş, hatta sıradan kabul edilen hususlara yönelik farkındalık kazandırmak için hazırlanmış güzel bir çalışmadır. Böylece hedef davranışı kazandırma amacıyla, sadece yazarın cümleleri değil, öğrencilerin kendi cümleleri de işe koşulmuştur. Bunun yanında sayfa 14'te 2. paragrafta yer alan "Bir insanın kol açıklığı mesafesi yani kollarımızı yanlara doğru açtığımızda sol orta parmağımızdan sağ orta parmağımıza kadar olan uzaklık mesafesi aynıdır" gibi veya 24. sayfadaki "Ömür ve Ecel" konusunda geçen "Ecel ise ömrün bitmesi, dünya yaşantısının sona ermesi anıdır" şeklinde anlaşılması güç, hem

kelime diziminden hem de noktalama işaretlerinin yerli yerinde kullanılmaması sebebiyle hatalı cümleler görmek mümkündür. Sayfa 23'te geçen "İslam'da insanın helal yoldan rızkını kazanması esastır. Haram yoldan rızık elde etmek ise haramdır" şeklinde, müphem ifadelerle karşılaşılmıştır. Buraya sayfa 20'da yer alan "Yorumlayalım" etkinliğinin başlığında yer alan "Ebu Udeyde" ifadesini de eklemek gerekir. Doğrusu metnin içerisinde "Ebu Ubeyde" (r.a.) şeklinde verilmiştir.

Bu ünite evren, ölüm, irade, kader, kaza gibi küçük yaştan itibaren birçok öğrencinin ilgisini çeken konular işlendiği için dikkat çekici niteliktedir. Soyut işlemler devresinde bulunan öğrencilere günlük hayatta karşılaştığımız somut örnek durumları aktarmak veya onların kendi yaşantılarından örnekler vermelerini temin etmek konuların anlaşılması açısından daha faydalı olacaktır. Ünite başlangıçtan itibaren incelediğinde, örneklerin yeterli olduğu tespit edilmiştir. Konular anlatılırken verilen ayet ve hadisler ünite ile uyumludur. Fakat meallerde kullanılan kelimelerin bir kısmı seviyeye uygun görünmemektedir. Metin içerisinde açıklanmayan bu kelimelerin sözlük kısmında da açıklanmaması olumsuz bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Mevcut başlık altında bu kelimelere değinildiği için, konu burada tekrar edilmemiştir.

Yöntem ve Tekniklerle İlgili Bulgular

Konular, çeşitli öğretim strateji, yöntem ve tekniklerini gerektirecek veya mümkün kılacak resim ve tablolar ile kısmen takviye edilmiştir. Bazı resimler öğrencilerin çevresinde aynısını veya benzerini görebileceği şekildeyken bir kısmı bilgisayar ortamında oluşturulan grafiklerdir. Ünite toplamda 10 adet görsel içermektedir. Bunlardan 3'ü bilgisayar ortamında oluşturulan grafik-resim iken, 5 tanesinde çeşitli insanlar mesleklerini icra ederken gösterilmektedir. Ünitedeki görsellerin adet olarak yetersiz, konuyla uyumluluk açısından da zayıf olduğu söylenebilir. Ayrıca ilgi çekici şekilde de değildirler. Sayfa 30'da yer alan tablo "Günlük Hayatta Kullanılan Deyimler" başlığıyla kader, rızık ve ecel konusunda, halk arasında yanlış anlamda kullanıldığı düşünülen ifadeleri listelemeye yöneliktir. Ünitede hiç kavram haritasına yer verilmemiştir.

Ünitede 12 adet “Düşünelim”, 10 adet muhtelif başlıklarda “Değerlendirelim”, 5 adet “Tartışalım”, 2 adet “Yorumlayalım”, 1 adet “Tarih Şeridi Oluşturalım” etkinliği bulunmaktadır.

Konular kısmen, öğrenciye kültürel bilgi ve beceri kazandıracak şekilde işlenmiştir. Sayfa 22’de yer alan “Değerlendirelim” etkinliğinde verilen “Kula belâ gelmez Hak yazmayınca, Hak belâ yazmaz, kul azmayınca” beyti, yine aynı sayfada “Kaderle İlgili Kavramlar” konusunda verilen “Ecel gelmiş cihana, baş ağrısı bahane”, “Rızık ve Emek” konusunda verilen “Emek olmazsa yemek olmaz” atasözleri, sayfa 23’te aynı konuda Mehmet Akif Ersoy’un “Seyfi Baba” şiirindeki mevzu ile alakalı “Kim kazanmazsa bu dünyada bir ekmek parası, dostunun yüz karası, düşmanının maskarası” mısraları, “Ömür ve Ecel” konusunda verilen, insanların bir gün mutlaka ölüp hesap vereceği mesajını veren “Hırsızı takip etmeye ne hacet?” başlıklı hikaye, “Tevekkül” konusunda Peygamberimiz (s.a.v) ile, bir sahabe arasında geçen menkıbe ve “Bir Peygamber Tanıyorum: Hz. Musa (a.s.)” konusu buna örnek olarak gösterilebilir.

Konular, öğrenciye ahlaki bilgi ve beceri kazandıracak şekilde işlenmiş midir sorusuna cevap olarak; ünite boyunca kader konusunu kadercilik olarak değerlendirmenin yanlış olduğu her başlıkta tekrar edilmiştir. Çalışmanın ve mücadele etmenin değeri yeri geldikçe vurgulanmıştır. “Tevekkül” konusunda tembel olmamak, çalışmanın ve rızkı helalinden temin etmenin ibadet etmek gibi sevap olduğu vurgulanmıştır. Ünite daha çok inanç ve itikat alanına ayrıldığı için ahlaki ögelere örtük olarak yer verilmiştir.

Konuyla ilgili ayetler ve hadisler koyu puntolarla yazılmıştır. Ayet ve hadis metinleri 12 – 13 yaş aralığında ki çocukların anlama kapasiteleri özel olarak düşünülmemiş, Diyanet İşleri Başkanlığı’nın hazırladığı Kur’an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir’de geçtiği şekilde verilmiştir. Bu konu bir önceki bölümde incelendiği için daha fazla uzamaması adına bu kadarla iktifa ediyoruz. Dipnotlarda ayetin bulunduğu sure ve ayet numarası ile hadislerin geçtiği kitaplar, konu başlıkları ile verilmiştir. “Bir Sure Tanıyorum: Ayet el-Kürsi ve Anlamı” konusunda surenin Arapça hattı verilmemiş, latin harfleri ile okunuşu ve anlamı birlikte verilmiştir.

"Tevekkül" konusu anlatılırken batıl bilgi ve inanış sayılabilecek "Günlük Yaşamda Halkımızın Kullandığı Deyimler" başlığıyla bir tablo verilmiştir. Altında da izahat yapılarak bu durumun Emeviler döneminde ortaya çıkan Cebriye mezhebinden kaynaklandığı belirtilerek eleştirilerde bulunulmuştur. Psikolojik sebepler üzerinde de kısaca durulmuştur. Fakat bu konu 8. sınıf düzeyinde bir öğrencinin kavrayabileceği bir yapıda ve gereklilikte değildir.

Ünitede, sadece 2 adet okuma parçasına yer verilmiştir. Okuma parçaları, öğrencilerin anlayabilecekleri tarzdadır. Fakat bir beyt hariç herhangi bir şiir bulunmamaktadır. Dinî literatürde kader inancı ile alakalı çok sayıda ilahi örneği olmasına rağmen ünitede yer almamaktadır.

Değerlendirme Çalışmalarıyla İlgili Bulgular

Ünite sonunda verilen değerlendirme çalışmaları, adet olarak yeterlidir. Tür açısından ise, 5 adet öğrencilerin cevabını kendilerinin yazması gereken soru, 5 adet cümlede verilen boşlukları uygun kelime ile doldurma, 5 adet çoktan seçmeli soru çeşidi, 10 adet doğru – yanlış ifade bulma, içermektedir. Ayrıca "Kadercilik Anlayışı ve Zararları" konulu bir kompozisyon yazılması istenilmiştir. Bu çalışmalar, sınıf ortamında beraber yapılabileceği gibi öğrenci tarafından, bireysel hız ve öğrenme düzeyine göre kendi kendine yapılabilecek niteliktedir. Yukarıda sayılan soru türleri incelendiği zaman birçoğunun bilgi ve kavrama düzeyinde olduğu görülecektir. Bu yüzden mevcut sorular ve soru tipleriyle öğrencilerin düşünce gelişimine olumlu katkıda bulunulması zordur. Burada tek istisna "Kadercilik" anlayışıyla ilgili yazılması istenen kompozisyon olabilir. Konu içerisinde etkinlik olarak verilen bazı uygulamalar, değerlendirme çalışmalarına alınabilir. Mesela sayfa 33'te yer alan "Hz. Musa (a.s.)'ın hayatını gösteren tarih şeridi oluşturunuz" etkinliği ayrıntılandırılarak uygulama veya daha ileri seviye bir çalışma şeklinde gerçekleştirilebilir. Bu da öğrencinin düşünce seviyesine olumlu katkı sağlayabilir.

2. Ünite: Zekât ve Sadaka

Bu ünitede; "İslam'ın Paylaşma ve Yardımlaşmaya Verdiği Önem", "Zekât ve Sadaka İbadeti", "Zekât ve Sadakanın Bireysel ve Toplumsal Faydaları", "Bir

Peygamber Tanıyorum: Hz. Şuayb (a.s.)", "Bir Sure Tanıyorum: Maûn Suresi ve Anlamı" konuları bulunur.

Ünite konular, günlük hayattan alınan örnekler ve öğrencilerin kendi somut tecrübelerinden örneklerle işlenir. Ayrıca öğrenci düzeyine uygun edebî metinlerden yararlanılır.[111]

			Değerlendirme		
			EVET	KISMEN	HAYIR
	SORU				
Hazırlık Çalışmaları	Soru 1:	Ünite başlarında ana ve alt başlıklar verilmiş midir?		X	
	Soru 2:	Ünite ile ilgili hazırlık çalışmaları verilmiş midir? Verilmişse yeterli midir?	X		
	Soru 3:	Hazırlık çalışmaları ilgiyi çekip ihtiyacı fark ettirmekte midir?	X		
	Soru 4:	Hazırlık çalışmaları, önceki ünite veya sınıflarda öğrenilenlerle bağlantı sağlamakta mıdır?			X
	Soru 5:	Amaçlar belirtilmiş midir?			X
	Soru 6:	Bu amaçlar, öğrencilerin ünite sonunda göstereceği davranışları ifade etmekte midir?	X		
	Soru 7:	Temel kelime ve kavramlara hazırlık çalışmalarında yer verilmiş midir?	X		
Dil ve Anlatım	Soru 8:	Ünitede sade ve akıcı bir dil kullanılmış mıdır?	X		
	Soru 9:	Kullanılan kelime, terim ve deyimler öğrenciye hitap etmekte midir?	X		
	Soru 10:	Cümlelerdeki kelime sayıları sınıf seviyesine uygun mudur?	X		
	Soru 11:	Başka dillerden gelen ve dinî anlam içeren kavramların açıklamaları verilmiş midir?	X		
	Soru 12:	Konuların anlatımında kullanılan cümleler, konular, amaçlar ve kazanımlarile uyumlu mudur?	X		
	Soru 13:	Anlatım öğrencinin seviyesine, ilgi ve ihtiyaçlarına uygun mudur?	X		
	Soru 14:	Konular işlenirken, farklı öğretim stratejilerini, yöntem ve tekniklerini kullanmaya sevk edecek veya mümkün kılacak anlatım özellikleri var mıdır?	X		
	Soru 15:	Konuların anlatımında yeterli örnek verilmiş midir?	X		

[111] **Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı** (İlkokul 4 ve Ortaokul 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar) , MEB, 2018, s. 37.

	Soru 16:	Örnekler konunun özellikleriyle, amaç ve kazanımlara uygun mudur?	X		
	Soru 17:	Örnekler öğrencinin ilgi, ihtiyaç ve seviyelerine uygun mudur?	X		
	Soru 18:	Örnekler öğrencinin günlük hayatına uygun olarak seçilmiş midir?	X		
	Soru 19:	Öğrencilerin öğrenmelerini kolaylaştıracak başka ögelere yer verilmiş midir?	X		
Yöntem ve Teknikler	Soru 20:	Konular, çeşitli öğretim strateji, yöntem ve tekniklerini gerektirecek veya mümkün kılacak tablo, grafik, resim vb. ile takviye edilmiş midir?	X		
	Soru 21:	Konular, öğrenciye kültürel bilgi ve beceri kazandıracak şekilde işlenmiş midir?	X		
	Soru 22:	Konular, öğrenciye ahlaki bilgi ve beceri kazandıracak şekilde işlenmiş midir?	X		
	Soru 23:	Ayetler konuya ve amaçlara uygun, öğrenciler tarafından kolay anlaşılabilecek şekilde midir?	X		
	Soru 24:	Hadisler konuya ve amaçlara uygun, öğrenciler tarafından kolay anlaşılabilecek şekilde midir?	X		
	Soru 25:	Konu anlatılırken verilen batıl bilgi ve inanışlar, doğruları ile düzeltilmiş midir?			X
	Soru 26:	Ünite, okuma parçası, şiir veya ilahi ile desteklenmiş midir?		X	
	Soru 27:	Verilen okuma parçası, şiir veya ilahi öğrencilerin ilgi, ihtiyaç ve seviyelerine uygun mudur?	X		
Değerlendirme Çlş.	Soru 28:	Ünite sonunda verilen değerlendirme çalışmaları, adet olarak yeterlilik ve tür açısından çeşitlilik arz etmekte midir?	X		
	Soru 29:	Sorular öğrencilerin düşünce gelişimini desteklemekte midir?		X	
	Soru 30:	Sorular, öğrencinin daha sonra yapacağı bireysel çalışmalara uygun mudur?	X		

Tablo 7: 8. Sınıf Zekât ve Sadaka Ünitesi Değerlendirme Tablosu

Hazırlık Çalışmalarıyla İlgili Bulgular

2. Ünite "ZEKÂT VE SADAKA" ana başlığını taşımaktadır. Toplam 20 sayfadan oluşmakta, ilk sayfada "ÜNİTEMİZE HAZIRLANALIM" kısmı 5 adet üniteye hazırlık sorusu içermektedir. Bu sorulardan 4 tanesi deftere yazma, 1 tanesi ise araştırma görevi şeklinde verilmiştir. Ayrıca başlık sayfasında para, altın, küçük ve büyük baş hayvan resimleri yer almaktadır.

Hazırlık çalışmalarında alt başlıklara, amaçlara yer verilmemiştir. Amaçların, öğrencilerin ünite sonunda göstereceği davranışları ifade etmesine yönelik ise; öğrenci "Zekât ve sadaka ibadetini ayet ve hadislerle açıklar." kazanımı ile bağlantılı olarak Kur'an-ı Kerim'de geçen, zekât, sadaka, infak gibi paylaşmaya yönelik ayetleri araştırmaya yönlendirilmiştir. Yine ünite kazanımları arasında yer alan, "Maûn suresini okur, anlamını söyler." kazanımıyla bağlantılı olarak mealden Mâ'ûn suresinin okunması, ana konusunun belirlenip verilen mesajların not edilmesi istenmiştir. Bunların yanında "Hz. Şuayb'in (a.s.) hayatını ana hatlarıyla tanır" ve "Zekât, infak ve sadakanın bireysel ve toplumsal önemini fark eder." kazanımlarına yönelik hazırlık çalışmalarında herhangi bir soruya yer verilmemiştir.

Ünitede geçen kelime ve kavramlardan ise zekât, sadaka, infak, nisap, öşür kelimelerinin araştırılması istenmiştir.

Dil ve Anlatımla İlgili Bulgular

Ünitede kullanılan dil akıcı ve sadedir. Kullanılan kelime, deyim ve terimler 8. sınıf düzeyine uygun olmakla birlikte sayfa 40'ta 3. paragrafta geçen "icabet, mükâfat ve mahzun" kelimelerinin ifade ettiği manaya dair herhangi bir açıklamaya yer verilmemiştir. Kitabın sözlük kısmında da verilmeyen bu kelimeler, 8. sınıf düzeyindeki her öğrenci tarafından anlaşılmayabilir. Yine sayfa 43'te "Zekât Nelerden Verilir" konusunda geçen "menkul, menkul kıymetler borsası, hisse senedi" ifadeleri, sayfa 47'de 3. paragrafta geçen "riya ve meçhul" kelimeleri, sayfa 48'de yer alan "Zekât" şiirinin 3. paragrafında yer alan "emelidir" ifadesi, sayfa 49'da geçen "meleke haline gelmesi" ifadesi ile yine aynı sayfadaki "potansiyel ve tasa" kelimeleri, sayfa 50'de yer alan "Yorumlayalım" etkinliğinde verilen Ayetteki "mukabil" kelimesi, bu kapsamda değerlendirilebilir. Ayrıca sayfa 39'da "iffet", 42'de "lütuf ve hidayet" , sayfa 45'te "maruz kaldığı" ifadesi, 46'da "ihsan" kelimeleri ile ilgili, metinde açıklayıcı bir ifade bulunmamakla birlikte kitabın sözlük kısmında bu kelime ve kavramlara yer verilmiştir.

Ünitede "paylaşmak, yardımlaşmak, zekat, nisap, öşür, sadaka, sadaka-i câriye, fıtır sadakası veya fitre, infak, mâ'ûn" kavramları metin içerisinde, seviyeye uygun, şekilde açıklanmıştır.

Cümleler çoğunlukla10-12 kelimeden oluşmakta, yer yer daha fazla kelimeli cümlelerde kullanılmaktadır. 12 – 13 yaş gurubu öğrencilere göre anlaşılırlık açısından idealdir. Anlatımda kullanılan cümleler, konular, amaçlar ve kazanımlarile uyumludur. Konular işlenirken metin içerisinde açıklama cümlelerine yer verilmiştir.

Bu ünite zekât, sadaka, fitre gibi tasadduk içeren ibadetler ile alakalıdır ve çocuklar yıllardır özellikle Ramazan ayında verilen fitreye, sadaka, yapılan maddi yardımlar gibi uygulamalara aşinadırlar. Dolayısıyla öğrenciler, ünitede anlatılan bir çok konuyu zaten kendi hayatlarında deneyimleyerek öğrenmişlerdir. Diğer bir ifade ile yaparak yaşayarak öğrenmişlerdir diyebiliriz. Konular anlatılırken verilen örneklerde yeterli sayıdadır. Örnekler konunun özellikleriyle, amaç ve kazanımlara da uygun olarak verilmiştir.

Yöntem ve Tekniklerle İlgili Bulgular

Konular, çeşitli öğretim strateji, yöntem ve tekniklerini mümkün kılacak resim, tablo ve kavram haritaları ile kısmen takviye edilmiştir. Ünitedeki 8 adet resim bulunmaktadır. Bu sayı yeterli değildir. Sayfa 39'da Ayet ve hadisler ile sevdiğimiz şeylerden tasaddukta bulunmaktan bahsedilirken verilen görselde, fidan diken yetişkine yardım eden bir çocuk görülmektedir. Resmin altında yer alan açıklamada da başarının yolunun çalışmak ve yardımlaşmaktan geçtiği belirtilmektedir. Bu şekilde bir görselle sayfada anlatılanların uyuşmadığı açıktır. Sayfa 46'ta bir köpeği seven yetişkin ve çocukla, Mihrimah Sultan Camii Külliyesi'nde ki İmarethane resimleri verilmiştir. İlki güzel davranışlar sergilemenin de sadaka olduğunu, ikincisi de sadaka-i câriye kavramını örneklemek için verilmiştir. Konu ile son derece uyumludurlar. Yine sayfa 47'de anlatılan "Sadaka Taşları" konusunda da günümüzde halen mevcut olan fakat artık kullanılmayan, tarihi eser sayılabilecek bir taşın görseli verilmiştir.

Ünitede toplam 1 adet tablo bulunmaktadır. Bu ünitede de kavram haritasına yer verilmemiştir. Tabloda, dinimizin paylaşma ve yardımlaşmayla ilgili öğütlerinden, ilkeler çıkartılması istenmiştir.

Ünitede 8 adet "Düşünelim" , 2 adet "Yorumlayalım - Konuşalım" , 7 adet "Değerlendirelim" , 2 adet "5N1K Yapıyoruz" , 2 adet "İlkeler Çıkarıyoruz" etkinliği

bulunmaktadır. Burada özellikle "5N1K Yapıyoruz" ve "İlkeler Çıkarıyoruz" etkinlikleri, öğrencilerin soyut düşünme becerilerini destekleyen, önemli etkinliklerdir diyebiliriz.

Konular, öğrenciye kültürel bilgi ve beceri kazandıracak şekilde işlenmiştir. Sayfa 38'de "İslam'ın Paylaşmaya ve Yardımlaşmaya Verdiği Önem" başlığı altında, ihtiyaç sahibi kimselere, toplumumuzda geçmişten beri nasıl sahip çıkıldığı anlatılmıştır. Sayfa 40'ta İslam Tarihi'nden, Hicret'ten sonra Ensar'ın Muhacir Müminlere sahip çıkması, onlarla neleri varsa paylaşmaları izah edilmiştir. "Yardımlaşma ve Dayanışma Yolu Olarak Sadaka" konusuna kültürümüzdeki "Verilmiş sadakan varmış" sözü ile, konuya dikkat çekerek başlanmıştır. Sayfa 47'de yukarda bahsettiğimiz "Sadaka Taşları" konusu çok başarılı şekilde, resimle de desteklenerek açıklanmış, günümüzde uygulanmayan bu güzel adetin, Türk – İslam kütürünün başkasını incitmemek konusundaki hassasiyet ve nazikliğini çok başarılı şekilde öğrenciler tarafından öğrenilmesi sağlanmıştır.

"Bir Peygamber Tanıyorum: Hz. Şuayb (a.s.)" konusunda İslam tarihine dayalı kültürel bilgiler verilmiştir. Bu konuda Kur'ana dayalı bilgiler etraflıca verilmiş, Medyen ve Eyke halkı tanıtılmıştır. Konu ile ünite arasında güzel bir bağlantı kurulmamıştır. Şuayp (a.s.) ile alakalı bahsedilen yerlerin bugünkü haline dair bir görsel, harita paylaşılmamıştır. Son paragrafta, kıssadan pek çok dersler çıkarılıp mesajlar alınabileceği belirtilmiştir. Buna örnek olarak da, toplumu ayakta tutan adalet, doğruluk, güven gibi temel değerlerin zedelenmemesi gerektiği belirtilerek, başka ne gibi mesajların çıkarılabileceği sorusunu içeren etkinlikle konu bitirilmiştir.

Konular, öğrenciye ahlaki bilgi ve beceri kazandıracak şekilde işlenmiş midir sorusuna cevap olarak; "İslam'ın Paylaşmaya ve Yardımlaşmaya Verdiği Önem" başlığı altında, ihtiyaç sahibi kimselerle, maddi imkânları, sevinç ve üzüntüleri paylaşmak tavsiye edilmiştir. Sayfa 44'te "Zekât Nasıl Verilir" konusunda, Ayetlerden de faydalanarak zekât veren kimsenin gizliliğe dikkat etmesi, yaptığının ibadet olduğunu bilerek, gösterişten uzak ve Allah'ın rızasını gözeterek bu ibadeti yerine getirmesi öğütlenmiştir. Yine sayfa 46'da "Yardımlaşma ve Dayanışma Yolu Olarak Sadaka" konusunda, bir hastayı ziyaret etmenin, tanıdığımız veya

tanımadığımız kimselere güler yüzle selam vermenin, toplu taşıma araçlarında yaşlı veya çocuklu kimselere yer vermenin, birine gönül alıcı bir söz söylemenin dinimizce sadaka olarak kabul edildiği, işleyenin sevaba nail olacağı anlatılmış böylece güzel ahlaklı insanın yapacağı hareketlere de örnek verilmiştir. Aynı başlık altında Peygamberimizin (s.a.v) kişinin insanlar, hayvanlar, doğal ve sosyal çevre için yaptığı her iyiliğin sadaka kapsamında sayılacağını bildiren hadislerine yer verilmiştir. Bu hadisler aracığıyla da öğrencilere, ahlaki davranış örnekleri verilmiştir. "Bir Sure Tanıyorum: Ma'ûn Suresi ve Anlamı" konusunda da kötü ahlaklı kimselerin sahip olduğu özellikler ve davranışlarına örnekler verilmiştir. Bu kimseler Allah'ın (c.c.) nimetlerini ve hesap gününü yalanlayan, nankör, amellerini gösteriş için yapan riyakâr kimseler olarak nitelendirilmişlerdir. Böylece bu ünitede, hem güzel ahlaklı hem de kötü ahlaklı kişilerin davranış şekillerine örnekler verilerek ahlaki ve kültürel ögelere geniş ölçüde yer verilmiştir diyebiliriz.

Zekât ve sadaka konusu ile ilgili ayetler ve hadisler koyu puntolarla yazılmıştır. Ayet ve hadis metinleri 12 – 13 yaş aralığında ki çocukların anlayabileceği niteliktedir. Bir önceki ünitede bu konuda tespit ettiğimiz eksiklik bu ünitede giderilmiştir. Dipnotlarda ayetin bulunduğu sure ve ayet numarası ile hadislerin geçtiği kitaplar, konu başlıkları ile verilmiştir. "Bir Sure Tanıyorum: Mâ'un Suresi ve Anlamı" konusunda surenin Arapça hattına yer verilmemiş, latin harfleri ile okunuşu ve anlamı birlikte verilmiştir.

Konular anlatılırken, dikkat çekici nitelikte batıl bir bilgi ve inanış verilmemiştir. Dolayısıyla herhangi bir düzeltmeye ihtiyaç yoktur.

Ünitede, 1 adet okuma parçasına, 1 adet şiire yer verilmiştir. Bu durum sayı olarak yetersiz görünmektedir. Verilen şiirde bir çocuk dergisinden alınmıştır. 8. sınıf düzeyinin altındadır. Edebiyatımızda ve kültür hayatımızda, sadaka vermek, maddi yardımda bulunmak iyilik yapmak ile alakalı öğrencilerin dikkatlerini çekici nitelikte örneklerle ünite zenginleştirilmelidir. Bu ünitede de konularla ilgili ilahi örneği yer almamaktadır.

Değerlendirme Çalışmalarıyla İlgili Bulgular

Ünite sonunda verilen değerlendirme çalışmaları, adet olarak yeterli sayıdadır. Tür açısından ise, 5 adet öğrencilerin cevap yazmaları gereken soru, 5 adet cümlede verilen boşlukları uygun kelime ile doldurma, 9 adet doğru – yanlış ifade bulma, 5 adette çoktan seçmeli soru çeşidi içermektedir. Ayrıca "İslam ve Toplumsal Dayanışma Başlıklı" bir kompozisyon yazılması istenmiştir. Bu çalışmalar, sınıf ortamında sınıfça yapılabileceği gibi öğrenci tarafından, bireysel hız ve öğrenme düzeyine göre kendi kendine yapılabilecek niteliktedir. Ayrıca kısa cevap yazılması istenilen sorular ile kompozisyon öğrencilerin özgün fikir ve çözüm yolları bulmaları adına doğru bir yaklaşım olarak değerlendirilebilir. Böylece öğrenci, kendi ürününü ortaya çıkarma imkânına kavuşturulmuştur.

3. Ünite: Din ve Hayat

Bu ünitede; "Din, Birey ve Toplum", "Dinin Temel Gayesi", "Bir Peygamber Tanıyorum: Hz. Yusuf (a.s.)", "Bir Sure Tanıyorum: Asr Suresi ve Anlamı" konularına yer verilir.

Konular ünitede, günlük hayattan ve öğrencilerin kendi tecrübelerinden örneklerle işlenir. Konular; ayet ve hadisler başta olmak üzere, öğrenci seviyesine uygun atasözü, vecize, beyit, ilahi, nefes gibi edebî örneklerle ele alınır.[112]

			Değerlendirme		
	SORU		**EVET**	**KISMEN**	**HAYIR**
Hazırlık Çalışmaları	Soru 1:	Ünite başlarında ana ve alt başlıklar verilmiş midir?		X	
	Soru 2:	Ünite ile ilgili hazırlık çalışmaları verilmiş midir? Verilmişse yeterli midir?	X		
	Soru 3:	Hazırlık çalışmaları ilgiyi çekip ihtiyacı fark ettirmekte midir?	X		
	Soru 4:	Hazırlık çalışmaları, önceki ünite veya sınıflarda öğrenilenlerle bağlantı sağlamakta mıdır?			X
	Soru 5:	Amaçlar belirtilmiş midir?			X

[112] **Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı** (İlkokul 4 ve Ortaokul 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar) , MEB, 2018, s. 38.

	Soru 6:	Bu amaçlar, öğrencilerin ünite sonunda göstereceği davranışları ifade etmekte midir?	X		
	Soru 7:	Temel kelime ve kavramlara hazırlık çalışmalarında yer verilmiş midir?			X
Dil ve Anlatım	Soru 8:	Ünitede sade ve akıcı bir dil kullanılmış mıdır?	X		
	Soru 9:	Kullanılan kelime, terim ve deyimler öğrenciye hitap etmekte midir?	X		
	Soru 10:	Cümlelerdeki kelime sayıları sınıf seviyesine uygun mudur?	X		
	Soru 11:	Başka dillerden gelen ve dinî anlam içeren kavramların açıklamaları verilmiş midir?	X		
	Soru 12:	Konuların anlatımında kullanılan cümleler, konular, amaçlar ve kazanımlarile uyumlu mudur?	X		
	Soru 13:	Anlatım öğrencinin seviyesine, ilgi ve ihtiyaçlarına uygun mudur?	X		
	Soru 14:	Konular işlenirken, farklı öğretim stratejilerini, yöntem ve tekniklerini kullanmaya sevk edecek veya mümkün kılacak anlatım özellikleri var mıdır?	X		
	Soru 15:	Konuların anlatımında yeterli örnek verilmiş midir?	X		
	Soru 16:	Örnekler konunun özellikleriyle, amaç ve kazanımlara uygun mudur?	X		
	Soru 17:	Örnekler öğrencinin ilgi, ihtiyaç ve seviyelerine uygun mudur?	X		
	Soru 18:	Örnekler öğrencinin günlük hayatına uygun olarak seçilmiş midir?	X		
	Soru 19:	Öğrencilerin öğrenmelerini kolaylaştıracak başka ögelere yer verilmiş midir?	X		
Yöntem ve Teknikler	Soru 20:	Konular, çeşitli öğretim strateji, yöntem ve tekniklerini gerektirecek veya mümkün kılacak tablo, grafik, resim vb. ile takviye edilmiş midir?	X		
	Soru 21:	Konular, öğrenciye kültürel bilgi ve beceri kazandıracak şekilde işlenmiş midir?	X		
	Soru 22:	Konular, öğrenciye ahlaki bilgi ve beceri kazandıracak şekilde işlenmiş midir?	X		
	Soru 23:	Ayetler konuya ve amaçlara uygun, öğrenciler tarafından kolay anlaşılabilecek şekilde midir?	X		
	Soru 24:	Hadisler konuya ve amaçlara uygun, öğrenciler tarafından kolay anlaşılabilecek şekilde midir?	X		
	Soru 25:	Konu anlatılırken verilen batıl bilgi ve inanışlar, doğruları ile düzeltilmiş midir?			X
	Soru 26:	Ünite, okuma parçası, şiir veya ilahi ile desteklenmiş midir?		X	

	Soru 27:	Verilen okuma parçası, şiir veya ilahi öğrencilerin ilgi, ihtiyaç ve seviyelerine uygun mudur?	X		
Değerlendirme Çlş.	Soru 28:	Ünite sonunda verilen değerlendirme çalışmaları, adet olarak yeterlilik ve tür açısından çeşitlilik arz etmekte midir?	X		
	Soru 29:	Sorular öğrencilerin düşünce gelişimini desteklemekte midir?		X	
	Soru 30:	Sorular, öğrencinin daha sonra yapacağı bireysel çalışmalara uygun mudur?	X		

Tablo 8: 8. Sınıf Din ve Hayat Ünitesi Değerlendirme Tablosu

Hazırlık Çalışmalarıyla İlgili Bulgular

3. Ünite "DİN VE HAYAT" ana başlığını taşımaktadır. Toplam 24 sayfadan oluşmakta, ilk sayfada "ÜNİTEMİZE HAZIRLANALIM" kısmı 5 adet üniteye hazırlık sorusu içermektedir. Bu sorulardan 3 tanesi deftere yazma, 2 tanesi ise araştırma görevi şeklinde verilmiştir. Başlık sayfasında İstanbul Eyüp Sultan Cami görseli yer almaktadır.

Hazırlık çalışmalarında alt başlıklara, amaçlara yer verilmemiştir. Amaçların, öğrencilerin ünite sonunda göstereceği davranışları ifade etmesine yönelik ise; öğrenci "Din, birey ve toplum arasındaki ilişkiyi yorumlar" kazanımı ile bağlantılı olarak, bu konuda bir araştırma yapmaya yönlendirilmiştir. Yine ünite kazanımları arasında yer alan, "İslam dininin can, nesil, akıl, mal ve din emniyetiyle ilgili ortaya koyduğu ilke ve hedefleri analiz eder." maddesiyle bağlantılı olarak, dinimizin bu konudaki emir ve yasaklarının tespiti istenmiştir. Hz. Yusuf (a.s.) hayatının araştırılmasının istendiği soruyla da "Hz. Yusuf'un (a.s.) örnek hayatından ilkeler çıkarır." kazanımının gerçekleştirilmesine yönelik ön hazırlık yapılması hedeflenmiştir. "Asr suresini okur, anlamını söyler." kazanımına yönelik ise; Kur'an'ı Kerim mealinden sureyi okuyup çıkarılabilecek mesajların not edilmesi istenmiştir.

Dil ve Anlatımla İlgili Bulgular

Konular uzun olmasına rağmen kullanılan dil akıcı ve sadedir. Metinde yer alan kelime, deyim ve kavramlar, çoğunlukla 8. sınıf düzeyi çocuklar için uygundur. Sayfa 58'de "Cibril hadisi" ifadesi geçmekte, fakat hakkında açıklayıcı herhangi bir cümle veya açıklama bulunmamaktadır. Sayfa 61'de 2. paragrafta geçen "uhrevi"

ifadesi, sayfa 62'de yer alan etkinlikteki ayette geçen "zann" kelimesi, sayfa 63'te yer alan 2. görselin açıklama cümlesinde geçen "iktisadi hayat" ifadesi, sayfa 66'da geçen "kürtaj ve haysiyet" kelimeleri, 67. sayfada bulunan "Aklın Korunması" konusunda geçen "mubah ve zaafa uğramak" ifadeleri, sayfa 70'te metinde geçen "meşru" ve Ayette geçen "ibret ve cariye" kelimeleri, sayfa 71'de bulunan "Yorumlayalım" etkinliğinde geçen "mesulsünüz" ifadesi, sayfa 74'te Hz. Yusuf'un (a.s.) hayatı anlatılırken verilen Ayette (Yusuf/33) geçen "meyleder" ifadesi, yine aynı konunun devamında, 75. sayfanın 4. paragrafında geçen "bir müddet" ifadesi, sayfa 77'de "Bir Sure Tanıyorum: Asr Suresi ve Anlamı" konusunda ilk paragrafta geçen "ebedi hüsrandan ve telkin edilmelidir" ifadeleri metinde geçmelerine rağmen, ifade ettikleri manaya dair herhangi bir açıklamaya yer verilmediği gibi kitabın sonundaki sözlük kısmında da yer verilmemiştir. Bu kelimeler 8. sınıf öğrencilerin tamamı tarafından anlaşılamayabilir. Metin içerisinde bu kelimeleri izah etmek konunun bütünlüğünü veya akıcılığı bozuyorsa en azından "Sözlük" kısmında açıklamalara yer verilmelidir. Yine sayfa 59'da 2. paragrafta geçen "mütevâtir" kelimesi, sayfa 60'da geçen "musibet" kelimesi, sayfa 61'de verilen Ayette geçen "huşû ve iffet" kelimeleri, sayfa 70'de geçen "meşru bir zemin ve peydâ etmek" ifadeleri, sayfa 76'da geçen "hıyanet" kelimesine dair, metinde açıklayıcı herhangi bir durum olmamasına rağmen "Sözlük" kısmında bu kelime, kavram ve ifadeler açıklanmıştır."Muamelat, sıla-i rahim, zarûrât-ı hamse, ötenazi, mülk ve mülkiyet, nesil, rabbani" kelime kavramları ise metin içerisinde açıklanmıştır.

Cümleler genelde 10-12 kelimeden oluşmaktadır. Yer yer daha uzun cümleler de bulunmasına rağmen 8. sınıf düzeyi için anlama problemi teşkil edecek şekilde değildir. Ünite, öğrencilere düz anlatım yöntemiyle bilgiler verme şeklinde ve yorum ağırlıklı olarak hazırlanmıştır. Zaman zaman karşılıklı sohbet şeklinde anlatımlar da mevcuttur. Anlatımda kullanılan cümleler, konular, amaçlar ve kazanımlarile uyumludur. Konular işlenirken Kur'an Ayetlerine sıkça başvurulmuştur. Ortalama olarak her sayfada 5 ayet bulunmaktadır. Sayfa 65'te bulunan "Canın Korunması" konusunda izah edilen "ötenazi ve kürtaj" konuları ortaokul seviyesinde bir öğrenci için oldukça ağırdır. Daha hayatın anlam ve kıymetini yeni anlamaya ve anlamlandırmaya başlayan bu seviyedeki çocuklara kendi hayatını veya bir

başkasının hayatını bilerek sonlandırmayı öğretmenin gerekliliğini yeniden düşünmek gereklidir. Yine "Aklın Korunması" konusunda, uyuşturucu ve keyif verici maddelerin esrar, eroin, afyon, kokain, morfin şeklinde tek tek sayılmasının; bu maddelerin sıvı, katı, gaz hallerinin ayrımı yapılmaksızın haramlığını belirterek, "bali çekmek" zararlı alışkanlığını ayrıca zikretmenin, "şuyuu vukuundan beter" prensibince doğru olmadığı kanaatindeyiz. 13-14 yaş çocuklarının, ergenlik çağıyla beraber merak duyguları artmakta, bunun yanında medeni cesaretleri de üst düzeyde olduğunu için bahsedilen maddeleri denemeye yeltenebilirler. Bu yüzden mezkûr maddelerin isimlerini tek tek belirtmek yerine "uyuşturucu maddeler" genel başlığını kullanmanın çok daha doğru olacağı kanaatindeyiz.

Bu ünite dinin, hem bireysel hem de sosyal hayata olan etkilerini ortaya koymaya yönelik olduğu için, birçok öğrencinin küçük yaştan itibaren içinde bulunduğu çevreden görüp öğrendiği, benimsediği ögeleri barındırması sebebiyle dikkat çekici niteliktedir. Konular işlenirken, soyut işlemler döneminde bulunan öğrencilere, dinin hayatımızın her anındaki tesirini, günlük hayatta karşılaştığımız örnek durumlar üzerinden somutlaştırarak anlatmak faydalı olacaktır. Fakat ünite başlangıçtan itibaren incelediğinde her konuda örneklerin bulunmadığı tespit edilmiştir. Ünitede verilen ayet ve hadislerde de durum farklı değildir. Ünitede verilen ayet ve hadisler daha çok öğüt – tavsiye niteliği taşıyanlardan seçilmiştir. Bununla beraber "Bir Peygamber Tanıyorum: Hz. Yusuf (a.s.)" konusunda, Yusuf Peygamber'in yaşamı ve Züleyha Validemiz ile olan kıssası öğrenci seviyesine uygun anlatılarak çıkarılabilecek mesajlar başlıklar halinde ayrıntılı olarak sıralanmıştır. Bazı örnekler ise görsel ögeler ile verilmiştir. Sayfa 63'te yer alan ve semt pazarında bulunan teraziyi kontrol eden zabıta görselinin altında "İslam, güvenilir bir toplum için iktisadi hayatta hile yapmayı yasaklar" ifadesi yer alırken, 71'deki anne-babasının ellerinden tuttuğu küçük çocuğu dinlerken temsil edilen resim, sağlıklı bir aile içi iletişimin, aile kurumunun devamlılığındaki önemli sebeplere örnek olarak verilmiştir.

Yöntem ve Tekniklerle İlgili Bulgular

Konular, çeşitli öğretim strateji, yöntem ve tekniklerini mümkün kılacak resim, tablo ve kavram haritaları ile takviye edilmiştir. Ünitede 8 adet görsele yer

verilmiştir. Sayfa 66'da "Canın Korunması" konusunda, verilen görselin altında dinimizin, tüm canlıların yaşam hakkının korunmasını öğütlediği belirtilerek, bir eliyle atının yularından tutarken diğer eliyle onu yelesinden okşayan bir çocuk yer almaktadır. Sayfa 68'de helal kazanç için alın teri ve emek gerektiğini temsilen vinç ile çalışan işçiler, 70'de neslin muhafazası için evlenmek gerektiğini anlatmak için el ele tutuşmuş şekilde gelin ve damat, 71'de yukarda da bahsettiğimiz mutlu bir yuva için aile içi iletişimin temsil edildiği görsellere yer verilmiştir. Ünite, konu ile bağlantılı yeterli resim içermesi bakımından zayıf kalmıştır. Mevcut görsellere ilaveler yapılarak konular tamamlanmalıdır.

Ünitede toplam tablo ve kavram haritası yer almamaktadır. Konular anlatılırken bu ögelerden yararlanmamak önemli bir eksiklik olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ünitede 11 adet "Düşünelim", 8 adet "Değerlendirelim, 6 adet "Tartışalım - Yorumlayalım" , 1 adet "Listeleyelim" etkinliği bulunmaktadır. Etkinliklerin dağılımlarına baktığımızda, soyut bir konu olan dinin hayata yansıması konusunda en çok etkinlik düşünme alanındadır. Her ne kadar öğrenciler soyut işlemler döneminde olsa da, soyut bir konuyu somut etkinliklere ağırlık vererek öğretmeye çalışmak yöntem ve teknikler açısından daha doğru bir yaklaşım olduğu söylenebilir. Bunu sağlamak için okuma parçası, şiir, hikâye, fıkra, ilahi gibi kültürel ögelerden faydalanma yoluna gidilebilir.

Konular, öğrenciye kültürel bilgi ve beceri kazandıracak şekilde işlenmiştir. Sayfa 63'te kültürümüzde akraba, komşu ve çevremizdeki diğer insanlarla iyi ilişkiler kurmanın önemi anlatılmış, bu doğrultuda "sıla-i rahim" kavramından bahsedilmiştir. Ünitede, kültürel ögeler çok sınırlıdır. Gelenek ve göreneklerimizde, günlük yaşamımızda var olan, dinî izler taşıyan uygulama ve adetlerden hiç bahsedilmemiştir. Her hangi bir okuma parçası, şiir veya ilahiye de yer verilmediği için öğrencileri sıkmadan konuya dikkatlerini çekmek oldukça zor görünmektedir. Hiç olmazsa konu ile ilgili atasözü ve deyimlere başvurulmalı ve örnekler bu şekilde zenginleştirilmelidir.

Konular, öğrenciye ahlaki bilgi ve beceri kazandıracak şekilde işlenmiş midir sorusuna cevap olarak; sayfa 64'te yer alan "Dinin Temel Gayesi" konusunda dinî inanç sahibi kimselerin, konuşurlarken yalan söylemedikleri, hile yapmadıkları, dedikodudan uzak durdukları, iftira atmadıkları, insanlarla alay etmedikleri, başka insanlarla alay etmedikleri belirtilmiştir. Sayfa 70'te "Neslin Korunması" konusunda, anne-babanın en önemli vazifesinin çocuklarını her türlü tehlikeden korumak, onlara güzel bir terbiye ve eğitim vermek olduğu belirtilmiş, bu konuda Peygamberimizin (s.a.v) "Hiçbir baba çocuğuna güzel terbiyeden daha değerli bir miras bırakamaz" hadisine yer verilmiştir. Yine aynı sayfada, insanların en hayırlısının eşleri ile iyi geçinenler olduğu, Peygamberimizin (s.a.v.) aile içi iletişimde sevgi ve saygının temel alınmasını öğütlediği, "iman açısından en olgun müminin, ahlakı en güzel olan, en hayırlı kimsenin de kadınlara en iyi davranan olduğu belirtilmiştir. Sayfa 76'da yer alan "Bir Peygamber Tanıyorum: Hz. Yusuf (a.s.)" konusunda, her durumda iffetli olmak, karşılaşılan tüm bela ve zorluklara karşı sabredip tevekkül ehli olmak, kendisinden iyilik gördüğümüz kimselere karşı sadık ve vefalı olmak, kendisinden zarar ve kötülük gördüğümüz kimseleri de affetmek gibi güzel ahlaki ögeler vurgulanmıştır.

Konular ile ilgili ayetler ve hadisler koyu puntolarla yazılmıştır. Ayet ve hadis metinleri 12 – 13 yaşlarındaki çocukların anlayabileceği niteliktedir. Dipnotlarda ayetin bulunduğu sure ve ayet numarası ile hadislerin geçtiği kitaplar, konu başlıklarıyla beraber verilmiştir. "Bir Sure Tanıyorum: Asr Suresi ve Anlamı" konusunda surenin Arapça hattı verilmemiştir. Latin harfleri ile okunuşu ve anlamı birlikte verilmiştir.

Konular anlatılırken, dikkat çekici nitelikte batıl bir bilgi ve inanış verilmemiştir. Dolayısıyla herhangi bir düzeltmeye ihtiyaç yoktur.

Ünitede, hiç okuma parçası, şiir, fıkra, öykü vb. yer verilmemiştir. Milletimizin dinî hayatında İslam'ın bunca güzel tesirine rağmen, bu konu ile alakalı, öğrencilerin dikkatlerini çekici nitelikte neredeyse yok denecek kadar az ögenin bulunması soyut olan konunun kavranmasını ve kalıcılığını olumsuz etkileyebilir. Okuma parçası, şiir,

fıkra, mani, menkıbeler ile ünite zenginleştirilmelidir. Bu ünitede de konularla ilgili ilahi örneği yer almamaktadır.

Değerlendirme Çalışmalarıyla İlgili Bulgular

Ünite sonunda verilen değerlendirme çalışmaları, adet olarak yeterli sayıdadır. Tür açısından ise, 5 adet öğrencilerin cevap yazmaları gereken soru, 5 adet cümlede verilen boşlukları uygun kelime ile doldurma, 10 adet doğru – yanlış ifade bulma, 5 adette çoktan seçmeli soru çeşidi içermektedir. Ayrıca öğrencilerden "İslam, temel hak ve özgürlükler" konusunda bir kompozisyon yazmaları istenmiştir. Bu çalışmalar, sınıf ortamında toplu olarak yapılabileceği gibi öğrenci tarafından, bireysel hız ve öğrenme düzeyine göre kendi kendine yapılabilecek niteliktedir. Yukarıda sayılan soru türleri incelendiği zaman birçoğunun bilgi ve kavrama düzeyinde olduğu görülecektir.

4. Ünite: Hz. Muhammed'in (s.a.v) Örnekliği

Bu ünitede sırasıyla; "Hz. Muhammed'in (s.a.v.) Doğruluğu ve Güvenilir Kişiliği", "Hz. Muhammed'in (s.a.v.) Merhametli ve Affedici Oluşu", "Hz. Muhammed'in (s.a.v.) İstişareye Önem Vermesi", "Hz. Muhammed'in (s.a.v.) Davasındaki Cesaret ve Kararlılığı", "Hz. Muhammed'in (s.a.v.) Hakkı Gözetmedeki Hassasiyeti", "Hz. Muhammed'in (s.a.v.) İnsanlara Değer Vermesi", "Bir Sure Tanıyorum: Kureyş Suresi ve Anlamı" konularına yer verilir.

Ünitede konular işlenirken; Peygamberimizin (s.a.v.) hayatından örnek olaylarla ilgili etkinliklere yer verilir. Konular; ayet ve hadisler başta olmak üzere Hz. Muhammed (s.a.v.) ile ilgili atasözü, vecize, beyit, ilahi gibi 8. sınıf seviyesine uygun edebî metinlerle desteklenir.[113]

			Değerlendirme		
	SORU		EVET	KISMEN	HAYIR
Ha	Soru 1:	Ünite başlarında ana ve alt başlıklar verilmiş midir?		X	

[113] **Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı** (İlkokul 4 ve Ortaokul 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar) , MEB, 2018, s. 39.

zır	Soru 2:	Ünite ile ilgili hazırlık çalışmaları verilmiş midir? Verilmişse yeterli midir?	X		
	Soru 3:	Hazırlık çalışmaları ilgiyi çekip ihtiyacı fark ettirmekte midir?	X		
	Soru 4:	Hazırlık çalışmaları, önceki ünite veya sınıflarda öğrenilenlerle bağlantı sağlamakta mıdır?			X
	Soru 5:	Amaçlar belirtilmiş midir?			X
	Soru 6:	Bu amaçlar, öğrencilerin ünite sonunda göstereceği davranışları ifade etmekte midir?		X	
	Soru 7:	Temel kelime ve kavramlara hazırlık çalışmalarında yer verilmiş midir?	X		
Dil ve Anlatım	Soru 8:	Ünitede sade ve akıcı bir dil kullanılmış mıdır?	X		
	Soru 9:	Kullanılan kelime, terim ve deyimler öğrenciye hitap etmekte midir?	X		
	Soru 10:	Cümlelerdeki kelime sayıları sınıf seviyesine uygun mudur?	X		
	Soru 11:	Başka dillerden gelen ve dinî anlam içeren kavramların açıklamaları verilmiş midir?	X		
	Soru 12:	Konuların anlatımında kullanılan cümleler, konular, amaçlar ve kazanımlarile uyumlu mudur?	X		
	Soru 13:	Anlatım öğrencinin seviyesine, ilgi ve ihtiyaçlarına uygun mudur?	X		
	Soru 14:	Konular işlenirken, farklı öğretim stratejilerini, yöntem ve tekniklerini kullanmaya sevk edecek veya mümkün kılacak anlatım özellikleri var mıdır?	X		
	Soru 15:	Konuların anlatımında yeterli örnek verilmiş midir?	X		
	Soru 16:	Örnekler konunun özellikleriyle, amaç ve kazanımlara uygun mudur?	X		
	Soru 17:	Örnekler öğrencinin ilgi, ihtiyaç ve seviyelerine uygun mudur?	X		
	Soru 18:	Örnekler öğrencinin günlük hayatına uygun olarak seçilmiş midir?		X	
	Soru 19:	Öğrencilerin öğrenmelerini kolaylaştıracak başka ögelere yer verilmiş midir?	X		
Yöntem ve Teknikler	Soru 20:	Konular, çeşitli öğretim strateji, yöntem ve tekniklerini gerektirecek veya mümkün kılacak tablo, grafik, resim vb. ile takviye edilmiş midir?	X		
	Soru 21:	Konular, öğrenciye kültürel bilgi ve beceri kazandıracak şekilde işlenmiş midir?	X		
	Soru 22:	Konular, öğrenciye ahlaki bilgi ve beceri kazandıracak şekilde işlenmiş midir?	X		

	Soru 23:	Ayetler konuya ve amaçlara uygun, öğrenciler tarafından kolay anlaşılabilecek şekilde midir?	X		
	Soru 24:	Hadisler konuya ve amaçlara uygun, öğrenciler tarafından kolay anlaşılabilecek şekilde midir?	X		
	Soru 25:	Konu anlatılırken verilen batıl bilgi ve inanışlar, doğruları ile düzeltilmiş midir?			X
	Soru 26:	Ünite, okuma parçası, şiir veya ilahi ile desteklenmiş midir?			X
	Soru 27:	Verilen okuma parçası, şiir veya ilahi öğrencilerin ilgi, ihtiyaç ve seviyelerine uygun mudur?			X
Değerlendirme Çlş.	Soru 28:	Ünite sonunda verilen değerlendirme çalışmaları, adet olarak yeterlilik ve tür açısından çeşitlilik arz etmekte midir?	X		
	Soru 29:	Sorular öğrencilerin düşünce gelişimini desteklemekte midir?		X	
	Soru 30:	Sorular, öğrencinin daha sonra yapacağı bireysel çalışmalara uygun mudur?	X		

Tablo 9: 8. Sınıf Hz. Muhammed'in Örnekliği Ünitesi Değerlendirme Tablosu

Hazırlık Çalışmalarıyla İlgili Bulgular

4. Ünite "HZ. MUHAMMED'İN ÖRNEKLİĞİ" ana başlığını taşımaktadır. Toplam 28 sayfadan oluşmakta, ilk sayfada "ÜNİTEMİZE HAZIRLANALIM" kısmı 5 adet üniteye hazırlık sorusu içermektedir. Bu sorulardan 3 tanesi deftere yazma, 2 tanesi ise araştırma görevi şeklinde verilmiştir. Başlık sayfasında, Peygamberimizin (s.a.v.) Mescidinin bugünkü halini gösteren resim yer almaktadır.

Hazırlık çalışmalarında alt başlıklara, amaçlara yer verilmemiştir. Amaçların, öğrencilerin ünite sonunda göstereceği davranışları ifade etmesine yönelik ise; öğrenci "Hz. Muhammed'in (s.a.v.) örnek davranışlarının toplumsal hayattaki önemini değerlendirir." kazanımı ile bağlantılı olarak, Peygamberimizin (s.a.v.) örnek davranışlarının bizim için önemini araştırmaya yönlendirilmiştir. Yine ünite kazanımları arasında yer alan, "Hz. Muhammed'in (s.a.v.) doğruluğu ve güvenilir kişiliği, merhametli ve affedici oluşu, istişareye verdiği önem gibi özelliklerinin bilinmesi kazanımlarıyla bağlantılı olarak öğrencilerden, Peygamberimizin ahlakı ile ilgili örnekler araştırmaları istenmiştir. Kureyş Suresi hakkında bilgi toplanmasının istendiği soruyla da "Kureyş suresini okur, anlamını söyler." kazanımının gerçekleştirilmesine yönelik ön hazırlık yapılması hedeflenmiştir. Ayrıca ünitede

geçen “üsve-i hasene, emanet, istişare ve azim” kavramlarının sözlükten ve ansiklopedilerden araştırılması istenmiştir.

Dil ve Anlatımla İlgili Bulgular

Ünitede kullanılan dil akıcı ve sadedir. Genel itibarla kullanılan kelime, deyim ve terimler 8. sınıf düzeyine uygundur. Bunun yanında sayfa 85’te geçen “hububat” kelimesinin ifade ettiği manaya dair herhangi bir açıklamaya yer verilmemiştir. Kitabın sözlük kısmında da yer verilmeyen bu kelime, 8. sınıf düzeyindeki öğrenciler tarafından kolay anlaşılamayabilir. Yine sayfa 86’da 2. paragrafta geçen “muamele etmek” ifadesi, sayfa 87’de 3. paragrafın ilk cümlesinde geçen “sefil” kelimesi, sayfa 89’da “bilakis” , 90’da “müşavere etmek”, 93’te “sebat göstermek” ifadeleri, sayfa 97’de “Yorumlayalım” etkinliğinde geçen “minber” ifadesi, 100’de “iltifat etmek” ifadesi ile sayfa 103’de geçen “istikrar, mensup, panayır, çorak” kelimeleri bu kapsamda değerlendirilebilir. Ayrıca sayfa 86’da “gazve”, 92’de “metanet” ifadesi, 97’de “takva”, 102’de “mütevazi” ifadeleri ile ilgili, metin içerisinde açıklanmadığı halde kitabın sözlük kısmında anlamları verilmiştir.

Ünitede “üsve-i hasene, merhamet, istişare, cesaret, azim, hak, kureyş kavramları metin içerisinde 8. sınıf öğrenci seviyesine uygun şekilde açıklanmıştır.

Cümleler çoğunlukla 10-12 kelimeden oluşmakta, daha fazla kelimeli cümleler çok nadir kullanılmaktadır. 12 – 13 yaş gurubunda 13,14 kelimelik cümlelerin anlaşılırlık açısından ideal olduğu kabulüyle ünite bütün olarak değerlendirildiğinde kolay anlaşılır olduğu görülecektir. Anlatımda kullanılan cümleler, konular, amaçlar ve kazanımlarile uyumludur. Konular işlenirken metin içerisinde açıklama cümlelerine yer verilmiştir.

Bu ünite Peygamberimiz (s.a.v.) in tüm insanlara örnekliği ile alakalıdır ve özellikle doğruluğu, merhametli ve affedici olması, istişareye önem vermesi, cesareti, kararlı oluşu, hak ve hakikati gözetmedeki hassasiyeti ve insanlara değer vermesi konuları üzerinde çokça durulmuştur. “Hz. Muhammed’in (s.a.v.) Doğruluğu ve Güvenilir Kişiliği” konusunda, Peygamberimizin (s.a.v.) Kâbe’de yapılan tamirat sonrası Hacerü’l Esved’in yerine konulması konusunda yaptığı hakemlik anlatılarak, o esnada müşriklerin bile O’nu emin ve güvenilir kimse olarak nitelediği

vurgulanmıştır. Aynı konuda verilen "Ne Yapmalı? etkinliğinde çevremizdeki insanların güvenini kaybetmemek için özen gösterilmesi gereken hususların öğrencilerden belirlemeleri istenmiştir. Diğer konularda da başlıkla uyumlu olarak Peygamberimizin (s.av.) hayatından kesitler verilmiş, lüzumlu yerlerde bizzat kendi sözleriyle ve Kuran'dan ayetlerle anlatım zenginleştirilmiştir. Ergenlik çağının içerisinde bulunan öğrenciler, Peygamberimizin (s.a.v.) ünitede anlatılan davranışlarını, kendi hayatlarında bulunan benzerliklerle öğrenmeleri hedeflenmiştir.

Konular anlatılırken verilen örneklerin yanında, "Hz. Muhammed'in (s.a.v.) Davasındaki Cesaret ve Kararlılığı"," konusunda, Peygamberimiz (s.a.v.)'in savaş gibi ölüm kalım anlarında bile istişareye öncelik verdiği, kendisinin Peygamber olması hasebi ile fikrinin kabul görmesi için ısrar etmediği, karar verildikten sonra da en başta kendisinin verilen karara uyduğu belirtilmiştir. Böylece somut örnek davranışlar üzerinden gidilerek bu değerlerin öğrenciye kazandırılması hedeflenerek anlatım gerçekleştirilmiştir.

Yöntem ve Tekniklerle İlgili Bulgular

Konular, çeşitli öğretim, strateji, yöntem ve tekniklerini mümkün kılacak resim, tablo ve kavram haritaları ile takviye edilmiştir. Ünitede 9 adet görsele yer verilmiştir. Sayfa 85'te Peygamberimizin (s.a.v.) toplumda birlik ve beraberliğin temini için dürüst ve güvenilir olmayı öğütlediği notuyla, terazide meyve tartan bir pazarcı görseline yer verilmiştir. Sayfa 87'de Allah (c.c.) rahmeti ile yarattığı tüm canlılara acıdığı, şefkatle muamele edip nimetler verdiği cümlesiyle, elindeki yemle yavru kuşları besleyen bir çocuk görseli verilmiştir. "Hz. Muhammed'in (s.a.v.) İstişareye Önem Vermesi" konusunda ise, sayfa 92'de etrafındaki öğrencilerle sohbet eden bir öğretmen resmi verilmiştir. Bu resim öğrencinin zihninde canlandırma açısından, ünitedeki en nitelikli konu – resim uyumu olan görseldir.

Ünitenin tek kavram haritası, sayfa 82'de yer alan ve Peygamberimizin (s.a.v.) ilerleyen sayfalarda tek tek açıklanacak olan insanlığa örnek hallerini topluca göstermektedir. Konu başlıklarını toplu şekilde göstermesi sebebiyle, öğrenme sırasında organizasyonu kolaylaştıracağı daha sonrada hatırlamaya yardımcı olacağı söylenebilir. Ünitede tablo bulunmamaktadır.

Ünitede 7 adet "Düşünelim", 13 adet "Değerlendirelim", 8 adet "Yorumlayalım" etkinliği bulunmaktadır. Bir kısım etkinlik, verilen hadisleri yorumlama şeklindedir. Sayfa 102'de yer alan "Hz. Peygamber (s.a.v) ve Ben" etkinliğinde, Peygamberimizde bulunan erdemlerin bir listesinin oluşturulması istenmiştir. Bunlardan öğrencilerin kendisinde, az veya çok bulunma durumlarının tespit edilmesi istenilmiştir. Öğrencilerin kendilerinde az olan veya hiç bulunmayan ahlaki özellikler için neler yapabilecekleri konusunda öneriler geliştirmeleri istenmiştir. Bu etkinlik bir öz değerlendirme olarak görülebilir. Kanaatimizce ünitede bulunan en önemli ve öğrenciye faydalı olabilecek etkinliktir. Etkinliklerin dağılımlarına baktığımızda, daha çok soyut işlem ağırlıklı olduğunu söyleyebiliriz. En çok yer verilen etkinlik "Değerlendirelim ve düşünelim" dir. Ergenlik döneminde olan bir çocuğa, Peygamberimizin (s.a.v.) örnekliği anlatılırken, soyut etkinliklere ağırlık vererek öğretmeye çalışmanın yöntem ve teknikler açısından doğru bir yaklaşım olmadığı düşünülebilir. Fakat geriye kalan diğer etkinlikler, çocuğun konuyu kavrayabileceği şekilde, daha somut şekildedir. Dolayısıyla ünitede bulunan bu bol etkinlikler sayesinde mevzuubahis eksiklik ortadan kaldırılmıştır.

Konular, öğrenciye kültürel bilgi ve beceri kazandıracak şekilde işlenmiştir. Sayfa 90'da Peygamberimizin (s.a.v.) istişareye önem vermesi konusu anlatılırken verilen "Düşünelim" etkinliğinde "Danışan dağlar aşmış, danışmayan düz yolda şaşmış" atasözünün içerdiği mesajın sınıfa izah edilmesi istenmiştir. Yine "Hz. Muhammed'in (s.a.v.) Davasındaki Cesaret ve Kararlılığı" konusunda da "Cesurun bakışı, korkağın kılıcından keskindir." atasözündeki cesur kimsenin kim olduğu ve cesur olmanın neden önemli olduğu sorulmuştur. Aynı konuda sayfa 95'te Hz. Mevlana'nın Mesnevisinden bir bölüm alıntılanarak yorumlanması istenmiştir.

Konular, öğrenciye ahlaki bilgi ve beceri kazandıracak şekilde işlenmiş midir sorusuna cevap olarak; sayfa 84'te verdiği sözde durmanın önemi Peygamberimizin hayatından kesitlerle anlatılmış, kendisine peygamberlik verilmeden yaptığı kervan ticareti esnasındaki söz ve fiilleri örnek gösterilerek ticari ahlakından bahsedilmiştir. Bir sabah namazında bebek ağlaması duyduğu için namazı uzatmaması, ibadet esnasında bile olsa merhametli davranmanın ehemmiyetini anlatmak adına güzel düşünülmüştür. 96. sayfa da ise, cesaret ve kararlılığın insanı hayatta başarıya

ulaştıran en önemli erdemler olduğu belirtilmiştir. Bizi biz yapan değerleri bu erdemler ile korumaya gayret etmemiz gerekirken bu sırada akıl ve adaletin çizdiği sınırları da aşmamak öğütlenmiştir. "Peygamberimizin (s.a.v.) Hakkı Gözetmedeki Hassasiyeti" anlatılırken de emaneti ehline vermenin önemi vurgulanmış, bu konuda Nisa Suresi 58. Ayetle metin desteklenmiştir. Sayfa 102'nin 2. paragrafında Rasülümüzün güzel ahlakından çeşitli örnekler "Hz. Muhammed'in (s.a.v.) İnsanlara Değer Vermesi" başlığı altında açıklanmıştır. Burada sadece söz ve davranışları değil, sade giyinmesi, yiyip içtiklerinin de sade olması, kişisel temizliğine, çevre temizliğine dikkat etmesi, kötü kokulu yiyeceklerden kaçınması, zamanını faydalı işlerle geçirmesi, yemeğe otururken, kalkarken davranış şekilleri, konuşma esnasında dikkat ettiği hususlar gibi ayrıntılara yer verilmiştir.

Konular ile ilgili ayetler ve hadisler koyu puntolarla yazılmıştır. Ayet ve hadis metinleri 12 – 13 yaşlarındaki çocukların anlayabileceği niteliktedir. Dipnotlarda ayetin bulunduğu sure ve ayet numarası ile hadislerin geçtiği kitaplar, konu başlıklarıyla beraber verilmiştir. "Bir Sure Tanıyorum: Kureyş Suresi ve Anlamı" konusunda duanın Arapça hattı verilmemiş, latin harfleri ile okunuşu ve anlamı birlikte verilmiştir.

Konular anlatılırken, dikkat çekici nitelikte batıl bir bilgi ve inanış verilmemiştir. Dolayısıyla herhangi bir düzeltmeye ihtiyaç yoktur.

Ünitede sonunda herhangi bir okuma parçası, şiir, fıkra, mani veya menkıbeye yer verilmemiştir. Öğrencilerin dikkatlerini çekici nitelikte bu ögeler ile ünite zenginleştirilmelidir. Ayrıca konularla ilgili ilahi örneğine de yer verilmemiştir.

Değerlendirme Çalışmalarıyla İlgili Bulgular

Ünite sonunda verilen değerlendirme çalışmaları, adet olarak yeterli sayıdadır. Tür açısından ise, 5 adet öğrencilerin cevap yazmaları gereken soru, 5 adet cümlede verilen boşlukları uygun kelime ile doldurma, 5 adet çoktan seçmeli soru, 10 adet doğru – yanlış ifade bulma, 1 adet bulmaca içermektedir. Son olarak ise, öğrencilerden "Hz. Muhammed'in (s.a.v) Örnek Ahlakı" konulu bir kompozisyon yazmaları istenmiştir. Bu çalışmalar, sınıf ortamında sınıfça yapılabileceği gibi öğrenci tarafından, bireysel hız ve öğrenme düzeyine göre kendi kendine

yapılabilecek niteliktedir. Yukarıda sayılan soru türleri incelendiği zaman birçoğunun bilgi ve kavrama düzeyinde olduğu görülecektir. Öğrencilerin düşünce gelişimlerini sağlayacak, üst düzey beceri edinmelerini temin edecek nitelikte soru ve uygulamalarla değerlendirme çalışmaları zenginleştirilebilir.

5. Ünite: Kur'an-ı Kerim ve Özellikleri

Bu ünitede; "İslam Dininin Temel Kaynakları", "Kur'an-ı Kerim'in Ana Konuları", "Kur'an-ı Kerim'in Temel Özellikleri", "Bir Peygamber Tanıyorum: Hz. Nuh (a.s.)" konularına yer verilir.

Ünite genelinde konular, günlük hayattan ve öğrencilerin deneyimlerinden örneklerle işlenir. Konular; ayet ve hadisler başta olmak üzere öğrenci seviyesine uygun atasözü, vecize, beyit, ilahi, nefes gibi edebî metinlerle desteklenir.[114]

			Değerlendirme		
			EVET	**KISMEN**	**HAYIR**
	SORU				
Hazırlık Çalışmaları	Soru 1:	Ünite başlarında ana ve alt başlıklar verilmiş midir?		X	
	Soru 2:	Ünite ile ilgili hazırlık çalışmaları verilmiş midir? Verilmişse yeterli midir?	X		
	Soru 3:	Hazırlık çalışmaları ilgiyi çekip ihtiyacı fark ettirmekte midir?	X		
	Soru 4:	Hazırlık çalışmaları, önceki ünite veya sınıflarda öğrenilenlerle bağlantı sağlamakta mıdır?			X
	Soru 5:	Amaçlar belirtilmiş midir?			X
	Soru 6:	Bu amaçlar, öğrencilerin ünite sonunda göstereceği davranışları ifade etmekte midir?		X	
	Soru 7:	Temel kelime ve kavramlara hazırlık çalışmalarında yer verilmiş midir?	X		
Dil ve Anlatım	Soru 8:	Ünitede sade ve akıcı bir dil kullanılmış mıdır?	X		
	Soru 9:	Kullanılan kelime, terim ve deyimler öğrenciye hitap etmekte midir?	X		
	Soru 10:	Cümlelerdeki kelime sayıları sınıf seviyesine uygun mudur?	X		

[114] **Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı** (İlkokul 4 ve Ortaokul 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar) , MEB, 2018, s. 40.

	Soru 11:	Başka dillerden gelen ve dinî anlam içeren kavramların açıklamaları verilmiş midir?	X		
	Soru 12:	Konuların anlatımında kullanılan cümleler, konular, amaçlar ve kazanımlarile uyumlu mudur?	X		
	Soru 13:	Anlatım öğrencinin seviyesine, ilgi ve ihtiyaçlarına uygun mudur?	X		
	Soru 14:	Konular işlenirken, farklı öğretim stratejilerini, yöntem ve tekniklerini kullanmaya sevk edecek veya mümkün kılacak anlatım özellikleri var mıdır?	X		
	Soru 15:	Konuların anlatımında yeterli örnek verilmiş midir?	X		
	Soru 16:	Örnekler konunun özellikleriyle, amaç ve kazanımlara uygun mudur?	X		
	Soru 17:	Örnekler öğrencinin ilgi, ihtiyaç ve seviyelerine uygun mudur?	X		
	Soru 18:	Örnekler öğrencinin günlük hayatına uygun olarak seçilmiş midir?		X	
	Soru 19:	Öğrencilerin öğrenmelerini kolaylaştıracak başka ögelere yer verilmiş midir?	X		
Yöntem ve Teknikler	Soru 20:	Konular, çeşitli öğretim strateji, yöntem ve tekniklerini gerektirecek veya mümkün kılacak tablo, grafik, resim vb. ile takviye edilmiş midir?	X		
	Soru 21:	Konular, öğrenciye kültürel bilgi ve beceri kazandıracak şekilde işlenmiş midir?		X	
	Soru 22:	Konular, öğrenciye ahlaki bilgi ve beceri kazandıracak şekilde işlenmiş midir?	X		
	Soru 23:	Ayetler konuya ve amaçlara uygun, öğrenciler tarafından kolay anlaşılabilecek şekilde midir?	X		
	Soru 24:	Hadisler konuya ve amaçlara uygun, öğrenciler tarafından kolay anlaşılabilecek şekilde midir?		X	
	Soru 25:	Konu anlatılırken verilen batıl bilgi ve inanışlar, doğruları ile düzeltilmiş midir?			X
	Soru 26:	Ünite, okuma parçası, şiir veya ilahi ile desteklenmiş midir?			X
	Soru 27:	Verilen okuma parçası, şiir veya ilahi öğrencilerin ilgi, ihtiyaç ve seviyelerine uygun mudur?			X
Değerlendirme	Soru 28:	Ünite sonunda verilen değerlendirme çalışmaları, adet olarak yeterlilik ve tür açısından çeşitlilik arz etmekte midir?	X		
	Soru 29:	Sorular öğrencilerin düşünce gelişimini desteklemekte midir?		X	

	Soru 30:	Sorular, öğrencinin daha sonra yapacağı bireysel çalışmalara uygun mudur?	X		

Tablo 10: 8. Sınıf Kur'an-ı Kerim ve Özellikleri Ünitesi Değerlendirme Tablosu

Hazırlık Çalışmalarıyla İlgili Bulgular

5. Ünite "KUR'AN-I KERİM VE ÖZELLİKLERİ" ana başlığını taşımaktadır. Toplam 29 sayfadan oluşmakta, ilk sayfada "ÜNİTEMİZE HAZIRLANALIM" kısmı 5 adet üniteye hazırlık sorusu içermektedir. Bu sorulardan 3 tanesi deftere yazma, 2 tanesi ise araştırma görevi şeklinde verilmiştir. Başlık sayfasında, Kur'an-ı Kerim görseli sayfanın ortasında yer almaktadır.

Diğer ünitelerde olduğu gibi bu ünitede de hazırlık çalışmalarında alt başlıklara, amaçlara yer verilmemiştir. Amaçların, öğrencilerin ünite sonunda göstereceği davranışları ifade etmesine yönelik ise; öğrencilerden "İslam dininin temel kaynaklarını tanır." kazanımı doğrultusunda Kur'an ve sünnetin niçin İslam'ın ana kaynakları olduğunu araştırmaları istenmiştir. Yine ünite kazanımları arasında yer alan, "Ayetlerden hareketle Kur'an'ın ana konularını sınıflandırır." maddesiyle bağlantılı olarak, öğrencilerden Kur'an mealinden alfabetik indeksi inceleyerek, ana konuların tespiti istenmiştir. Diğer bir soruda Kur'an'ın isimlerinin yine kendi ayetlerinden araştırılması, daha sonra da bu isimlerle Kur'an'ın temel özellikleri arasında bir ilişki mevcut olup olmadığının belirlenmesi istenmiştir. Bu da "Kur'an-ı Kerim'in temel özelliklerini değerlendirir." kazanımının gerçekleştirilmesine yöneliktir. Ayrıca, kazanımlarda bulunmamasına rağmen "Kur'an, Furkan, sünnet, inanç, ibadet, ahlak, muamelat ve kıssa kavramlarının sözlükten araştırılması istenerek, üniteye ön hazırlık yapılması hedeflenmiştir. Hazırlık çalışmaları ile önceki ünite veya sınıflarda öğrenilen konularla bir bağlantı kurulmamıştır. Temel kelime ve kavramlara dair verilen çalışmaların ise ünitede bulunan temel kelime ve kavramlara göre az oranda içermektedir.

Dil ve Anlatımla İlgili Bulgular

Ünitede kullanılan dil akıcı sade ve öğrenciler tarafından kolayca anlaşılabilecek şekildedir. Kullanılan kelime, deyim ve terimler 8. sınıf düzeyine uygundur. Bununla beraber sayfa 111'de geçen "nüshalar" kelimesi, 114'te "uzuvlar ve ehli" kelimeleri, 115'te "cihat" kavramı, 116'da "tereddüt", 118'de "usanma",

119'da "iradi davranış ve Sûr" ifadeleri, 121'de "meyilli", 123'te "kefalet", 124'te "nafaka", 125'te "ibret", 126'da "indeks", 127'de "hayâsızlığı ve müsamahakâr" kelime ve kavramlarının ifade ettiği manaya dair herhangi bir açıklamaya yer verilmemiştir. Kitabın sözlük kısmında da yer verilmeyen bu kelimeler, 8. sınıf düzeyindeki her öğrenci tarafından anlaşılamayabilir. Bu kelime ve ifadelere sözlük kısmında yer verilmelidir. Ünitede bir çok kavramın tanımı verilmiştir. Bunlar; "tevatür, furkan, Hak, Hakîm, Hûdâ, Mübeşşir, Münir, takrir, Kavli Sünnet, Fiili Sünnet, Takriri Sünnet, tevhit, Samed, muamelat, kıssa, Beyan, Nur, Zikir, Furkan, Mev'iza, Mubin" dir. Böylece kitabı bireysel olarak okuyan öğrencinin metni anlaması kolaylaştırılmıştır.

Cümleler çoğunlukla 10-12 kelimeden oluşmakta, daha fazla kelimeli cümleler azda olsa kullanılmaktadır. 10 – 11 yaş arası çocuklar için, 13,14 kelimelik cümlelerin ideal olduğu kanaatiyle ünite bütün olarak değerlendirildiğinde, anlaşılırlık açısından herhangi bir problem olmadığı görülecektir. Anlatımda kullanılan cümleler, konular, amaçlar ve kazanımlarile uyumludur. Konular işlenirken metin içerisinde açıklama cümlelerine yer verilmiştir.

Konular anlatılırken örnekler verilmiştir. Fakat bu örnekler konunun anlaşılmasına yardımcı olmak için değil, daha çok anlatılan konuya uygun ayet ve hadisler seçilerek açıklama şeklindedir. "Sünnet" konusunda, Kur'an' Kerim'de bir kadının halası ve teyzesi üzerine nikâhlanmasının, köpek dişi olan yırtıcı hayvanların etinin yenilmesinin haramlığına dair bir ayet olmadığı, fakat Peygamberimizin (s.a.v.) her iki durumunda haram olduğunu bildirdiği örnek olarak verilmiştir. Burada örneğin bizzat kendisinin de veriliş şeklinin de doğru olmadığını düşünüyoruz. Şöyle ki konu "Nikâh" değildir. Dolayısıyla nikâh konusunda çok ayrıntı bir bilgiyi burada örnek olarak vermek birçok başka soru doğuracak, belki ders bütünlüğünü bozmaya kadar gidebilecektir. Ayrıca bu konunun hayvanlara dair bir hükümle beraber işlenmesi de ayrı bir tartışma konusu olabilir. Bazen de görsellerin konuya örnek teşkil etmesi amaçlanmıştır. Sayfa 114'te verilen görselde, abdest alan bir çocuk görseli yer almaktadır. Açıklama cümlesinde de müslümanların abdest almayı Peygamberden (s.a.v.) görerek öğrendikleri ifade edilmiştir. Verilen

örnekler, ünite tanımında belirtildiği gibi günlük hayatta karşılaşılan ve öğrencilerin deneyimleyebileceği şekilde değildir. Ünite daha çok bilgi verme amaçlı yazılmıştır.

Yöntem ve Tekniklerle İlgili Bulgular

Konular, çeşitli öğretim strateji, yöntem ve tekniklerini mümkün kılacak resim, tablo ve kavram haritaları ile takviye edilmiştir. Ünitede 15 adet görsele yer verilmiştir. Bu yönüyle kitabın en zengin ünitesidir. Ünite Kuran'ı Kerim'in farklı özelliklerinden bahsettiği için resimlerde muhtelif konulardadır. Sayfa 113'te Peygamberimizin dostluk ve arkadaşlığa çok önem verdiği belirtilerek bir birine sarılmış iki çocuğu gösteren resim yer almaktadır. Sayfa 118'de kâinattaki mükemmel düzenin, Rabbimizin eşi ve benzerinin olmadığının ispatı olduğu açıklamasıyla, yıldızları ve gezegenleri içeren bir uzay grafiğine yer verilmiştir. Sayfa 120'de 3 adet görsel yer almaktadır. "İbadet" konusuna örnek olarak verilen bu görsellerin birincisinde namaz kılan bir kız çocuğu, ikincisinde tavaf yapan müslümanlar, üçüncüsünde ise halka açık iftar sofrasında yemek duası yapan insanlar ye almaktadır. 123. sayfa da ticarette doğru olmanın Allah'ın (c.c.) emri olduğu bilgisiyle bir pazar yeri gösterilmiştir. 127. sayfada vaaz eden bir imam ya da vaiz, 130'da topluluk önünde kıraat yapan bir erkek çocuk resmi, 132'de bir şelale resmi verilmiştir. Sayfa 136'da ise "Nuh Tufanı"nı gösteren temsili bir resim yer almıştır. Kanaatimizce ünitenin en dikkat çekici görseli budur. Ünite, yukarıda da belirttiğimiz gibi konu ile bağlantılı görseller bulundurması bakımından oldukça zengindir.

Ünitede toplam 3 adet kavram haritası yer almaktadır. Sayfa 116'da ki kavram haritası Kuran'ı Kerim'in ana konularını göstermektedir. Sayfa 125'te bulunan ve Kuran'ı Kerim'de anlatılan kıssaları gösteren kavram haritası ise 3 başlık altında konuyu özetlemiştir. Sayfa 130'da ki kavram haritası ise insan – Allah (c.c.) ilişkisinde Kuran'ı Kerim'in yol gösterici olduğunu vurgulamaktadır.

Ünitede 15 adet "Düşünelim", 11 adet "Değerlendirelim", 7 adet "Yorumlayalım", 2 adet "Tartışalım" etkinliği bulunmaktadır. Etkinlik olarak en çok başvurulan yöntem düşünme alanındadır ve sayısı oldukça fazladır. Öğrenciler bu konunun işlendiği dönemde artık ortaokulu tamamlamak üzeredirler. Ergenlik

çağının getirdiği sıkıntılara uzun zamandan beri farklı isimler altında uygulanan liseye geçiş sınavlarının getirdiği heyecan ve baskı sebebiyle derslere olan dikkat dağılmış olabilir. Ayrıca sene sonu olması münasebetiyle öğrencide bir yorgunluk da görülebilir. Bu gibi sebeplerle konuyu programda da belirtildiği gibi ya daha somut etkinliklerle işlenebilir hale getirmeli ya da ünitenin sıralaması değiştirilmelidir.

Konular, öğrenciye kültürel bilgi ve beceri kazandıracak şekilde işlenmemiştir. Ne metinde, ne kullanılan görsellerde, nede etkinliklerde kültürel ögelerimize yer verilmemiştir. Konular işlenirken verilen az sayıdaki örnek, öğrenci seviyesine uygun, kolay anlaşılır durumdadır. Ünitede bol miktarda kavram ve terim tanımına yer verilmiştir.

"Bir Peygamber Tanıyorum: Hz. Nuh (a.s.)" konusunda, Nuh Peygamber ile alakalı Kur'an ayetlerine ve İslam tarihine dayalı bilgiler verilmiştir. Sayfa 136'da Hz. Nuh (a.s.) tarafından inşa edilen ve tufandan önce içine aldığı hayvan çiftlerini gösteren temsili resme yer verilmiştir.

Konular, öğrenciye ahlaki bilgi ve beceri kazandıracak şekilde işlenmiş midir sorusuna cevap olarak; sayfa 114'te yer alan "Sünnet" konusunda, Peygamberimizin (s.a.v.) "Ben, ancak güzel ahlakı tamamlamak için gönderildim" hadisine yer verilmiş, Kur'an da öğütlenen iyi bir insan olmanın yol ve yöntemini, nasıl hayata geçirilebileceğini, müslümanların bizzat Peygamberimizden ve hadislerden öğrendikleri belirtilmiştir. Sayfa 121'de "Ahlak" müstakil bir başlık haline getirilerek ahlak ile ilgili ayetler verilmiş, Kuran'ı Kerim'e göre güzel ahlaklı bir müslüman nasıl olmalı konusunda yorumlarda bulunulmuştur. Yine aynı konuda sayfa 127'de Hz. Lokman'ın (a.s.) oğluna yaptığı tavsiyelere yer verilmiştir.

Konular ile ilgili ayetler koyu puntolarla yazılmıştır. Ünitede verilen hadis sayısı azdır. Ayet mealleri 12 – 13 yaşlarındaki çocukların anlayabileceği niteliktedir. Dipnotlarda ayetin bulunduğu sure ismi ve ayet numarası ile beraber verilmiştir. Önceki ünitelerde yer alan "Bir Sure Tanıyorum" kısmı bu ünitede yer almamaktadır.

Konular anlatılırken, dikkat çekici nitelikte batıl bir bilgi ve inanış verilmemiştir. Dolayısıyla herhangi bir düzeltmeye ihtiyaç yoktur.

Değerlendirme Çalışmalarıyla İlgili Bulgular

Ünite sonunda verilen değerlendirme çalışmaları, adet olarak yeterli sayıdadır. Tür açısından ise, 5 adet öğrencilerin cevap yazmaları istenen soru, 10 adet doğru – yanlış ifade bulma, 5 adet verilen kavram ile açıklayıcı cümle eşleştirme, 6 adette çoktan seçmeli soru çeşidi içermektedir. Bu çalışmalar, sınıf ortamında topluca yapılabileceği gibi öğrenci tarafından, bireysel hız ve öğrenme düzeyine göre kendi kendine yapılabilecek niteliktedir. Soru türleri incelendiği zaman genelde bilgi ve kavrama düzeyinde olduğu görülecektir. Ayrıca öğrencilerden Kur'an ve Temel Özellikleri" konulu bir kompozisyon yazmaları istenmiştir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bu çalışmada ortaokul 5. sınıf ile 8. sınıflarda 2019 – 2020 Eğitim – Öğretim Yılı'nda okutulan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitapları, içerik açısından incelenerek 10 ve 13 yaşlarındaki çocukların bilişsel, sosyal ve dinî gelişim düzeylerine uygunluğu araştırılmıştır. Oluşturulan ders kitabı inceleme formu aracılığıyla ünitelerden elde edilen bulgular, 4 başlık altında değerlendirilerek "Öneriler" ile çalışma sonlandırılacaktır.

Hazırlık Çalışmalarıyla İlgili Değerlendirme ve Sonuçlar

Eklerde verilen 5. Sınıf hazırlık çalışmalarının öğrenci seviyesine uygunluğunu değerlendiren tabloda yer alan sayısal verilerden de anlaşılabileceği gibi, "Hazırlık Çalışmaları" % 71,25 oranında öğrenci seviyesine uygundur. % 37,05 "Kısmen" uygundur yargısının yüksekliğinde, ünite başında ana başlığa yer verilip alt başlıklara yer verilmemesi ve öğrenilecek konuların önceki sınıflarla bağlantısının kurulmaması sebep olmuştur. Ders kitabında her ünitenin ilk sayfasında, o ünitenin ana başlığına ve "Ünitemize Hazırlanalım" başlığı altında hazırlık çalışmalarına yer verilmiştir. Bu çalışmalar, 10 – 11 yaş öğrenci grubunun anlayabileceği şekilde sade bir dille hazırlanmıştır. Genelde 5 sorudan oluşan çalışmaların, 3'ü deftere yazma 2'si araştırma görevi şeklindedir. Bu şekliyle çalışmalar, bilgi ve kavrama düzeyinde olup, daha ileri seviyelerde bir öğrenmeyi mümkün kılacak şekilde değildir. Sorular, ünite kazanımları dikkate alınarak hazırlanmıştır ve ünite sonunda ulaşılması hedeflenen çıktılarla uyumludur. Alt başlıklar ve ünite kazanımları ise ünitelerin ilk sayfalarında yer almamaktadır. Bu durum, öğrencinin o ünitede öğreneceklerini önceden toplu şekilde görerek, zihnen hazırlanmasını sağlamadığı için bir eksiklik olarak görülebilir. Ünitede geçecek dinî kavramlar, büyük oranda hazırlık çalışmalarında araştırma ödevi olarak verilmiştir. Hazırlık çalışmaları ile önceki ünite veya sınıflarda öğrenilen konular arasında, öğrencilerin dikkatini çekecek şekilde bağlantılar kurulmamıştır.

8. Sınıf ders kitabında yer alan hazırlık çalışmalarının ise; % 45,6 oranında öğrenci seviyesine uygun olduğu, % 25,65 oranında kısmen uygun, % 28,5 oranında

da uygun olmadığı belirlenmiştir. Hazırlık çalışmalarında, iki kitabında öğrenci seviyelerine aynı oranda hitap ettiği sonucuna varılmıştır. Uygun olmama durumuna sebep olarak, ünite hazırlık çalışmaları bulgularında belirtilen eksikliklere ek olarak, ünite kazanımlarıyla bağlantılı hazırlık çalışmalarının yetersizliği gösterilebilir.

Dil ve Anlatımla İlgili Değerlendirme ve Sonuçlar

Ünitelerde kullanılan dil ve anlatım özellikleri açısından yaptığımız inceleme sonucunda, 5. sınıf kitabının % 79,68 oranında öğrenci seviyesine uygun olduğu tespit edilmiştir. % 19,92'lik "kısmen" oranı ise çoğunlukla, anlaşılması zor veya öğrenci seviyesine uymayan kelime kullanımı sebebiyle ortaya çıkmıştır. Aşağıda bu durum detaylı şekilde açıklanmıştır.

5. sınıf ders kitabında kullanılan dilin sade ve anlaşılır şekilde olduğu görülmüştür. Cümleler, 10 -11 yaş öğrencilerin anlayabileceği şekilde kurulmuştur. "Bilgelik Sözler, Bilgi Küpü ve Kavramlarımızı Tanıyalım" bölümleri, metinde geçen kelime ve kavramların açıklamalarının verildiği bölümlerdir. Fakat bu konuda tespit edilen en önemli problem, bazı kelimelerin bütün öğrenciler tarafından anlaşılmama ihtimalidir. Zira dil alanında yapılan araştırmalara göre kelime hazinemiz her geçen gün daralmakta ve fakirleşmektedir. Metinde anlatım sırasında veya ayet meallerinde kullanılan bu kelimeler için takip edilen yöntem şu şekildedir: Öğrencilerin dil gelişim düzeyine uygun olmadığı düşünülen kelimenin, o ünite sınırları içerisinde açıklanıp açıklanmadığı takip edilmiştir. Açıklanmışsa bulgularda belirtilmiş, açıklanmamışsa kitabın sözlük kısmına bakılarak orada anlamının verilip verilmediği araştırılarak ulaşılan sonuç yine bulgulara eklenmiştir. Anlaşılmayan kelimelerle ilgili çözüm olarak, ya sadeleştirme yoluna gidilmeli, ya da anlatılan konuyla bağlantılı kavram veya terimse, uygun şekilde ünite de açıklanmalıdır. Hiç olmazsa sözlük kısmında bu kelimelere yer verilmelidir.

Ünitelerin işlenişi sırasında, konunun özelliklerine, ünitenin amaç ve hedef davranışlarına uygun, öğrencilerin ilgi, ihtiyaç ve gelişim seviyesine hitap eden, yeterli örnekler verilmiştir. Özellikle 5. sınıf 1. ve 4. ünitelerin bu konuda dikkat çekici şekilde güzel hazırlandığı tespit edilmiştir. Öğretim programında; konuların günlük hayattan ve öğrencilerin deneyimleyebildiği örneklerle, somutlaştırılarak

işlenmesi gerekliliği belirtilmesine rağmen 5. sınıfın 3. ve 5. ünitelerinin bu konuda yetersiz kaldığı kanaatine varılmıştır. Fakat yine de, uygunluk açısından "kısmen" kriteriyle işaretlenerek mevcut örnekler göz ardı edilmemiştir. 3. ünitede işlenen internet, sosyal medya gibi küçük yaştan itibaren birçok öğrencinin ilgi duyduğu konuları içerdiği için oldukça dikkat çekici niteliktedir. Fakat öğretim programında da tavsiye edildiği gibi, konu işlenirken somut işlemler devresinde bulunan öğrencilere, günlük hayattan, kendilerinin de karşılaştığı örnek durumlar üzerinden gidilmesi gerekirken, verilen örnek sayısının dahi sınırlı olmasının bir eksiklik olduğu sonucuna varılmıştır.

8. sınıf ünitelerinde kullanılan dil ve anlatım özellikleri açısından yaptığımız inceleme sonucunda ise, ders kitabının % 91,3 oranında öğrenci seviyesine uygun olduğu tespit edilmiştir. Bu oran, incelediğimiz diğer ders kitabına nazaran daha yüksektir. Bu duruma, 13 – 14 yaş aralığındaki öğrencilerin kelime hazinelerinin daha gelişmiş olması sebebiyle kullanılan kelimelerin anlaşılma probleminin olmaması gösterilebilir. Yine de öğrenci düzeyine uygun olmadığı düşünülen kelimelere ikinci bölümde ünite incelenirken değinilmiştir. Özellikle 8. sınıf ders kitabının "Sözlük" kısmının son derece zayıf olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca son ünite, kitabın en uzun ünitesidir ve çok fazla yeni kavrama ve terime yer verilmiştir. Öğrenciler, bu üniteye sıra geldiğinde, ülkemizde uygulanan liselere yerleşme sistemine göre yıl sonunda girecekleri sınava hazırlanmaktadırlar. Dolayısıyla hem son anda öğrenme yükleri artacak hem de zihni yorgunlukları sebebiyle dikkatlerini konuya toplamakta zorlanacaklardır. Bu ünitenin sıralamasının değiştirilmesi öğrenciler açısından faydalı olabilir.

Yöntem ve Tekniklerle İlgili Değerlendirme ve Sonuçlar

5. sınıf ders kitabının ünitelerinde kullanılan yöntem ve tekniklerin seviyeye uygunluk oranı % 67,5 olarak tespit edilmiştir. Diğer oranlar "kısmen" uygun % 12,5 ve "hayır" uygun değil % 20 şeklindedir.

8. sınıf ders kitabının ünitelerinde kullanılan yöntem ve tekniklerin seviyeye uygunluk oranı ise % 57,5 olarak tespit edilmiştir. Diğer oranlar "kısmen" uygun % 27,5 ve "hayır" uygun değil % 15 şeklindedir.

Üniteler, muhtelif sayıda resim ve fotoğrafla desteklenmiştir. Fakat kimi ünitede az kimi ünitede çok olması sebebiyle bir standarttan söz edilemez. 5. sınıf kitabında 3. ünite 5 adet görsel içermektedir. Sayı olarak en düşük olan bu ünitedir. Ünitelerde yer alan görsellerin konularla bağlantılı olma durumları da zayıftır. Bu konuda da, yine aynı kitabın 2. ünitesi en düşük resim – metin ilgi oranına sahiptir. Kitap boyunca toplumdaki adalet ve düzen söz konusu olduğunda, hep semt pazarı görseline yer verilmiştir. Az sayıda tablo ve kavram haritasından yararlanılmıştır. 8. sınıf kitabında tablo ve kavram haritası kullanımı oldukça düşüktür. Sadece 5. ünitede 3 adet kavram haritası bulunmaktadır. Resim ve fotoğraf kullanımı ise daha dengelidir. Her ünitede ortalama 10 adet görsele yer verilmiştir.

Ünitelerdeki etkinliklerin dağılımlarına baktığımızda sonuç olarak ortaya çıkan durum şu şekildedir:

5. Sınıf kitabında en çok kullanılan etkinlik "düşünelim" etkinliğidir. Hem öğretim programında hem de literatürde, son çocukluk döneminde ve somut işlemler döneminde olan 10 – 11 yaş çocuklara eğitim öğretim yapılırken, somutlaştırma vurgusu yapılmasına rağmen, konuların işlenişi sırasında büyük öneme sahip etkinliklerde, düşünce ve soyut tabanlı hareket etmek yöntem ve teknikler açısından doğru bir yaklaşım değildir. Örneğin 5. sınıf "1. ünite: Allah İnancı" konusunda, her ne kadar kâinatta var olan düzen, çevremizdeki canlılardan, bitkilerden, meydana gelen tabiat hadiselerinden hareketle Allah'ı (c.c) anlatmaya çalışıp örneklerle açıklasa da, 10 yaşında olan, henüz ilkokulu yeni bitirmiş bir çocuğun bu konuyu hakkıyla anlayıp kavrayabilmesi oldukça zordur. Çünkü somut mahlûkattan yola çıkarak soyut olan düzeni ve Rabbimizi anlayabilme kapasitesi daha ileri yaşlarda kazanılabilmektedir. Ünitede 10 adet "düşünelim", 6 adet "okuyalım" ve 2 adet "konuşalım" etkinliği yer alırken, somut olarak sadece 1 adet "pano yapalım" etkinliği bulunmaktadır. Bu konu, öğrencilerin bilişsel açıdan nispeten biraz daha olgunlaştığı ilerleyen ünitelere veya 6. sınıfa bırakılabilir. Yine 3. ünite, soyut bir konu olan adap ve nezaket kuralları hakkındadır. Konu işlenirken en çok yer verilen etkinlik ise yine düşünme alanındadır. Kitapta, üst düzey öğrenme sağlayabilecek drama, beyin fırtınası ve yerinde öğretimin sağlanabileceği "ziyaret edelim" etkinliklerinden sadece birer adet verilmiştir. Bu sayının son derece az olduğu

sonucuna ulaşılmıştır. Aynı konuda 8. sınıf kitabında, yine "düşünelim" etkinliği ağırlıklı olarak verilmiştir. Her ünitede ortalama 8 adet bu etkinlikten bulunmaktadır. Daha sonra "değerlendirelim" ve "yorumlayalım" etkinliği bulunmaktadır. Bu etkinlikler ergenlik çağında bulunan öğrenci seviyelerine uygun olmakla beraber, kendi becerilerini ortaya koyarak üst düzey öğrenme gerçekleştirebilecekleri tarzda değildir. Bu şekilde sadece bir etkinlik (5N1K Yapalım) 2. ünitede yer almaktadır.

Ders kitaplarının öğrencilerin sosyal - kültürel gelişimlerine katkısı konusunda, 5. sınıf kitabında güzel örnekler bulunmaktadır. 5. sınıf 1. ünitede milletimizin yüzyıllardır dua ederken kullandığı metinlerden örnekler verilmiştir. Bu durum aynı zamanda, günlük hayattan örneklerin ders sırasında kullanımına da örnek teşkil etmektedir. Yine 2. ünitede Ramazan ayı gelenek görenekleri, eğlenceleri detaylı şekilde anlatılmıştır. 5. Ünite'de örf ve âdetlerimizde dinin izleri işlenmiştir. Yine aynı konuda dinî bayramlarda, mübarek gün ve gecelerde toplumumuzda yaygın olarak görülen uygulamalara değinilmiştir. Konu resim ve fotoğraf ile desteklenerek, örf – âdetlerimizde bulunan yardımlaşma bilinci güzel şekilde açıklanmıştır. Burada Türk - İslam mimarisine de bahis açılması olumlu bir yaklaşımdır. Fakat gerek mimari eserlerimizden, gerekse tezyini sanatlarımızdan yeterli sayıda resim ve fotoğrafa yer verilmemiştir. Dinî kültürün gelecek nesillere aktarılması konusunda, 8. sınıf ders kitabında büyük eksiklik olduğu görülmüştür. İslamî resim, musiki, mimari alanlarında müstakil bir başlık bulunmamakta, sadece son ünitede dolaylı yoldan değinilmiştir. Asırlar boyunca bin bir zahmet ve emekle vücuda getirilen İslami sanat eserlerinin fotoğrafları bile verilmemiştir. İlköğretim düzeyinde başka bir derste bu değerler konu edilmediğine göre, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitapları bu konuları öğrenci seviyelerine uygun şekilde içermelidir. Zira gelecek nesillere sanat sevgisi de, merakı da bu çağlarda verilecek, böylece genç yetenekler geleceğin sanatkârı olarak bu sayede kendi kültürlerini bilecek ve devam ettireceklerdir.

Ahlak eğitimi, tüm sınıf düzeylerinde kitaplarda yerini almıştır. Üniteler incelendiğinde işlenilen konular bağlamında ahlaki ögelere de yer verilmiştir. Yeri geldikçe ahlakı güzel bir kimsede bulunması gereken özelliklerin detaylı şekilde ele alındığı görülmüştür. Fakat şunu unutmamak lazımdır ki ahlak eğitimi okuyarak ya da anlatılarak yapılamaz. Bir hâl eğitimi olan ahlâkı, öğretim yöntem-tekniklerinde

sıkça bahsi geçen "yaparak yaşayarak öğrenme" ile tatbik ederek, kazandırmaya çabalamalıdır. Çağımız insanının ve Müslümanın belki de en büyük problemi ahlakidir. Doğrusunu bildiği halde bilerek yanlışta ısrar etmek, farklı söylemek farklı davranmak, cemiyet içerisinde başka, kendi halinde iken başka davranmak, güç, kuvvet, mal, servet, makam, yetki, şöhret, sahibi olduğu zaman inandığı değerlerden taviz vermek hep ahlaki yönden gelişimini tamamlayamamanın neticeleri olmalıdır. Müslümanın ahlak anlayışının temelini Kur'an ve sünnetin oluşturduğu unutulmamalıdır. Daha önce tasavvufi kurumların uhdesinde olan topumun ahlaki eğitimi, bugün aile kurumu dışında tamamıyla din kültürü öğretmenlerine ve cami imamlarına kalmış durumdadır. Bu kurumlarda uygulanan, sohbet kültürü tekrar canlandırılmalı ve rol model olunarak, öğrencilerin de ilgilerini çekecek şekilde çeşitli etkinlikler icra edilerek uygulama yaptırılmalıdır.

8. sınıf kitabında bulunan, surelerin Arapça hattı verilmemiş, latin harfleri ile yazılmıştır. 5. sınıf kitabında bulunan sure ve duaların orijinal şekli yazılmışken 8. Sınıf düzeyinde bu şekilde olmasının doğru bir uygulama olmadığı düşünülebilir.

5. sınıfın son ünitesinde, kitabın tek ilahisine yer verilmiştir. Hâlbuki dinî musikimizde 5. sınıf konularıyla ilgili birçok ilahi örneği mevcuttur. Bu konuda musikimizden ve edebiyatımızdan istifade etmemek büyük bir eksikliktir. 8. sınıfta ise hiçbir ünitede ilahi örneği yoktur.

Değerlendirme Çalışmalarıyla İlgili Sonuçlar

5. sınıf ders kitabının ünite sonlarında yer alan değerlendirme çalışmalarının öğrenci seviyesine uygunluk oranı % 66,6 olarak tespit edilmiştir. Diğer oranlar "kısmen" uygun % 19,98 ve "hayır" uygun değil % 13,32 şeklindedir.

8. sınıf ders kitabının ünite sonlarında yer alan değerlendirme çalışmalarının öğrenci seviyesine uygunluk oranı ise, yine % 66,6 olarak tespit edilmiştir. Diğer oranlar "kısmen" uygun % 26,64 ve "hayır" uygun değil % 6,66 şeklindedir.

Her iki sınıf düzeyinde de benzer çalışmalara yer verilmiştir. 8. sınıfta farklı olarak, ünitede işlenen konularla bağlantılı bir kavram veya başlık doğrultusunda, kompozisyon yazılması istenmiştir. Bu çalışmalar, sınıfta öğretmen kontrolünde

yapılabileceği gibi öğrenci tarafından, bireysel hız ve öğrenme düzeyine göre kendi kendine yapılabilecek niteliktedir. Genelde çalışmaların tür açısından, bilgi ve kavrama düzeyinde soru maddelerinden oluştuğu görülmüştür.

Sonuç olarak; ünitelerden elde edilen bulgular, yüzde ile matematiksel olarak ifade etmek gerekirse, 5. sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı'nın % 61,99 oranında öğrencilerin seviyelerine uygun olduğu sonucuna varılmıştır. "Kısmen" uygunluk yüzdesi % 22,36, "hayır" uygun değilin oranı ise % 15,45'tir.

8. sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı'nın ise % 65,25 oranında öğrencilerin seviyelerine uygun olduğu tespit edilmiştir. "kısmen" uygunluk yüzdesi % 22,02, "hayır" uygun değilin oranı ise % 12,54'tür.

Böylece Ortaokul 5. ve 8. sınıflarda kullanılan bu iki kitabın büyük ölçüde, eksik yönleriyle beraber, hedeflenen din eğitiminin amaçlarını gerçekleştirmeye yetkin birer ders kitabı oldukları sonucuna ulaşılmıştır.

Ders Kitaplarına Dair Öneriler

- 5. sınıf ders kitabında, metinde geçen kelime ve kavramların açıklamalarının bulunduğu "Bilgelik Sözler, Bilgi Küpü ve Kavramlarımızı Tanıyalım" gibi bölümlere, 8. sınıf kitabında da yer verilmelidir.
- Ünitelerde verilen örnekler çoğaltılmalıdır. Örnekler öğrencilerin kendi hayatlarıyla bağlantılı şekilde olmalıdır. Mümkünse gerçek hikâyelere yer verilmelidir. Böylece öğrenciler kitabı kendilerinden bir parça kabul ederek daha da benimseyeceklerdir.
- Çocukların dil gelişimleri birbirlerinden farklı olduğu için, konular işlenirken kullanılan dinî kavram ve ifadeler, bir önceki sınıfta anlamları verilmiş olsalar bile, son kısımda yer alan "Sözlük" bölümünde açıklanmalı ve metinde de buraya yönlendirici bir işaret yer almalı veya farklı renk – tip yazı çeşidi kullanılmalıdır.
- Özellikle 5. sınıf gibi daha erken yaş çocuk kitaplarında, adet olarak daha fazla resim ve fotoğrafa yer verilmelidir. İlgi çekici şekilde, renkli ve anlatılan konuyla bağlantılı görseller olmasına da dikkat edilmelidir. Bu konuda uygun karikatürler veya kültürümüzün önemli tarihi şahsiyetlerinin karikatürize edilmiş

halleri kitaplarda yer alabilir. Üst sınıflarda ise mümkünse öğrenciler tarafından çekilen fotoğraflara yer verilmeli, bu sayede öğrencilerin kitaplarda kendilerinden bir parça bulunması sebebiyle dersi ve kitabı daha çok benimsemeleri sağlanmalıdır.

- Türk – İslam kültür ve sanat eserlerinin, öğrencilerin hafızalarına yerleşmesi için yeri geldikçe görselleri verilmeli, bulundukları il belirtilmeli, haklarında kısada olsa açıklamalarda bulunulmalıdır.
- Konular işlenirken, üst düzey öğrenme sağlayacak drama yapma, beyin fırtınası, istasyon, altı şapka gibi etkinliklere yer verilmelidir.
- Kitaplardaki tablo, kavram haritası, balık kılçığı gibi öğrenmeye yardımcı ögelerin adedi artırılmalıdır.
- Konularla bağlantılı ve sözleri öğrenci seviyesine uygun olan ilahilere kitaplarda yer verilmelidir.

Akademik Öneriler

- Çalışma esnasında, özellikle ilk bölümde, günümüz ortaokul öğrencilerinin zihnî kapasite, manevi - soyut alanı algılayış biçimleri hakkında çalışmaların varlığı fakat yapılmalarının üzerinden hayli zaman geçtiği tespit edilmiştir. Bu konuda çalışanların, genelde 1980 öncesi doğumlu akademisyenler olduğu, bunların da referans aldıkları kaynakların çok daha eskilere dayandığı saptanmıştır. Genç akademisyenler tarafından, yeni neslin, özellikle 2000 sonrası doğumlu gençlerin gelişim – öğrenme psikolojileri üzerine yapılacak çalışmalar, hem bu eksikliği giderecek hem de aradaki kuşak farkından doğacak olumsuzlukları ortadan kaldıracaktır.
- Günümüz gençlerinin dinî hayata katılma noktasından isteksizliklerine ya da din dışı alana olan meraklarına sebep olarak, kendilerini yeterince anlayamamış öğretmenleri tarafından, yine kendilerine hitap etmeyecek şekilde hazırlanmış ders araç gereç ve yöntemlerle yapılmaya çalışılan eğitim – öğretim faaliyetleri de gösterilebilir. İçinde bulunduğumuz çağ ile adeta şaha kalkan teknolojik ilerlemenin, din ve ahlak eğitim öğretimi için kullanımı son derece sınırlı ve amatörcedir. Bu konuda hem MEB'in hem de Üniversitelerin ilgili bölümleri birlikte çalışarak bu boşluğu doldurmalıdır.

- Kişisel hayatın öncelendiği ve yüceltildiği, sosyalitenin bilgisayar - telefon ekranlarına sıkıştırıldığı ortamlarda, dinî ve ahlaki olan hususlar ya hiç yer almamış ya da sınırlı bir kesime hitap edecek şekilde adeta bir köşeye atılmıştır. Bu konuda da yukarıda bahsi geçen kamu kurumlarıyla beraber din eğitimi ile ilgilenen tüm gönüllü kişi ve kuruluşlar desteklenmelidir.
- 10–13 yaş öğrencilerin algı seviyeleri, somut işlem - soyut işlem dönemi özellikleri, konularını araştıran akademisyenlerin çalışmaları ve ortaokul öğretmenlerinin görüşleri dikkate alınmalı, tespit edilen yeni durumlara göre müfredatta güncellemelere gidilmelidir.
- 2019 Temmuz ayında, MEB okula başlama yaşında yeni bir uygulamayı hayata geçirmiştir. Buna göre ilkokula başlama yaşı 6 olarak sabitlenmiştir. Fakat önceki senelerde 60 ay / 5 yaşındaki öğrenciler de ilkokula başlayabilmekteydi. Bu öğrencilerin durumu göz önünde bulundurulmalıdır.
- İlkokulda, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersleri 4. sınıfta başlamaktadır. Dolayısı ile tüm derslerin tek öğretmen tarafından verilmesine alışan öğrenci, 5. sınıfta öğretmene ve derslere alışma ile uğraşırken ilk defa karşılaştığı, belki de ailesinde hiç duymadığı konuları idrak edemeyebilir. Bu sebeple, dinî konular menkıbeler üzerinden, ünitelerde okuma parçası olarak, öğrencilerin seviyesine uygun bir dille verilebilir. 8. sınıflarda da aynı şekilde Türkler arasında İslam'ın yayılmasında etkili olan; İmam Âzam Ebu Hanife, İmam-ı Mâturîdî, Hoca Ahmet Yesevî, Ahi Evran, Hacı Bektaş-ı Veli, Mevlânâ Celâleddin-i Rumi, Yunus Emre vb. büyük şahsiyetlerin hayatları ve fikirleri bu çerçevede etraflıca işlenmelidir.
- Din eğitiminde ders kitaplarını tek materyal olarak görmenin, istifade edilebilecek sayısız kaynağı göz ardı etmek ve bu alandaki muazzam birikimi zayi etmek anlamına gelebileceği unutulmamalıdır. Geçmişin tecrübesinden yararlanılmalı, teknolojinin nimetlerinden lüzumunca istifade edilmeli, saha çalışması, gezi ve yerinde öğretime başvurulmalıdır.

Ortaokul çağını içine alan 10–13 yaş aralığında yapılan din eğitiminde bazı konular yeniden düşünülüp değerlendirilmelidir. Çocuklar bilişsel olarak 12 yaşından itibaren soyut düşünmeye başlayabilirler. Literatüre göre ise, dinî konularda bu yaş 13'e kadar çıkabilmektedir. Yaklaşık yarım yüzyıldır mecburi olup olmaması

tartışılan din eğitimi, siyasetin malzemesi haline getirilmemelidir. Din eğitimi, değişen ve gelişen insan - toplum çalışmalarında hakkı olan payı bir türlü alamamış, Tanzimat'tan beri artarak devam eden "batılı gözüyle" garabeti ile mazideki seviyesini aşması engellenmiş, hatta toplum hayatından el çektirilerek vicdan meselesi haline getirilmiş, teknik eğitimin gölgesinde kalmıştır. Umudumuz odur ki, dünyanın dört bir tarafından insana ulaşmanın mümkün olduğu, bilgiye erişimin basitleştiği, maddi refahın arttığı, hayatı idame ettirmenin eskiye nazaran kolaylaştığı günümüzde, din eğitimi üzerine, pansuman değil, hakiki manada tedavi edici, ufuk açan, üzerine sağlam bir itikâdın inşa edilebildiği, tartışma değil çözüm odaklı çalışmaların sayısı artar.

KAYNAKÇA

Arpacı, Mücahit:	"Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi Derslerinde Yapılandırmacı Öğrenme Ortamları", **Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi**, Cilt 12, Sayı 3.
Avcı, Ahmet:	**Eğitim Bilimine Giriş**, Türdav, İstanbul, 2014.
Ay**,** Mehmet Emin:	**Çocuklarımıza Allah'ı Nasıl Anlatalım?** , Timaş Yayınları, 15. Baskı, İstanbul, 2002.
Aybey, Salih:	"6-14 Yaş Arası Çocuğun Dinî Gelişim Dönemi Özelliklerinin Bilinmesinin Din Eğitimi Açısından Önemi", **Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic** Volume 11/5, p.69-84, Ankara, 2016.
Aydın, Mehmet Zeki:	**Din Öğretiminde Yöntemler**, Nobel Yayıncılık, Ankara, 2009.
Başaran, İbrahim Ethem:	**Eğitim Psikolojisi**, Gül Yayınevi, 5. Baskı, Ankara, 1996.
Bilgin, Beyza:	**İslam ve Çocuk**, DİB Yayınları, Ankara, 2003.
Bilgin, Beyza, Selçuk, Mualla:	**Din Öğretimi ve Özel Öğretim Yöntemleri**, Gün Yayınları, 4. Baskı, Ankara, 1999.
Clarke, Jean Illsey:	**Çocuk Bakımı ve Eğitimi**, Papirüs Yay. , İstanbul, 1996.
Cüceloğlu, Doğan:	**İnsan ve Davranışı**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1998.
Çelebi, Ahmed:	**İslam'da Eğitim- Öğretim Tarihi**, Damga Yayınları, İstanbul, 1998.
Dodurgalı, Abdurrahman:	**Ailede Çocuğun Din Eğitimi,** M.Ü. İlahiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1996.
Doğan, Recai, Tosun, Cemal**:**	**İlköğretim 4. ve 5. Sınıflar İçin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretimi**, Pegem A Yayıncılık, Ankara, 2002.
Durgut, Sami:	**İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Müfredatı Konularının İlköğretim Öğrencilerinin Dinî Gelişim**

	Niteliklerine Uygunluğu Meselesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2007.
el-Buhari, Muhammed İbn İsmail:	**Sahih-i Buhari ve Tercümesi**, Çev. Mehmet Sofuoğlu, Ötüken Neşriyat, C.2, İstanbul, 2009
Erden, Münire, Fidan, Nurettin**:**	**Eğitime Giriş**, Alkım Yayınları, Ankara, 1994.
Gander, J. Mary Gardiner, Harry W. :	**Çocuk ve Ergen Gelişimi**, Yay. Haz. Bekir Onur, İmge Kitabevi, Ankara 2004.
Hökelekli, Hayati:	**Ergenik Çağı Gençlerinin Dinî Gelişimi**, Doktora Tezi, Bursa, 1983.
Kılıç, Abdurrahman, Seven, Serdal:	**Konu Alanı Ders Kitabı İncelemesi,** PegemA Yayıncılık, Ankara, 2008.
Kula, Naci:	**Gençlik Döneminde Kimlik ve Din, Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi**, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2002.
MEB	http://ttkb.meb.gov.tr/www/ders-kitaplari-db/dosya/9.
Milli Eğitim Bakanlığı Din Öğretimi Genel Müdürlüğü:	**İlköğretim DKAB Dersi (4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar) Öğretim Programı ve Kılavuzu,** MEB Yayınları, Ankara 2018.
Öcal, Mustafa:	**Din Eğitimi ve Öğretiminde Metodlar,** TDV Yayınları, Ankara, 1993.
Peker, Hüseyin:	**Din Psikolojisi**, Sönmez Yayınları, Samsun, 1993.
Sağlam, İsmail:	**Çocuk ve İbadet (7-14 Yaş Dönemi)**, Düşünce Kitabevi Yay. , Bursa, 2003.
Selçuk, Mualla:	**Çocuğun Eğitiminde Dinî Motifler**, TDV Yayınları, İstanbul, 1996.
Selçuk, Mualla:	**"Din Öğretiminin Kuramsal Temelleri" : Din Öğretiminde Yeni Yaklaşımlar**, MEB Basımevi, İstanbul, 2000.

Şentürk, Habil:	**Din Psikolojisi**, Esra Yayınları, Konya, 1997.
Tosun, Cemal, Doğan, Recai, Korkmaz, Ayşe:	**Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu "Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 4-8",** Ed. : Leyla Küçükahmet, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2011.
Yavuz, Kerim:	**"Çocukta Dinî Duygu ve Düşüncenin Gelişimi"**, DİB Yayınları, Ankara, 1983.
Yavuzer, Haluk**:**	**Çocuk Psikolojisi**, Remzi Kitabevi, İstanbul 2002.

EKLER

I. İLKÖĞRETİM DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ ÖĞRETİM PROGRAMININ TEMEL FELSEFESİ VE GENEL AMAÇLARI

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (4-8. Sınıflar) Öğretim Programı'nın geliştirilmesinde; yapılandırmacı öğrenme modelini destekleyen çoklu zekâ, öğrenci merkezli öğrenme, beceri temelli öğrenme gibi yaklaşımlar dikkate alınmıştır. Beceri temelli öğrenme, öğrencilerde öğrenme süreci içerisinde kazanılması, geliştirilmesi ve hayata aktarılması tasarlanan bilgi, tutum ve beceriler bütününü ifade etmektedir. Bu bağlamda temel becerileri ön planda tutan, öğrenme sürecinde öğrencinin aktif katılımına ve öğretmen rehberliğine imkân veren, öğrencilerin araştırma yapabilecekleri, keşfedebilecekleri, problem çözebilecekleri, çözüm ve yaklaşımlarını paylaşıp tartışabilecekleri ortamların sağlanmasının önemi vurgulanmıştır. Ayrıca programda gelişim düzeyini göz önünde bulunduran, öğrenme sürecinde ön bilgileri harekete geçiren, anlamlı öğrenmelerin gerçekleşebileceği, farklı öğrenme stillerine uygun öğretme ortamlarının sağlanması hedeflenmiştir.

Programda din ve ahlakla ilgili temel kavramların öğretimi, din ve ahlakla ilgili bilgilerin kavramsal temellerinin oluşturulması ve kavramlar arası ilişkilendirmelerin yapılması hedeflenmiştir. Böylece öğrencilerin dinî ve ahlaki kavramları yorumlamaları ve bazı temel becerileri (araştırma ve sorgulama, problem çözme, iletişim kurma vb.) geliştirmeleri amaçlanmıştır.

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (4-8. Sınıflar) Öğretim Programı İslam dinî ve diğer dinleri betimleyici yaklaşımla öğretime konu etmeyi amaçlamıştır. İslam dinî, Kur'an ve sünnetin ortaya koyduğu temel ilkeler çerçevesinde esas alınmıştır. İslam düşüncesinde ortaya çıkan yorumlar bilimsel bir metotla ve mezhepler üstü bir yaklaşımla ele alınmıştır. Yaşayan diğer dinler ise bilimsel bir metotla, dinler açılımlı ve olgusal bir yaklaşımla öğretime konu edilmiştir.

Bu temel felsefeye uygun olarak geliştirilen Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (4-8. Sınıflar) Öğretim Programıyla; 1739 Sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu’nda yer

alan “Türk Millî Eğitiminin Genel Amaçları ve Temel İlkeleri”ne uygun olarak öğrencilerin;

(1) Dinî ve ahlaki kavramları tanımaları,

(2) Dinin sosyal hayat, kültür ve medeniyet unsurları üzerindeki etkilerini kavramaları,

(3) Farklı inanç ve yorumları tanımaları ve bunlara saygı duymaları,

(4) Çevresindeki dinî davranış, yorum, tutum ve deneyimlerin farkında olmaları,

(5) Ahlaki değerleri tanımaları ve bunları içselleştirmeleri,

(6) İslam dininin ana kaynaklarını tanımaları,

(7) Hz. Muhammed’in (s.a.v.) hayatını ve örnek ahlakını tanımaları,

(8) İslam dininin inanç, ibadet ve ahlak ilkelerini açıklamaları,

(9) Bazı dua ve surelerin muhtevasını ana hatlarıyla tanımaları,

(10) İnanç ve ibadetlerin davranışları güzelleştirmedeki olumlu etkisinin farkına varmaları amaçlanmaktadır.

II. DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAKA BİLGİSİ DERSİ 5. SINIF ÜNİTE KAZANIMLARI

5. Sınıf “Allah İnancı” Başlıklı 1. Ünite Kazanımları

5.1.1.Evrendeki mükemmel düzen ile Allah’ın (c.c.) varlığı ve birliği arasında ilişki kurar.

5.1.2. Allah’ın (c.c.) her şeyin yaratıcısı olduğunu fark eder.

5.1.3. Allah’ın (c.c.) Rahmân ve Rahîm isimlerinin yansımalarına örnekler verir.

5.1.4. Allah’ın (c.c.) her şeyi işittiğinin, bildiğinin, gördüğünün ve her şeye gücünün yettiğinin farkında olur.

5.1.5. Allah’a (c.c.) imanın, insan davranışlarına etkisini fark eder.

Kültürümüzden Allah (c.c.) sevgisiyle ilgili örneklere de yer verilir.

5.1.6. Duanın anlamını ve önemini örneklerle açıklar.

Bireyin hangi durumlarda ve nasıl dua etmesi gerektiğine değinilir.

Kur'an-ı Kerim'de geçen peygamber dualarına, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) yaptığı dualara ve kültürümüzdeki dua örneklerine yer verilir.
"Nehcü'l-Belâğa"dan ve dilimize yerleşen kalıplaşmış dua cümlelerinden örnekler verilmeye özen gösterilir.
Öğrencilerin kendi cümleleri ile yazılı ve/veya sözlü olarak dua örnekleri oluşturmalarına yönelik etkinliklere yer verilir.
5.1.7. Hz. İbrahim'in (a.s.) tevhide davetini özetler.
Kazanım, Enbiyâ suresi çerçevesinde ayrıntıya girilmeden ve öğrenci düzeyi dikkate alınarak ele alınır.
5. 1. 8. İhlâs suresini okur, anlamını söyler.
İhlâs suresi ile ilgili kısa açıklamalara yer verilir; surede tevhit inancıyla ilgili verilen mesajlar belirlenir ve surenin nerelerde okunduğuna değinilir.

5. Sınıf "Ramazan ve Oruç" Başlıklı 2. Ünite Kazanımları

5.2.1. Ramazan ayı ve orucun önemini fark eder.
Ramazan ayının aynı zamanda bir Kur'an ayı olduğuna vurgu yapılır ve Kadir Gecesinin önemine değinilir.
Oruçlunun dikkat etmesi gereken hususlara da değinilir.
Farz, vacip, sünnet ve müstehap kavramlarına seviye göz önünde bulundurularak kısaca değinilir.
5.2.2. Ramazan ayı ve oruçla ilgili kavramları örneklerle açıklar.
Ramazan ve oruçla ilgili sahur, imsak, iftar, teravih ve fitre kavramları açıklanır.
Düzeye uygun iftar dualarına yer verilir.
5.2.3. Kültürümüzde Ramazan ve oruçla ilgili gelenekleri tanır.
Mukabele okuma, mahya, hırka-i şerif ziyareti, diş kirası, tekne orucu gibi konulara yer verilir. Ramazan ve oruçla ilgili örneklerde çocuk diline yerleşmiş ifadelerin yer verilmesine özen gösterilir.
5.2.4. Hz. Davud'un (a.s.) hayatını özetler.
Kazanım, sahih kaynaklarda yer alan rivayetler ışığında ayrıntıya girilmeden ve öğrenci düzeyi dikkate alınarak ele alınır.
5.2.5. Rabbena dualarını okur, anlamını söyler.

Rabbena duaları ile ilgili kısa açıklamalara, duaların Kur'an'da geçtiği yerlere ve nerelerde okunduğunu içeren bilgilere öğrenci seviyesine göre yer verilir.

5. Sınıf "Adap ve Nezaket" Başlıklı 3. Ünite Kazanımları

5.3.1. Toplumsal hayatta nezaket kurallarına uygun davranışlar sergilemeye özen gösterir.

Kişisel mahremiyetin önemine değinilir ve bu konuda dikkat edilecek hususlar üzerinde durulur.

5.3.2. Selamlaşma adabına riayet eder.

5.3.3. İletişim ve konuşma adabına uygun davranır.

İletişim adabı konusunda internet ve sosyal medya adabına da değinilir.

5.3.4. Sofra adabına riayet eder.

Helal kazanç, helal lokma gibi konulara kısaca değinilir.

5.3.5. Hz. Lokman'ın (a.s.) öğütlerini hayatına yansıtmaya özen gösterir.

Lokman suresi, 12-19. ayetlerde tavsiye edilen davranışlara öğrenci seviyesine uygun bir şekilde yer verilir.

5.3.6. Tahiyyat duasını okur, anlamını söyler.

Tahiyyat duası ile ilgili kısa açıklamalara ve duanın nerelerde okunduğunu içeren bilgilere yer verilir.

5. Sınıf "Hz. Muhammed (S.A.V) ve Aile Hayatı" Başlıklı 4. Ünite Kazanımları

5.4.1. Hz. Muhammed'in (s.a.v.) Hz. Hatice (r.a.) ile evlilik sürecini özetler.

Hz. Muhammed'in (s.a.v.) Hz. Hatice'den (r.a.) olan çocuklarının adları belirtilir.

5.4.2. Hz. Muhammed'in (s.a.v.) aile içi iletişimine örnekler verir.

Hz. Muhammed'in (s.a.v.) eş, baba ve dede olarak aile içerisinde ortaya koyduğu örnek davranışlarına yer verilir, onun eş, çocuk ve torunlarına olan sevgisi hadislerden örneklerle açıklanır.

Hz. Muhammed'in (s.a.v.) aile bireylerine danışmasına ve onların görüşlerine değer vermesine de vurgu yapılır.

5.4.3. Hz. Muhammed'in (s.a.v.) aile fertlerinin güzel davranışlarını değerlendirir.

5.4.4. Hz. Hasan (r.a.) ve Hz. Hüseyin'in (r.a.) ahlaki erdemlerini kendisine örnek alır.

Hz. Hasan (r.a.) ve Hz. Hüseyin'in (r.a.) hayatı, sahih kaynaklarda yer alan rivayetler ışığında ayrıntıya girilmeden ele alınır.

5.4.5. Kevser suresini okur, anlamını söyler.

Kevser suresi ile ilgili kısa açıklamalara yer verilir. Bu kapsamda; "kevser"in farklı anlamları olduğuna değinilir; ayrıca "kevser"in; bolluk, bereket ve neslin çoğalması anlamlarını içerdiğine, Allah'ın (c.c.), Hz. Peygamber'e pek çok nimet verdiğine, bu nimetlerden birinin de Hz. Peygamber'in neslini devam ettiren Hz. Fâtıma (r.a.) olduğundan bahsedilir.

5. Sınıf "Çevremizde Dinin İzleri" Başlıklı 5. Ünite Kazanımları

5.5.1. Mimarimizde yer alan dinî motifleri inceler.

Cami ve bölümlerine de görselleriyle birlikte yer verilir.

5.5.2. Musikimizde dinin izlerine örnekler verir.

Cami musikisinden (tekbir, ezan, salâ gibi) örneklere öğrenci seviyesine göre yer verilir.

Tasavvuf musikisi, Türk sanat müziği ve halk müziği ile çocuk şarkılarından örnekler verilmesine özen gösterilir.

5.5.3. Edebiyatımızdan dinin izlerine örnekler bulur.

Çocuk edebiyatından (şiir, hikâye, masal gibi) öğrenci seviyesine uygun örnekler verilmesine özen gösterilir.

5.5.4. Örf ve âdetlerimizde yer alan dinî unsurları fark eder.

Düğün, sünnet, isim koyma, mevlit merasimleri, kandiller ve bayramlaşma ile sınırlandırılır.

5.5.5. Hz. Süleyman'ın (a.s.) hayatını özetler.

Kazanım, sahih kaynaklarda yer alan rivayetler ışığında ayrıntıya girilmeden ve öğrenci düzeyi dikkate alınarak ele alınır. Ayrıca Mescid-i Aksâ'nın inşasına ve Müslümanlar için önemine vurgu yapılır.

III. DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ DERSİ 8. SINIF ÜNİTE KAZANIMLARI

8. Sınıf "Kader İnancı" Başlıklı 1. Ünite Kazanımları

8.1.1. Kader ve kaza inancını ayet ve hadislerle açıklar.

Allah'ın (c.c.) her şeyi bir ölçüye göre yaratmasına,

Sünnetullah kavramı kapsamında evrendeki fiziksel, biyolojik ve toplumsal yasalara yer verilir.

8.1.2. İnsanın ilmi, iradesi, sorumluluğu ile kader arasında ilişki kurar.

8.1.3. Kaza ve kader ile ilgili kavramları analiz eder.

Kavramlar; ecel, ömür, rızık, tevekkül, başarı, başarısızlık, sağlık ve hastalık ile sınırlandırılır; kavramlar, kaderle ilişkilendirilerek ele alınır.

8.1.4. Toplumda kader ve kaza ile ilgili yaygın olan yanlış anlayışları sorgular.

Alın yazısı, kara talih, baht, kısmetsizlik gibi kalıp yargılar,

Gerekli güvenlik tedbirlerinin alınmaması sonucunda yaşanan iş kazalarının kaderle olumsuz bir şekilde ilişkilendirilerek bireysel ve toplumsal sorumluluğunun göz ardı edilmesi gibi yanlış anlayışlar eleştirel bir bakışla ele alınır.

8.1.5. Hz. Musa'nın (a.s.) hayatını ana hatlarıyla tanır.

Hz. Harun'dan (a.s.) kısaca bahsedilir. Kazanım, A'râf, Tâhâ ve Kasas surelerindeki ilgili ayetler kapsamında öğrenci düzeyi dikkate alınarak ele alınır.

8.1.6. Ayet el-Kürsi'yi okur, anlamını söyler.

Ayet el-Kürsi ile ilgili kısa açıklamalara yer verilir, ayette verilen mesajlara ve ayetin nerelerde okunduğuna değinilir.

8. Sınıf "Zekât ve Sadaka" Başlıklı 2. Ünite Kazanımları

8.2.1. İslam'ın paylaşma ve yardımlaşmaya verdiği önemi ayet ve hadisler ışığında yorumlar.

8.2.2. Zekât ve sadaka ibadetini ayet ve hadislerle açıklar.

Zekâtın nisap miktarı, zekât verecek ve zekât verilecek kişiler fıkhi ayrıntılara girilmeden öğrenci seviyesi gözetilerek ele alınır.

8.2.3. Zekât, infak ve sadakanın bireysel ve toplumsal önemini fark eder.

İnfak kültürünün önemine,

Zekâtın fakirlik ve sosyal adaletsizliğin çözüm yollarından biri olduğuna değinilir.

8.2.4. Hz. Şuayb'in (a.s.) hayatını ana hatlarıyla tanır.

Hz. Şuayb'in, (a.s.) "ölçü ve tartıda hile yapmama" konusunda ortaya koyduğu duyarlılıkla ilgili Kur'an-ı Kerim'den örneklere yer verilir.

Kazanım, sahih kaynaklarda yer alan rivayetler ışığında ayrıntıya girilmeden ve öğrenci düzeyi dikkate alınarak ele alınır.

8.2.5. Maûn suresini okur, anlamını söyler.

Maûn suresi ile ilgili kısa açıklamalara yer verilir; surede verilen mesajlar belirlenir.

8. Sınıf "Din ve Hayat" Başlıklı 3. Ünite Kazanımları

8.3.1. Din, birey ve toplum arasındaki ilişkiyi yorumlar.

İslam dininin temel inanç, ibadet ve ahlaki esasları bireysel, sosyal ve iktisadi hayatla ilişkilendirilerek ele alınır.

8.3.2. İslam dininin can, nesil, akıl, mal ve din emniyetiyle ilgili ortaya koyduğu ilke ve hedefleri analiz eder.

Canın korunmasında, "iş sağlığı ve güvenliği"; malın korunmasında, "haksız kazanç"; aklın korunmasında, "zararlı alışkanlıklar"; neslin korunmasında, "aile kurumunun önemi" gibi konulara da değinilir.

8.3.3. Hz. Yusuf'un (a.s.) örnek hayatından ilkeler çıkarır.

Hz. Yusuf'un (a.s.) hayatı, sahih kaynaklarda yer alan rivayetler ışığında ayrıntıya girilmeden ve öğrenci düzeyi dikkate alınarak ele alınır.

8.3.4. Asr suresini okur, anlamını söyler.

Asr suresiyle ilgili kısa açıklamalara yer verilir; surede verilen mesajlar belirlenir.

8. Sınıf "Hz. Muhammed'in (s.a.v) Örnekliği" Başlıklı 4. Ünite Kazanımları

8.4.1. Hz. Muhammed'in (s.a.v.) doğruluğu ve güvenilir kişiliği ile peygamberlerin özellikleri arasında ilişki kurar.

8.4.2. Hz. Muhammed'in (s.a.v.) merhametli ve affedici oluşunu davranışlarında yansıtmaya özen gösterir.

8.4.3. Hz. Muhammed'in (s.a.v.) istişareye verdiği önemi ortaya koyan örnek olaylardan hareketle gündelik hayatla ilgili çıkarımlarda bulunur.

8.4.4. Hz. Muhammed'in (s.a.v.) cesaret ve kararlılığını örnek olaylarla açıklar.

8.4.5. Hz. Muhammed'in (s.a.v.) hakkı gözetmedeki hassasiyetine örnekler verir.

8.4.6. Hz. Muhammed'in (s.a.v.) insanlara verdiği değeri örneklerle açıklar.

8.4.7. Hz. Muhammed'in (s.a.v.) örnek davranışlarının toplumsal hayattaki önemini değerlendirir.

8.4.8. Hz. Muhammed'in (s.a.v.) hikmetli söz ve davranışlarıyla insanları iyiye ve güzele yönlendirdiğini fark eder.

8.4.9. Kureyş suresini okur, anlamını söyler.

Kureyş suresi ile ilgili kısa açıklamalara yer verilir; surede verilen mesajlar belirlenir.

8. Sınıf "Kur'an-ı Kerim Ve Özellikleri" Başlıklı 5. Ünite Kazanımları

8.5.1. İslam dininin temel kaynaklarını tanır.

İslam dininin temel kaynakları; öğrenci düzeyi dikkate alınarak Kur'an ve sünnet ile sınırlandırılır.

İslam dininde sünnetin konumu örneklerle açıklanır.

8.5.2. Ayetlerden hareketle Kur'an'ın ana konularını sınıflandırır.

Kur'an-ı Kerim'in ana konuları; inanç, ibadet, ahlak, sosyal hayat ve kıssalar öğrenci düzeyine uygun olarak ele alınır.

8.5.3. Kur'an-ı Kerim'in temel özelliklerini değerlendirir.

Kur'an-ı Kerim'in temel özellikleri; Kur'an'ın iyiye, doğruya ve güzele yönlendirmesi, kötülüklerden sakındırması, yol göstermesi, açıklayıcı olması, insanları düşünmeye ve aklını kullanmaya yöneltmesi gibi konular öğrenci düzeyine uygun olarak ele alınır.

8.5.4. Hz. Nuh'un (a.s.) tevhide davetini özetler.

Kazanım; Yunus, Hud ve Nuh surelerindeki ilgili ayetler kapsamında ve öğrenci düzeyi dikkate alınarak ele alınır.

IV. DERS KİTABI DEĞERLENDİRME TABLOLARI

5. Sınıf Ders Kitabı ünitelerinde yer alan "Üniteye Hazırlık Çalışmaları"nın değerlendirme kriterlerine uygunluğunu gösterir tablo;

5. SINIF	Evet	Kısmen	Hayır
1. Ünite	2	4	1
2. Ünite	2	2	3
3. Ünite	3	1	3
4. Ünite	3	2	2
5. Ünite	2	4	1
Toplam	**12**	**13**	**10**
Yüzde	**34,2**	**37,05**	**28,5**

5. Sınıf Ders Kitabı ünitelerinin "Dil ve Anlatım" yönünden değerlendirme kriterlerine uygunluğunu gösterir tablo;

5.SINIF	Evet	Kısmen	Hayır
1. Ünite	10	2	0
2. Ünite	9	3	0
3. Ünite	11	1	0
4. Ünite	11	1	0
5. Ünite	7	5	0
Toplam	**48**	**12**	**0**
Yüzde	**79,68**	**19,92**	**0**

5. Sınıf Ders Kitabı ünitelerinde kullanılan "Yöntem ve Teknikler"in değerlendirme kriterlerine uygunluğunu gösterir tablo;

5. SINIF	Evet	Kısmen	Hayır
1. Ünite	6	1	1
2. Ünite	6	1	1
3. Ünite	6	1	1
4. Ünite	4	1	3
5. Ünite	5	1	2
Toplam	**27**	**5**	**8**
Yüzde	**67,5**	**12,5**	**20**

5. Sınıf Ders Kitabı ünitelerinde yer alan "Değerlendirme Çalışmaları"nın değerlendirme kriterlerine uygunluğunu gösterir tablo;

5. SINIF	Evet	Kısmen	Hayır
1. Ünite	2	1	0
2. Ünite	2	1	0
3. Ünite	2	1	0
4. Ünite	2	0	1
5. Ünite	2	0	1
Toplam	**10**	**3**	**2**
Yüzde	**66,6**	**19,98**	**13,32**

8. Sınıf Ders Kitabı ünitelerinde yer alan "Üniteye Hazırlık Çalışmaları"nın değerlendirme kriterlerine uygunluğunu gösterir tablo;

8. SINIF	Evet	Kısmen	Hayır
1. Ünite	3	3	1
2. Ünite	4	1	2
3. Ünite	3	1	3
4. Ünite	3	2	2
5. Ünite	3	2	2
Toplam	**16**	**9**	**10**
Yüzde	**45,6**	**25,65**	**28,5**

8. Sınıf Ders Kitabı ünitelerinin "Dil ve Anlatım" yönünden değerlendirme kriterlerine uygunluğunu gösterir tablo;

8. SINIF	Evet	Kısmen	Hayır
1. Ünite	9	3	0
2. Ünite	12	0	0
3. Ünite	12	0	0
4. Ünite	11	1	0
5. Ünite	11	1	0
Toplam	**55**	**5**	**0**
Yüzde	**91,3**	**8,3**	**0**

8. Sınıf Ders Kitabı ünitelerinde kullanılan "Yöntem ve Teknikler"in değerlendirme kriterlerine uygunluğunu gösterir tablo;

8. SINIF	Evet	Kısmen	Hayır
1. Ünite	3	4	1
2. Ünite	6	1	1
3. Ünite	6	1	1
4. Ünite	5	3	0
5. Ünite	3	2	3
Toplam	**23**	**11**	**6**
Yüzde	**57,5**	**27,5**	**15**

8. Sınıf Ders Kitabı ünitelerinde yer alan "Değerlendirme Çalışmaları"nın değerlendirme kriterlerine uygunluğunu gösterir tablo;

8. SINIF	Evet	Kısmen	Hayır
1. Ünite	2	0	1
2. Ünite	2	1	0
3. Ünite	2	1	0
4. Ünite	2	1	0
5. Ünite	2	1	0
Toplam	**10**	**4**	**1**
Yüzde	**66,6**	**26,64**	**6,66**